

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГОНЧАР ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.565.2.082.3(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОЦЕДУРА ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ**

081 – Право

08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело

О.О. Гончар

Науковий керівник: Остафійчук Людмила Аурелівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АНОТАЦІЯ

Гончар О.О. Процедура добору суддів Конституційного Суду. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026 р.

Узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації

Дисертаційна робота є першим комплексним науковим дослідженням процедури добору суддів Конституційного Суду України (далі – КСУ). Здійснене дослідження дозволило обґрунтувати й сформулювати низку нових наукових положень і практичних рекомендацій щодо порядку та умов добору суддів КСУ.

Доведено, що проблематика добору суддів КСУ висвітлювалася тільки фрагментарно. До прийняття Конституції України науковий інтерес до цієї теми мав виключно історичний характер. Після 1996 року наукові дослідження процедури добору суддів КСУ, як правило, активізовувалися у відповідь на політичні кризи, інституційні конфлікти або чергові зміни законодавства у сфері конституційної юстиції.

Зроблено висновок про складний та багатогранний характер еволюції добору суддів КСУ протягом історичного розвитку нині незалежної України. Запропоновано виокремити чотири етапи законодавчого регулювання процедури добору суддів КСУ в українському законодавстві: 1) законодавче закріплення порядку формування та кількісного складу КСУ в період з 1991 по 1996 роки; 2) формування конституційних основ обрання та призначення суддів КСУ в період 1996–2016 рр.; 3) добір суддів КСУ згідно з конституційною реформою 02.06.2016 року; 4) реформування процедури добору суддів КСУ як умова інтеграції до Європейського Союзу – з 28.02.2022 р. по теперішній час.

Доведено, що «добір суддів КСУ» охоплює три взаємопов'язані елементи: суб'єкти призначення, вимоги до кандидатів у судді КСУ і нормативне закріплення процедури їх добору. Аналіз еволюції законодавчого регулювання добору суддів КСУ засвідчив, що на початкових етапах його розвитку пріоритет

надавався першим двом складовим, які мали політичну природу. Водночас комплексне нормативне врегулювання конкурсної процедури добору суддів КСУ відбулося лише на сучасному (четвертому) етапі.

З урахуванням новизни й динамічності оновленої процедури добору суддів КСУ обґрунтовано застосування розширеної методології дослідження, що поєднує традиційний доктринальний аналіз з експлоративним (пошуковим), якісно-емпіричним та мультиметодологічним підходами.

«Добір суддів Конституційного Суду України» порекомендовано розглядати як унормовану Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України» процедуру, яка складається з низки послідовних етапів, на кожному з яких відповідні суб'єкти уповноважені виконувати поставлені перед ними завдання з метою виявлення найкращих кандидатів для призначення (обрання) на вакантну посаду судді КСУ суб'єктами їх призначення.

Запропоновано поняття «добір суддів Конституційного Суду України на конкурсних засадах» розуміти як «визначений порядок послідовних дій, метою яких є виявлення кращого з кандидатів у судді КСУ».

«Конкурсні засади добору кандидатур на посаду судді КСУ» визначено як законодавчо врегульовані суспільні відносини з визначення найкращих кандидатів із допущених претендентів шляхом проведення відкритої, прозорої та об'єктивної процедури оцінювання їхніх професійних, моральних і особистісних якостей, спрямованої на забезпечення формування незалежного та компетентного складу КСУ.

Показано, що порядок добору суддів КСУ включає дев'ять етапів, які супроводжуються прийняттям рішень або вчиненням дій відповідними суб'єктами: 1) суб'єктами призначення суддів КСУ (Президентом, Парламентом, З'їздом суддів України); 2) Дорадчою групою експертів; 3) суб'єктами добору суддів КСУ (Конкурсною комісією, утвореною Президентом України з числа правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді КСУ (Конкурсна комісія), Комітетом Верховної Ради

України, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України (Комітет ВРУ) та Радою суддів України).

Доведено, що Конкурсна комісія, Комітет ВРУ та Рада суддів України виступають суб'єктами добору суддів КСУ, що підтверджується наявністю у них визначених законом владних повноважень, реалізація яких безпосередньо впливає на перебіг і результати конкурсної процедури. Зокрема, відповідно до статей 10–6, 10–7 та 10–8 Закону України «Про Конституційний Суд України», зазначені суб'єкти уповноважені здійснювати перевірку комплектності документів кандидатів, надавати додатковий строк для усунення недоліків, ухвалювати рішення про допуск або відмову в допуску до конкурсного відбору, ініціювати та організовувати проведення спеціальної перевірки, а також приймати рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ з урахуванням результатів оцінювання та співбесіди.

Встановлено, що перелік суб'єктів конкурсної процедури добору суддів КСУ, рішення, дії чи бездіяльність яких можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства, є невиправдано звуженим. Наразі можливість судового оскарження пов'язується виключно із суб'єктами призначення суддів КСУ та Дорадчою групою експертів, що не відображає повної системи суб'єктів, наділених правом приймати рішення, вчиняти дії в межах конкурсної процедури добору суддів КСУ.

Обґрунтовано необхідність законодавчого розширення відповідного переліку шляхом включення до нього також інших суб'єктів добору суддів КСУ, рішення та дії яких мають самостійне юридичне значення та здатні впливати на реалізацію прав кандидатів у судді КСУ, а саме: Конкурсної комісії, Комітету ВРУ, Ради суддів України.

Запропоновано віднести до категорії складних справ адміністративні справи, пов'язані з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності як суб'єктів призначення та Дорадчої групи, так й інших суб'єктів добору суддів КСУ в процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді КСУ.

Доведено, що до основних принципів утворення та діяльності Дорадчої групи експертів належать добровільність формування її складу, самоврядність у межах наданої компетенції, відсутність майнової заінтересованості членів у результатах діяльності, а також прозорість, відкритість і публічність. Правовий статус Дорадчої групи врегульований Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Положенням про Дорадчу групу експертів. Сукупність прав, обов'язків та відповідальності, можливість участі Дорадчої групи в якості відповідача в адміністративному судочинстві у випадках, передбачених законодавством, свідчить про наявність у неї ознак суб'єкта владних повноважень.

З'ясовано, що принципи конкурсної процедури добору суддів КСУ на законодавчому рівні не закріплені, проте вони впливають зі змісту норм Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України» і сформульовані радше юридичною доктриною, ніж практикою. До таких принципів віднесено: верховенства права, неупередженості, об'єктивності, підзвітності, прозорості, політичної нейтральності.

Обґрунтовано, що дискреційні повноваження Дорадчої групи є ключовим елементом механізму оцінювання кандидатів на посаду судді КСУ щодо їх відповідності критеріям високих моральних якостей. З урахування практики розгляду Верховним Судом справ щодо оскарження рішень Дорадчої групи з'ясовано, що категорія «обґрунтовані сумніви» функціонує як самостійний превентивний інструмент оцінювання, спрямований на забезпечення довіри до КСУ, що перетворює дискрецію Дорадчої групи на механізм формування стандартів публічної доброчесності.

Зарубіжний досвід призначення суддів конституційної юрисдикції засвідчує потребу прозорих, врівноважених і політично нейтральних процедур добору. Проте жодна модель добору та призначення суддів конституційної юрисдикції не гарантує повної незалежності судової влади від концентрації впливу в руках політичної правлячої більшості.

За прикладом Франції, запропоновано запровадити в Україні оновлення КСУ на третину кожні три роки кожним із суб'єктів призначення суддів КСУ, що убезпечить орган конституційної юрисдикції від політичних уподобань однієї владарюючої політичної сили та призначення одразу всіх суддів Конституційного Суду за своєю квотою на дев'ятирічний термін. За прикладом Польщі, запропоновано внести до Конституції України і Закону України «Про Конституційний Суд України» зміни щодо вимоги наявності в судді КСУ та, відповідно, кандидата в судді КСУ єдиного українського громадянства, а також положення щодо неприпустимості призначення на посаду судді КСУ особи, яка займала посади, щодо яких здійснювалися та здійснюються заходи з очищення влади (люстрації). За прикладом Албанії, Австрії та Польщі, запропоновано внести до законодавства положення щодо неможливості кандидата балотуватися на посаду судді КСУ, якщо він займав політичну посаду в державній адміністрації або керівну посаду в політичній партії протягом останніх 10 років до того, як став кандидатом.

Показано, що оцінка кандидата на посаду судді КСУ за критерієм відповідності рівня компетентності у сфері права здійснюється у два етапи. Перший має формальний характер і передбачає перевірку документального підтвердження юридичної освіти, наукового ступеня та стажу професійної діяльності у сфері права. Другий етап має практичну спрямованість і підтверджує здатність кандидата ефективно виконувати функції судді та досягати очікуваних результатів.

Запропоновано розширити перелік вимог щодо наявності освітнього рівня для кандидатів у судді КСУ із такою спеціальністю, як «міжнародне право».

«Моральні якості» кандидата на посаду судді КСУ визначено як сформовану протягом життя сукупність рис, що впливають на його поведінку та ставлення до суспільства. Дорадча група оцінює ці якості через п'ятиетапну процедуру первинного збору даних, самостійного збору та аналізу інформації, комунікації з кандидатом, здійснення оцінювання кандидата з ухваленням рішення та оформлення результатів, реалізуючи дискреційні повноваження щодо

оцінювання кандидата в судді КСУ на предмет доброчесності, моралі та етики. Оцінка минулих дій кандидата здійснюється з урахуванням стабільності його моральних орієнтацій, здатності демонструвати доброчесність у різних обставинах і часових контекстах, що забезпечує методологічну коректність процедури.

Громадський контроль за процедурою добору суддів КСУ визначено як систему заходів і процедур, що здійснюються суб'єктами громадянського суспільства з метою забезпечення добору професійних і доброчесних суддів для формування ефективного та неупередженого складу КСУ. Він реалізується через участь громадськості у складі Дорадчої групи, залучення експертів і представників об'єднань, подання ними інформації та матеріалів про кандидатів, посилення міжнародного компонента групи, трансляцію засідань онлайн та оприлюднення документів кандидатів з урахуванням захисту персональних даних.

З'ясовано, що контроль «цифрової пам'яті» є самостійним елементом суддівської доброчесності та набуває особливого значення для кандидатів у судді КСУ через підвищені вимоги до їх моральних якостей, безсторонності та репутаційної бездоганності. Інформація з інтернет-середовища може використовуватися лише як допоміжне джерело і потребує критичної оцінки, перевірки та зіставлення з реальною професійною діяльністю кандидата. Контроль «цифрової пам'яті» включає регулярний моніторинг облікових записів, аналіз контенту і цифрових зв'язків, вжиття заходів щодо неприйняттого контенту та утримання від створення матеріалів, які можуть підривати незалежність, авторитет КСУ та довіру до судової влади, що робить його одночасно етичним і превентивним механізмом оцінки доброчесності.

Ключові слова: верховенство права, суддя, Конституційний Суд України, конституційні суди, конституційні гарантії, конкурсна процедура, конкурсний відбір, конкурсний добір, кандидат на посаду, конституційний контроль, Європейський суд з прав людини, Конституція, компетенція, конституційна ідентичність, конституційна юриспруденція.

ABSTRACT

Honchar O. The procedure for selecting judges of the Constitutional Court.

– Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 Law in the specialty 081 Law – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026

A general summary of the main content of the dissertation

The dissertation constitutes the first comprehensive scholarly study of the procedure for the selection of judges of the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter – the CCU). The conducted research made it possible to substantiate and formulate a number of new scholarly provisions and practical recommendations regarding the procedure and conditions for selecting judges of the CCU.

It has been demonstrated that the issue of selecting judges of the CCU has previously been addressed only fragmentarily. Prior to the adoption of the Constitution of Ukraine, scholarly interest in this topic was exclusively historical in nature. After 1996, academic research on the procedure for selecting CCU judges was generally intensified in response to political crises, institutional conflicts, or subsequent legislative changes in the field of constitutional justice.

It is concluded that the evolution of the selection of CCU judges during the historical development of present-day independent Ukraine has been complex and multifaceted. Four stages of legislative regulation of the procedure for selecting CCU judges in Ukrainian legislation are proposed: 1) legislative consolidation of the procedure for forming and determining the composition of the CCU during the period from 1991 to 1996; 2) formation of the constitutional foundations for the election and appointment of CCU judges during the period 1996–2016; 3) selection of CCU judges in accordance with the constitutional reform of 2 June 2016; 4) reform of the procedure for selecting CCU judges as a condition for integration into the European Union – from 28 February 2022 to the present.

It has been proven that the «selection of CCU judges» encompasses three interrelated elements: appointing authorities, requirements for candidates for the

position of CCU judge, and the normative regulation of the procedure for their selection. The analysis of the evolution of the legislative regulation of the selection of CCU judges shows that in the early stages of its development priority was given to the first two components, which had a political nature. At the same time, comprehensive regulatory regulation of the competitive procedure for selecting CCU judges occurred only at the contemporary (fourth) stage.

Taking into account the novelty and dynamic nature of the updated procedure for selecting CCU judges, the application of an expanded research methodology has been substantiated, combining traditional doctrinal analysis with exploratory, qualitative empirical, and multi-methodological approaches.

The «selection of judges of the Constitutional Court of Ukraine» is recommended to be understood as a procedure regulated by the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», consisting of a series of sequential stages at each of which the relevant actors are authorized to perform the tasks assigned to them with the aim of identifying the best candidates for appointment (election) to the vacant position of CCU judge by the appointing authorities.

The concept of «competitive selection of judges of the Constitutional Court of Ukraine» is proposed to be understood as «a defined sequence of actions aimed at identifying the best candidate for the position of CCU judge».

The «competitive principles for selecting candidates for the position of CCU judge» are defined as legislatively regulated social relations aimed at identifying the best candidates from among admitted applicants through an open, transparent, and objective procedure for assessing their professional, moral, and personal qualities, intended to ensure the formation of an independent and competent composition of the CCU.

It is demonstrated that the procedure for selecting CCU judges includes nine stages, accompanied by the adoption of decisions or the performance of actions by the relevant actors: 1) appointing authorities of CCU judges (the President, the Parliament, and the Congress of Judges of Ukraine); 2) the Advisory Group of Experts; 3) entities involved in the selection of CCU judges (the Selection Commission established by the

President of Ukraine from among lawyers with a recognized level of competence who do not participate in the competitive selection for the position of CCU judge (Selection Commission), the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine whose competence includes issues of the legal status of the CCU in accordance with the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine (VRU Committee) and the Council of Judges of Ukraine).

It has been proven that the Selection Commission, the VRU Committee, and the Council of Judges of Ukraine act as subjects of the selection of CCU judges, which is confirmed by the existence of legally defined public powers, the exercise of which directly affects the course and results of the competitive procedure. In particular, in accordance with Articles 10–6, 10–7, and 10–8 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», these bodies are authorized to verify the completeness of candidates' documents, grant an additional period for correcting deficiencies, adopt decisions on admission or refusal of admission to the competitive selection, initiate and organize a special background check, and adopt decisions on recommending candidates for appointment to the position of CCU judge based on the results of evaluation and interviews.

It has been established that the list of subjects of the competitive procedure for selecting CCU judges whose decisions, actions, or omissions may be challenged in administrative court proceedings is unjustifiably narrow. Currently, the possibility of judicial review is associated exclusively with the appointing authorities of CCU judges and the Advisory Group of Experts, which does not reflect the full system of actors empowered to adopt decisions and perform actions within the competitive procedure for selecting CCU judges.

The necessity of legislative expansion of this list is substantiated by including other entities involved in the selection of CCU judges whose decisions and actions have independent legal significance and may affect the realization of the rights of candidates for the position of CCU judge, namely: the Selection Commission, the VRU Committee, and the Council of Judges of Ukraine.

It is proposed to classify administrative cases related to challenging the decisions, actions, or omissions of both the appointing authorities and the Advisory Group, as well as other entities involved in the selection of CCU judges during the competitive selection of candidates for the position of CCU judge, as complex administrative cases.

It has been proven that the main principles governing the establishment and functioning of the Advisory Group of Experts include the voluntary formation of its composition, self-governance within its competence, the absence of material interest of its members in the outcomes of its activities, as well as transparency, openness, and publicity. The legal status of the Advisory Group is regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», and the Regulation on the Advisory Group of Experts. The combination of rights, duties, and responsibilities, as well as the possibility of participation of the Advisory Group as a defendant in administrative court proceedings in cases provided for by law, indicates that it possesses the characteristics of a subject exercising public authority.

It has been established that the principles of the competitive procedure for selecting CCU judges are not formally enshrined at the legislative level; however, they derive from the content of the norms of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» and are formulated more by legal doctrine than by practice. These principles include the rule of law, impartiality, objectivity, accountability, transparency, and political neutrality.

It is substantiated that the discretionary powers of the Advisory Group constitute a key element of the mechanism for evaluating candidates for the position of CCU judge with regard to their compliance with the criterion of high moral qualities. Taking into account the practice of the Supreme Court in reviewing cases challenging the decisions of the Advisory Group, it has been established that the category of “reasonable doubts” functions as an independent preventive evaluation instrument aimed at ensuring public trust in the CCU, transforming the discretion of the Advisory Group into a mechanism for shaping standards of public integrity.

Foreign experience in appointing judges of constitutional jurisdiction demonstrates the need for transparent, balanced, and politically neutral selection procedures. However, no model of selecting and appointing constitutional judges guarantees complete independence of the judiciary from the concentration of influence in the hands of a political ruling majority.

Following the example of France, it is proposed to introduce in Ukraine a system of renewal of one-third of the CCU every three years by each appointing authority, which would protect the constitutional jurisdiction body from the political preferences of a single ruling political force and prevent the appointment of all judges of the Constitutional Court at once under one quota for a nine-year term. Following the example of Poland, it is proposed to amend the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» to introduce the requirement of sole Ukrainian citizenship for a CCU judge and, accordingly, for candidates for the position, as well as provisions prohibiting the appointment of a person who has held positions subject to lustration measures. Following the example of Albania, Austria, and Poland, it is proposed to introduce into legislation a rule that a candidate cannot run for the position of CCU judge if they have held a political position in public administration or a leadership position in a political party within the ten years preceding their candidacy.

It is shown that the assessment of a candidate for the position of CCU judge with regard to the level of competence in the field of law is carried out in two stages. The first stage is formal in nature and involves verifying documentary evidence of legal education, an academic degree, and professional experience in the field of law. The second stage has a practical orientation and confirms the candidate's ability to effectively perform the functions of a judge and achieve the expected results.

It is proposed to expand the list of educational requirements for candidates for the position of CCU judge to include the specialty «international law».

The «moral qualities» of a candidate for the position of CCU judge are defined as a set of characteristics formed throughout a person's life that influence their behavior and attitude toward society. The Advisory Group evaluates these qualities through a

five-stage procedure consisting of the initial collection of data, independent gathering and analysis of information, communication with the candidate, evaluation of the candidate and adoption of a decision, and formalization of the results, exercising discretionary powers in assessing the candidate's integrity, morality, and ethics. The evaluation of the candidate's past actions is carried out taking into account the stability of their moral orientations, their ability to demonstrate integrity in different circumstances and temporal contexts, which ensures the methodological correctness of the procedure.

Public oversight of the procedure for selecting CCU judges is defined as a system of measures and procedures carried out by civil society actors aimed at ensuring the selection of professional and ethical judges in order to form an effective and impartial composition of the CCU. It is implemented through the participation of civil society representatives within the Advisory Group, the involvement of experts and representatives of associations, the submission of information and materials concerning candidates, strengthening the international component of the group, online broadcasting of meetings, and the publication of candidates' documents with due regard for personal data protection.

It has been established that the monitoring of «digital memory» constitutes an independent element of judicial integrity and acquires particular importance for candidates for the position of CCU judge due to the heightened requirements for their moral qualities, impartiality, and reputational integrity. Information from the internet environment may be used only as an auxiliary source and requires critical evaluation, verification, and correlation with the candidate's actual professional activity. Monitoring of «digital memory» includes regular monitoring of online accounts, analysis of content and digital connections, measures regarding unacceptable content, and refraining from creating materials that could undermine the independence and authority of the CCU and public trust in the judiciary, making it both an ethical and preventive mechanism for assessing integrity.

Keywords: rule of law, judge, Constitutional Court of Ukraine, constitutional courts, constitutional guarantees, competitive procedure, competitive selection,

candidate for office, constitutional control, European Court of Human Rights, Constitution, competence, constitutional identity, constitutional jurisprudence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Гончар О. О. Належна кваліфікація як визначальна вимога до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право», 2025. Т. 1. Вип. 90. С. 238–247.

2. Гончар О.О. Європейський досвід добору суддів органів конституційної юрисдикції. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 3. Т. 1. С. 112–123.

3. Гончар О.О. Принципи добору суддів Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 6. С. 142–148.

Розділ монографії:

4. Гончар О. О. Процедура добору суддів Конституційного Суду України в українському законодавстві. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Р. 256–300.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гончар О. О. Вплив цифрових слідів фізичної особи на її майбутнє. *Правові виклики сучасності: захист прав людини в цифрову еру* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 13 листопада 2024 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 236–239.

6. Гончар О. О. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час конкурсної процедури добору суддів Конституційного Суду України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII

Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 160–163.

7. Гончар О. О. Правовий статус Дорадчої групи експертів з оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 червня 2025р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2025. С. 215–220.

8. Гончар О. О. Вплив соціальних мереж на процедуру добору суддів Конституційного суду України. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 261–264.

9. Гончар О., Остафійчук Л. Процедура добору суддів до Конституційного Суду України: незалежність та довіра до судової системи. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 59–61. (Внесок авторів: Гончар О. провів пошук джерельної бази об'єкта дослідження, виокремив та сформував ідею дослідити значення прозорості та об'єктивної процедури добору суддів до Конституційного Суду України як процесу забезпечення незалежності судової влади та формування довіри до інституту конституційної юстиції з боку громадськості, написав текст роботи та сформував висновки; Остафійчук Л. здійснила критичний перегляд підготовленого проєкту тез конференції як науковий керівник, здійснила орфографічні та стилістичні виправлення).

10. Гончар О. О. До питання організації Конституційного суду України. *Правові виклики сучасності : законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 6 грудня 2022 року) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов.

секр.) та ін.]. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 241–243.

11. Гончар О. О., Остафійчук Л. А. Добročесність кандидата на посаду судді Конституційного суду України. *Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи* : збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу, присвяченого Міжнародному дню прав людини (м. Харків, 4 грудня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 20–24. Електронне наукове видання. (Внесок авторів: Гончар О. провів пошук джерельної бази об'єкта дослідження, дослідив зарубіжний досвід застосування критерію добročесності в доборі кандидатів у судді судів конституційної юрисдикції; Остафійчук Л. належить ідея дослідити складові поняття «добročесність кандидата на посаду судді Конституційного Суду України», проаналізовано законодавство України та висновки Венеційської комісії щодо утворення Дорадчої групи експертів, до повноважень якої належить оцінювання відповідності кандидатів у судді Конституційного Суду України критеріям високих моральних якостей і визнаного рівня компетентності в сфері права, сформовано висновки).

12. Гончар О. О. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості процедури добору суддів Конституційного Суду. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2025. С.180–185.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. НАУКОЗНАВЧИЙ ВИМІР ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	31
1.1. Ступінь наукової розробки проблематики дослідження.....	31
1.2. Еволюція конституційно-правового регулювання добору суддів Конституційного Суду України.....	42
1.3. Методологія дослідження процедури добору суддів Конституційного Суду України.....	58
Висновки до розділу 1.....	72
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДДІВ.....	76
2.1. Порядок, умови та принципи добору суддів Конституційного Суду України.....	76
2.2. Дискреційні повноваження Дорадчої групи експертів при оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України.....	107
2.3. Зарубіжний досвід добору суддів конституційної юрисдикції: сучасні виклики та перспективи для України.....	121
Висновки до розділу 2.....	129
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ ДО КАНДИДАТІВ.....	133
3.1. Кваліфікаційні вимоги до кандидата в судді Конституційного Суду України: зміст і значення.....	133
3.2. Морально-етичні критерії, яким має відповідати кандидат на посаду судді Конституційного Суду України.....	143

3.3. Громадський контроль як інструмент забезпечення добору професійних та добросовісних суддів Конституційного Суду України.....	164
3.4. Вплив інтернет-технологій на добір та призначення суддів Конституційного Суду України.....	173
Висновки до розділу 3.....	185
ВИСНОВКИ.....	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	201
ДОДАТКИ.....	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ, Верховна Рада, Парламент – Верховна Рада України

Дорадча група – Дорадча група експертів

Закон № 2400-ХІІ – Закон України від 03.06.1992 р. № 2400-ХІІ «Про Конституційний Суд України»

Закон № 422/96-ВР – Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР «Про Конституційний Суд України»

Закон № 2136-VIII – Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України»

Закон № 2846-ІХ – Закон України від 13.12.2022 р. № 2846-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах»

Комітет ВРУ, Комітет – комітет ВРУ, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України

Конкурсна комісія – конкурсна комісія, утворена Президентом України з числа правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді КСУ

КСУ, Суд – Конституційний Суд України

Методологія – Методологія оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права, затверджена протоколом № 2 засідання Дорадчої групи експертів від 04 грудня 2023 р.

п. – пункт

Регламент, Регламент ВРУ – Регламент Верховної Ради, затверджений Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI

р. – рік

рр. – роки, років

Суб'єкти призначення – Президент України, Верховна Рада України, З'їзд суддів України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституційний Суд, виконуючи покладені на нього завдання, дедалі більше стає суспільним чинником, який, дотримуючись принципу поділу влади, зміцнює стосунки між їх суб'єктами, утверджуючи їх особливе становище та підвищуючи довіру громадян до конституційності та верховенства права як важливих складових загального устрою країни. Забезпечуючи примат і верховенство Конституції над законами та всіма іншими нормативними актами, Конституційний Суд покликаний забезпечувати існування правового порядку. Як свідчать події останнього десятиліття, не лише Україна, але й зарубіжні держави зіштовхуються із проблемою незалежності органів конституційної юрисдикції та як наслідок із конституційними кризами. Частота подібних явищ напряду пов'язана із можливістю впливу на суддів конституційних судів такими політичними суб'єктами їх призначення, як глава держави чи Парламент, на етапі формування складу конституційних судів та добору кандидатів у судді Конституційного Суду. Відповідно, збалансований і законний склад цього органу має безпрецедентне значення, оскільки метою процесу добору суддів органів конституційної юрисдикції є призначення незалежних, компетентних, досвідчених і доброчесних суддів, які в змозі протистояти будь-якому тиску і вирішити будь-яке питання конституційного плану на користь демократичного майбутнього власної країни та її громадян.

Процедура добору суддів Конституційного Суду України має вирішальне значення для забезпечення ефективного виконання ролі гаранта верховенства Конституції. Тому процедура добору суддів КСУ має мінімізовувати політичний вплив, забезпечувати прозорість, об'єктивність і професійність відбору.

Ефективність цієї процедури залежить не лише від формальних правових норм, а й від рівня правової та політичної культури, розвитку громадянського суспільства, готовності державних інституцій мати високопрофесійний та незалежний суддівський склад Конституційного Суду. Саме тому необхідне

формування цілісної науково обґрунтованої концепції процедури добору суддів Конституційного Суду України, критеріїв оцінки професійної компетентності та морально-етичних якостей кандидатів у судді КСУ, а також механізмів мінімізації політичного впливу на етапі формування складу Суду в нових політико-правових реаліях України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах науково-дослідних тем кафедри «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку (державний реєстраційний номер 0120U103394) (2021–2025 рр.) і «Реформування процесуально-правових інститутів адвокатури, прокуратури та суду в умовах особливих правових режимів» (державний реєстраційний номер 0125U003449) (2025–2029 рр.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічна і організаційно-правова характеристика процедури добору суддів Конституційного Суду в Україні.

Визначена мета зумовила постановку та виконання таких завдань:

- охарактеризувати ступінь наукової розробки процедури добору суддів Конституційного Суду України та виокремити основні напрями подальших наукових доробок;
- висвітлити еволюцію законодавства процедури добору суддів Конституційного Суду в Україні;
- розкрити методологію дослідження процедури добору суддів Конституційного Суду України;
- проаналізувати порядок, умови та принципи добору суддів Конституційного Суду України;
- дослідити дискреційні повноваження Дорадчої групи експертів при оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів

на посаду судді Конституційного Суду України та судовий контроль за їх реалізацією;

- висвітлити виклики та перспективи добору суддів конституційної юрисдикції для України на основі зарубіжного досвіду;

- обґрунтувати належну кваліфікацію як визначальну вимогу до кандидата у судді Конституційного Суду України;

- розкрити морально-етичні критерії, яким має відповідати кандидат у судді Конституційного Суду України;

- обґрунтувати роль громадського контролю як інструменту забезпечення добору професійних та доброчесних суддів Конституційного Суду України;

- дослідити вплив інтернет-технологій на добір та призначення суддів Конституційного Суду України;

- надати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства щодо добору суддів Конституційного Суду України.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у процесі добору суддів Конституційного Суду.

Предмет – процедура добору суддів Конституційного Суду в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є система підходів, принципів і методів наукового пізнання. Застосування історичного методу дозволило здійснити аналіз наукових поглядів на добір суддів Конституційного Суду в Україні (підрозділ 1.1). За допомогою історико-правового методу з’ясовано становлення та розвиток механізмів формування складу Конституційного Суду України, починаючи з моменту запровадження інституту конституційної юстиції і до сучасного етапу його формування (підрозділ 1.2). Методи правового тлумачення (граматичний, системний, логічний і телеологічний) використано для з’ясування змісту та мети правових норм, що регламентують порядок добору суддів Конституційного Суду України (розділи 2, 3). Структурно-логічний метод задіяно при визначенні основних шляхів удосконалення нормативно правового регулювання процедури добору суддів Конституційного Суду (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1). Методи моделювання,

аналізу та синтезу послужили для встановлення сучасного стану правового регулювання процедури добору суддів Конституційного Суду (розділи 2, 3). Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити як внутрішнє зіставлення порядку та умов добору суддів Конституційного Суду такими суб'єктами їх призначення, як Президент України, Верховна Рада України, З'їзд суддів України (підрозділ 2.1), а також зовнішнє зіставлення – при висвітленні порядку та умов добору суддів органів конституційної юрисдикції європейських країн, аналізові зарубіжного досвіду викликів, що обмежують політичну нейтральність конституційного механізму (підрозділ 2.3). Залучення методів кейс-стаді та тріангуляції дозволило комплексно дослідити практичний вимір добору суддів КСУ, зокрема вплив цифрового середовища, громадського контролю та відкритих онлайн-процедур на формування емпіричної бази дослідження, що уможливило розгляд цього інституту як соціально-правового явища, а не лише як нормативно врегульованого процесу (розділ 3). У всіх розділах і підрозділах дослідження використано такі філософські методи пізнання, як –от спостереження, аналіз, синтез, індукція, експеримент.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці таких провідних фахівців: Ю. Барабаш, Д. Белов, Г. Берченко, Л. Бзова, Б. Боднарченко, Н. Боднарченко, О. Бориславська, В. Гергелійник, А. Дрозд, І. Іванів, А. Івановська, В. Ковтун, М. Козюбра, Л. Летнянчин, О. Марусяк, А. Марценюк, Т. Мілова, Д. Нестеренко, І. Озерський, С. Рабінович, С. Різник, М. Савенко, М. Савчин, Т. Слінько, Н. Стецюк, О. Томкіна, С. Фоміна, Т. Цимбалістий В. Шаповал, І. Щебетун, О. Щербанюк та ін. Безперечно, наведені доробки стосувалися окремих питань процедури добору судді КСУ, однак їх об'єктом дослідження були, як правило, або інші аспекти процедури добору суддів КСУ, або вони здійснювалися на базі законодавства, яке втратило чинність.

Нормативну основу дисертації становлять Конституція України, закони України, укази Президента України, акти та рішення Ради суддів України, Дорадчої групи експертів, інших суб'єктів добору суддів Конституційного Суду.

У ході дисертаційного дослідження використано також Конституції та законодавство зарубіжних країн.

Емпірична база дослідження – судова практика Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, інформаційні, моніторингові, аналітичні звіти та матеріали Венеційської комісії, дослідницьких центрів, правозахисних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній науці конституційного права монографічним дослідженням процедури добору суддів Конституційного Суду України. Сформульовано низку положень, висновків та практичних рекомендацій, які характеризуються науковою новизною, до найбільш значущих з яких належать:

у перше:

досліджено еволюцію конституційно-правового регулювання добору суддів Конституційного Суду України;

узагальнено нормативно-правове регулювання організації органів конституційної юрисдикції країн Європи, їх складу, вимог до суддів конституційної юрисдикції, порядку їх добору чи призначення;

виокремлено дев'ять етапів порядку добору суддів Конституційного Суду України;

установлено, що кожен з етапів конкурсної процедури супроводжується вчиненням дій або прийняттям рішень: 1) суб'єктами призначення суддів КСУ (Президентом, Парламентом, З'їздом суддів); 2) Дорадчою групою; 3) суб'єктами добору суддів КСУ (Конкурсною комісією, Комітетом ВРУ та Радою суддів України);

доведено, що Конкурсна комісія, Комітет ВРУ та Рада суддів України є суб'єктами добору суддів КСУ у зв'язку із правом приймати рішення щодо: перевірки комплектності документів, поданих особами, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, надання кандидатам у судді КСУ додаткового строку для подання та виправлення відповідних документів, ухвалення рішення

про допуск або про відмову в допуску до конкурсного відбору (ст. 10–6 Закону України «Про Конституційний Суд України»); призначення та проведення спеціальної перевірки (ст. 10–7 Закону України «Про Конституційний Суд України»); ухвалення рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ за результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, з урахуванням списку оцінених кандидатів, рішень Дорадчої групи щодо оцінки відповідності кожного кандидата та співбесіди з кандидатами (ст. 10–8 Закону України «Про Конституційний Суд України»);

обґрунтовано положення, що перелік суб'єктів конкурсної процедури добору суддів КСУ, рішення, дії чи бездіяльність яких можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства, безпідставно обмежений виключно суб'єктами призначення суддів КСУ та Дорадчої групи експертів і має бути доповнений на законодавчому рівні такими суб'єктами добору суддів КСУ, як: Конкурсна комісія, яку створює Президент України; Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ; Рада суддів України;

доведено, що правовий статус Дорадчої групи, а також основні засади її діяльності регулюються Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Положенням про Дорадчу групу експертів. Дорадча група має сукупність прав, обов'язків та відповідальності, може бути відповідачем в адміністративному суді у визначених законодавством випадках. Основними загальними принципами утворення та діяльності Дорадчої групи є: добровільність; самоврядність; відсутність майнового інтересу їх членів; прозорість, відкритість та публічність;

запропоновано віднести до категорій складних справ адміністративні справи, пов'язані з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення та суб'єктів добору суддів КСУ у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду Судді, а також оцінюванням кандидатів на посаду судді КСУ Дорадчою групою експертів;

засвідчено, що кваліфікація кандидата у судді КСУ за критерієм відповідності рівня компетентності у сфері права відбувається у два етапи. Перший етап має формальний характер, на якому уповноважені органи суб'єктів призначення судді КСУ перевіряють документальне підтвердження кандидатом у судді КСУ наявності юридичної освіти (наукового ступеня, вченого звання) і стажу професійної діяльності у сфері права. Другий етап кваліфікації кандидата у судді КСУ слід розглядати як дію, яка засвідчує, що конкретний кандидат може працювати правильно і дійсно дати очікувані результати;

доведено, що етапи оцінювання Дорадчою групою критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ складають послідовну сукупність процесуальних та аналітичних дій: 1) ініціювання процедури та первинний збір даних; 2) самостійний збір і аналіз інформації; 3) комунікація з кандидатом; 4) здійснення оцінювання та ухвалення рішення; 5) оформлення результатів.

удосконалено:

визначення понятійного апарату шляхом надання авторських визначень понять: «добір суддів Конституційного Суду України», «добір суддів Конституційного Суду України на конкурсних засадах», «суб'єкти добору суддів Конституційного Суду України», «моральні якості», «громадський контроль за процедурою добору суддів КСУ», «контроль «цифрової пам'яті»;

розуміння, що принципи добору суддів КСУ хоча і не закріплені прямо в законі, проте впливають зі змісту Конституції України, законодавства та інших нормативно-правових актів України, міжнародних стандартів та усталених доктринальних підходів. До базових принципів, що визначають добір суддів КСУ віднесено: верховенство права, прозорість, політична нейтральність, об'єктивність, неупередженість та підзвітність;

положення, що громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ упроваджено через представництво у складі Дорадчої групи, залучення додаткових експертів, представників громадських об'єднань для підтримки її діяльності; надання фізичним особам і громадським об'єднанням права надсилати до Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України та Дорадчої

групи будь-яку інформацію або матеріали щодо того, чи відповідає конкретний кандидат вимогам, установленим Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України»; посилення складу Дорадчої групи протягом перехідного періоду добору суддів КСУ міжнародною складовою; трансляції засідань Дорадчої групи, Конкурсної Комісії, Верховної Ради України на онлайн-платформах у мережі Інтернет, на яких розглядаються питання конкурсного добору суддів КСУ; оприлюднення документів кандидатів у судді КСУ, за винятком персональних даних, на офіційних сайтах суб'єктів призначення суддів КСУ та офіційному сайті КСУ на сторінці «Дорадча група експертів»;

тезу, що отримана Дорадчою групою інформація з інтернет-середовища може бути лише допоміжним джерелом, але не самодостатнім доказом відповідності чи невідповідності кандидата у судді КСУ високим моральним якостям. Така інформація потребує критичної оцінки, перевірки з інших джерел і зіставлення з реальною професійною діяльністю, рішеннями, поведінкою та репутацією особи. Відповідно, інтернет-середовище не може розглядатися як безумовно надійний критерій оцінки моральних якостей кандидата у судді КСУ, а лише як один з елементів комплексного та збалансованого підходу до формування висновку.

набули подальшого розвитку:

положення, що входження до законодавчого регулювання процедури добору суддів КСУ складової з міжнародним компонентом зумовлене прагненням українського суспільства до європейських цінностей та стандартів і бажаним прийняттям України до Європейського Союзу;

переконання щодо переваги обрання до КСУ суддів із різним практичним досвідом у сфері права, а не виключно суддів загальної юрисдикції та науковців;

положення, що оцінювання щодо таких суб'єктивних категорій, як «добросовісність», «мораль», «етика», є дискреційними повноваженнями Дорадчої групи, які не підлягають перевірці в адміністративному чи судовому порядку;

розуміння того, що положення пункту 3 частини 3 статті 10–8 Закону України «Про Конституційний Суд» про відсутність часових обмежень повинно застосовуватися обережно й у поєднанні з принципом нормативної та моральної еволюційності. Дорадча група може враховувати будь-які факти минулого, але їхня оцінка має здійснюватися не шляхом автоматичного накладення сучасних моральних категорій на минулі дії, а через аналіз загальної послідовності поведінки кандидата у судді КСУ, стабільності його моральних орієнтацій і здатності демонструвати доброчесність за різних обставин і часових контекстів. Такий підхід забезпечує методологічну коректність оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ.

запропоновано:

зміни і доповнення до Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кодексу адміністративного судочинства України.

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані та сформульовані в дисертації висновки й рекомендації можуть бути використаними у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження процедури добору суддів Конституційного Суду в Україні та вивчення зарубіжного досвіду добору суддів конституційної юрисдикції;

правотворчому процесі – для вдосконалення положень Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кодексу адміністративного судочинства України, інших підзаконних нормативно-правових актів, пов'язаних із процедурою добору суддів Конституційного Суду України;

правовиховній діяльності – для підвищення правової культури громадян та громадянського суспільства;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право», «Адміністративне судочинство», а також для підготовки

монографій, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота особисто виконана здобувачем, усі результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації сформульовано та обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. При використанні ідей, тез, положень, тверджень, праць інших авторів зроблено посилання на відповідні праці.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданні кафедри процесуального права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Основні положення дисертаційного дослідження та висновки доповідалися здобувачем на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Правові виклики сучасності : законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (Чернівці, 6 грудня 2022 р.); Круглому столі, присвяченому Міжнародному дню прав людини «Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи» (Харків, 4 грудня 2022 р.); III Міжнародній конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.); IV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (Чернівці, 24 листопада 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Правові виклики сучасності: захист прав людини в цифрову еру» (Чернівці, 13 листопада 2024 р.); VIII Міжнародному правничому форумі «Права людини та публічне врядування» (Чернівці, 30 травня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції» (Чернівці, 13–14 червня 2025 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 31 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, яких було сформульовані в дисертаційному дослідженні, викладено у 4 наукових публікаціях, 3 з яких входять до затвердженого переліку фахових вітчизняних наукових видань, 1 – розділ колективної зарубіжної монографії, а також 8 доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та круглому столі.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, список використаних джерел налічує 295 найменування і розміщений на 32 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОЗНАВЧИЙ ВИМІР ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1.1. Ступінь наукової розробки проблематики дослідження

Конституційний Суд України – це надважлива інституція сучасного державотворення, здатна своїми рішеннями впливати на політичні та соціально-економічні процеси у державі. «В силу основного обов’язку конституційних судів захищати і забезпечувати дотримання Конституції, вони обов’язково контролюють інші гілки влади, тому, власне, й конфліктують з ними. Така контрольна функція вимагає від суддів КСУ абсолютної незалежності при прийнятті рішень. Водночас, судді КСУ призначаються трьома суб’єктами: Президентом України, Верховною Радою України і З’їздом суддів України, два з яких є політичними органами, хоча й обрані на всеукраїнських виборах. Тому критерії та процедура відбору суддів Конституційного Суду мають бути відкритими й зрозумілими громадянському суспільству, проводитися на конкурсних засадах, щоб забезпечити їх «незалежність» при прийнятті рішень в майбутньому, адже ми повинні враховувати, що більшість із складу КСУ призначаються завдяки підтримці однієї чи кількох політичних партій. Головною метою конкурсної процедури призначення суддів КСУ є не призначення осіб з невідомими політичними переконаннями, а забезпечення того, що після призначення особа може працювати без будь-якого тиску чи впливу з боку політичних чи інших зовнішніх суб’єктів. Оскільки в наш час більшість політичних питань стають судовими, що продемонстрував досвід України, добір суддів КСУ є важливою частиною регулювання конституційного судочинства» [31, с. 256].

Безпосереднє здійснення конституційного судочинства неможливе без основних його суб’єктів – суддів КСУ. Конституційно-правовий статус суддів КСУ Р. Голобутовський та А. Аташ визначають як «систему закріплених

Конституцією та іншими законами України принципів, законів та норм конституційного права, які визначають юридичне становище судді КСУ. Основними елементами конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України є: вимоги до суддів, принципи діяльності суддів, функції суддів, конституційна правосуб'єктність судової влади, професійний статус суддів, гарантії діяльності суддів, порядок обрання (призначення) на посаду судді, зупинення повноважень та звільнення з посади судді, підстави та порядок притягнення суддів до відповідальності» [19, с. 53].

«Діяльність КСУ в переважній більшості випадків спрямована на врегулювання важливих, навіть фундаментальних, суперечностей, вирішення яких неможливе без осмисленої діяльності на основі багатьох джерел правових знань» [34, с. 179], – підкреслюють В. Й. Данко і Д.М. Белов. Звідси випливає, що, крім формально-визначених вимог до судді КСУ, суддя КСУ має володіти неабиякими здібностями правильного тлумачення текстів Конституції та законів у контексті динамічного розвитку соціально-політичного устрою держави з метою конституційної охорони політичних, економічних, соціальних і моральних цінностей суспільства. В нинішніх умовах особливої ваги набувають такі чесноти судді КСУ, як: політична неупередженість, моральна стійкість та доброчесна репутація. Цей набір чеснот не випадковий, адже завдяки їм суддя КСУ здатний приймати справедливі рішення. Тому, на нашу думку, порядок добору на посаду судді КСУ потребує постійної уваги з боку не лише суспільства, але й науковців.

Слід зазначити, що наукові дослідження з питання добору (призначення) суддів КСУ не мали постійного характеру. Їх активізація відбувалася у зв'язку зі зміною законодавства, коли у науковому колі обговорювалися нововведення, інколи – у випадку призначення нових суддів до складу КСУ або ж при розгляді результатів проведеної процедури конкурсного добору.

«Процедуру законодавчого регулювання добору суддів КСУ в українському законодавстві умовно можна поділити на чотири етапи. На першому етапі, у період з 1991 по 1996 роки, вперше відбулося законодавче

закріплення порядку формування та кількісного складу КСУ. Другий етап пов'язаний із прийняттям Конституції України 28.06.1996 р. і характеризується формуванням конституційних основ обрання та призначення на посади суддів КСУ. Третій етап, що розпочався в результаті конституційної реформи 02.06.2016 року, законодавчо закріпив положення щодо проведення добору суддів КСУ на конкурсній основі трьома суб'єктами їх призначення: Президентом України, Верховною Радою і З'їздом суддів України. На четвертому етапі, який розпочався 28.02.2022 р., коли було подано до Європейської Ради офіційну заявку України на членство в Європейському Союзі, запроваджено процедуру добору суддів КСУ з урахуванням процесу їх попереднього відбору Дорадчою групою на основі оцінки відповідності кандидатів у судді КСУ високим моральним якостям та визнаним рівнем компетентності у сфері права» [31, с. 291–292]. З урахуванням виділених нами етапів законодавчого регулювання добору суддів КСУ, перші наукові праці з досліджуваної теми висвітлювали суть історичної події створення КСУ та формування його першого складу (Мироненко О. М. «Історія Конституції України» [99], стаття Шаповала В.М. «Конституційний Суд України» [206] в Енциклопедії історії України, Савенко М. Д. «Історія конституційної юстиції України» [179] та ін.) і не торкалися теоретичних чи практичних аспектів проблематики.

Комплексних наукових досліджень і монографічних праць щодо процедури добору суддів КСУ немає, лише в окремих з них можна знайти підрозділи, присвячені досліджуваній проблематиці. Проте слід вказати на значно ширший перелік наукових статей, матеріалів конференцій та інших оприлюднених результатів досліджень процедури добору й призначення суддів КСУ з означеної тематики як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців різних правових галузей, а також досліджень громадських організацій.

Після прийняття Конституції України окремі питання добору суддів КСУ висвітлювалися у працях В. О. Гергелійника (1999 р.) [18], Ю. Г. Барабаша (2007 р.) [1], Н. О. Бондаренко (2011 р.) [7], Т. Цимбалістого (2014 р.) [204],

Б. Боднарєнко (2017 р.) [4] та ін. Після конституційної реформи 2016 р. деякі аспекти процедури добору суддів КСУ стали предметом наукових розвідок Г. В. Берченко [2] (2016 р.), І. В. Озерського [105], Т. М. Мілової [100] (2017 р.), С. Рабіновича [160] (2018 р.), С. В. Різника [164], О. В. Щербанюк [211], І. С. Щебетун і А. І. Марценюк [208] (2021 р.), В. В. Ковтуна [59], О. Марусяка [94], Ю. В. Дереш і А. О. Романчук [37] (2022 р.), Д. О. Нестеренка [104], Н. В. Стецюк [195], О. В. Щербанюк і Л. Г. Бзової [209] (2023 р.), Л. І. Летнянчина [91] (2024 р.) та ін.

Серед дисертацій слід відзначити дослідження В. О. Гергелійника «Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України» (1999 р.), підрозділ 2.1 якого присвячений вивченню правового статусу суддів КСУ. Розглядаючи питання вимог до особи судді КСУ, вчений зауважує, що рішення органу конституційної юстиції є результатом складного процесу аналізу правової ситуації і норм законодавства на відповідність положенням Конституції України, вмінню тлумачення положень законів та правової аргументації тощо, на який впливають професійні, світоглядні, соціальні й моральні чинники особи судді КСУ. У зв'язку із чим науковець обґрунтовує необхідність підвищених вимог до кандидатів.

Основну увагу в роботі приділено кваліфікаційним вимогам до кандидатів у судді КСУ (громадянство, вища юридична освіта, значний стаж професійної діяльності, віковий ценз), морально-етичним характеристикам (неупередженість, доброчесність, бездоганна репутація), а також інституту несумісності (ретроспективному та під час здійснення повноважень судді КСУ), який має запобігати політичному й економічному впливу на суддів КСУ.

Серед кваліфікаційних вимог до кандидата у судді КСУ, В. О. Гергелійник виокремив таку вимогу як «доброчесність» або «бездоганна репутація». Так, автор зауважив, що в законодавстві деяких зарубіжних країн (Болгарії, Вірменії, Литви, Узбекистані, Чехії), а також у Типових правилах поведінки суддів Американської асоціації юристів 1990 року наявна вимога щодо доброчесності кандидатів на посаду судді органу конституційної юстиції. Проте вчений вважає

таку вимогу некоректним положенням, що дозволяє встановити обмеження для кандидатів, які не відрізняються високими моральними якостями.

В. О. Гергелійник дійшов висновку, що для України на точасному етапі розвитку конституційної юстиції (1999 р.) закріплення окремої вимоги щодо бездоганної репутації кандидата в судді КСУ не було необхідним. Аргументуючи свою позицію, вчений зазначив: «вже те, що діяльність судді напряду буде впливати на репутацію суб'єкта, який здійснив призначення чи обрання, є достатньою гарантією високої моральності кандидата в судді органу конституційної юстиції». Отже, відмова українського законодавця від нормативного закріплення вимоги щодо попередньої (до призначення особи суддею КСУ) «бездоганної репутації» розглядалася автором як виправдана. Видається, що В. О. Гергелійник переконаний, що минула діяльність кандидата у судді КСУ не має значення, тому робить висновок про те, що лише при призначений суддя КСУ повинен вміти вести свої справи, які «не пов'язані з суддівськими функціями таким чином, щоб вони не ставили під сумнів здатність судді об'єктивно виконувати суддівські обов'язки, не знеславлювали високе звання судді, не перешкоджали належному виконанню суддівських обов'язків» [18, с. 81].

Значне місце у дисертаційному дослідженні В. О. Гергелійника присвячене порівняльному аналізу зарубіжного досвіду формування органів конституційної юстиції, що дозволило зробити висновок, що українська модель добору суддів КСУ загалом відповідає європейським стандартам [18, с. 72–95].

У дисертації Б. О. Бондаренка «Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід)» (2021 р.) підрозділ 2.1 присвячено процедурі призначення суддів конституційного суду як складової механізму забезпечення його незалежності.

Автором обґрунтовується, що саме на етапі формування складу органу конституційної юстиції є основний, оскільки саме тут виникають найбільші ризики політичного впливу, зумовлені політичною природою Парламенту та Президента як суб'єктів призначення суддів конституційних судів. Такий вплив

продемонстровано на прикладах Польщі, Хорватії, Словаччини, України та США.

Зарубіжному досвіду формування складу конституційних судів також приділено чимало уваги. Зокрема, Б. О. Бондаренко виділив парламентські, президентські та змішані моделі формування конституційних судів у європейських державах і висновував, що, попри різноманіття моделей, домінує участь політичних суб'єктів, що є об'єктивною ознакою представницької демократії. Водночас автором виділені екстраординарні моделі формування конституційних судів у Греції, Кіпрі, Боснії і Герцеговині, що викликані історичними та політичними чинниками.

Звертаючи увагу на політичну складову добору суддів КСУ, Б. О. Бондаренко розмірковує над питанням обмеження повноважень політичних суб'єктів у формуванні конституційного суду. Тож він пропонує такі моделі формування допоміжного органу для відбору та номінування кандидатів на посади суддів конституційного суду для подальшого призначення Парламентом або Президентом: 1) формування конкурсної комісії суб'єктом призначення; 2) одноразове формування конкурсної комісії спільно Парламентом та Президентом з подальшою кооптацією (введення до її складу нових членів за власним рішенням комісії); 3) формування конкурсної комісії з іноземним елементом; 4) формування конституційного суду з вирішальною участю представників юридичних професій (адвокатів, прокурорів, суддів, представників вищих навчальних закладів); 5) формування конституційного суду самим конституційним судом.

Значний обсяг підрозділу дисертаційного дослідження присвячено аналізу національної моделі формування КСУ після конституційної реформи 2016 року. Автор позитивно оцінює закріплення на конституційному рівні вимоги конкурсного відбору суддів КСУ. Проте за результатами детального аналізу положень Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламенту Верховної Ради України зауважує, що встановлена процедура не відповідає змісту поняття «конкурсні засади», і по суті складається із

формального опрацювання документів кандидатів у судді КСУ та політичного голосування. Вчений наголошує, що суб'єкт конкурсного відбору не відокремлений від суб'єкта призначення, що суперечить ст. 148 Конституції України. Такий висновок підтверджується й критичними зауваженнями Венеційської комісії, які значною мірою не були враховані законодавцем.

У підсумку зроблено висновок, що надмірна дискреція суб'єктів призначення суддів КСУ є ключовою проблемою при формуванні складу КСУ. Вирішити її Б. О. Бондаренко запропонував шляхом створення єдиної для всіх суб'єктів призначення конкурсної комісії, до якої кожен із суб'єктів призначення має делегувати рівну кількість членів комісії. Результатом роботи конкурсної комісії має бути єдиний список кандидатів, з-поміж яких суб'єкти призначення зможуть обирати кандидатури для призначення на посади суддів КСУ [5, с. 57–73].

У дисертації С. В. Різника «Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні» (2021 р.) підрозділ 2.2 присвячений дослідженню Конституційного Суду України як єдиного органу остаточного конституційного контролю. Автором обґрунтовується, що легітимність, незалежність і фаховість суддів КСУ є базовими передумовами ефективного функціонування КСУ. Наголошується, що Конституційний Суд відіграє ключову роль у механізмі легітимації державної влади, забезпечуючи не лише формальну конституційність актів публічної влади, а й їх суспільне визнання. Водночас підкреслюється, що в умовах демократії легітимності потребує і сам орган конституційного контролю, оскільки без суспільного прийняття його рішень реалізація функції конституційного контролю втрачає практичний сенс.

Окрему увагу приділено впливу особистих якостей суддів КСУ на характер і прийняття рішень. Формальна відповідність кваліфікаційним вимогам, на переконання С. В. Різника, не гарантує високого рівня правосуддя без належної фаховості, авторитету та моральних якостей суддів. Тому процедура добору та призначення суддів КСУ має велике значення для якісного оновлення

персонального складу Суду. Відсутність політичної волі до існування справді незалежного конституційного арбітра розглядається автором як одна з ключових системних проблем, що стримує розвиток конституціоналізму в Україні [164, с. 111–125].

У праці І. Г. Іванів «Правовий статус судді конституційного суду в державах ЄС та Україні» (2023 р.) у декількох підрозділах висвітлено питання, які прямо чи опосередковано зачіпають проблеми добору суддів КСУ в Україні, а саме: «Вимоги до кандидатів на посаду суддів конституційних судів держав ЄС: досвід для України» (підрозділ 2.2); «Процедура призначення (звільнення) суддів конституційних судів у державах ЄС в контексті проблематики конституційної юстиції в Україні» (підрозділ 2.3); «Забезпечення конкурсних засад відбору кандидатур на посади суддів конституційних судів ЄС та України» (підрозділ 3.2).

Авторкою досліджено вимоги до кандидатів на посади суддів конституційних судів у державах ЄС та механізми їх добору крізь призму забезпечення незалежності, професійності й ефективності конституційного правосуддя. Окрему увагу приділено порівнянню європейського досвіду з українською моделлю формування КСУ, виділено проблеми вітчизняної процедури призначення суддів КСУ, зокрема фактичну відсутність реальних конкурсних засад, закритість процесу та збереження політичного впливу.

На основі проаналізованого досвіду окремих європейських держав (Австрії, Італії, Болгарії, ФРН, Франції, Іспанії та ін.) щодо моделей добору суддів конституційних судів, І. Г. Іванів висновує, що оціночна формула «правник із визнаним рівнем компетентності» в українському законодавстві проблемна.

У підрозділі 3.2 дисертації І. Г. Іванів акцентовано значення конкурсного добору суддів конституційних судів як ключового чинника забезпечення їх незалежності, професійності та інституційної спроможності. Обґрунтовано, що персональний склад Конституційного Суду має визначальний вплив на характер та зміст конституційного правосуддя, з огляду на специфіку його діяльності в

межах права і політики. Розкрито елементи правового статусу суддів КСУ (повноваження, права, обов'язки та гарантії діяльності), а також підкреслено необхідність підвищених вимог до професійних і морально-етичних якостей кандидатів як умови запобігання політизації конституційного контролю.

На переконання авторки, конкурсні засади добору суддів КСУ залишаються недостатньо ефективними, зокрема через формалізований характер оцінки моральних якостей кандидатів і збереження значного впливу політичних суб'єктів [45, с. 97–113, 129–140].

Підсумовуючи питання добору суддів КСУ в дисертаціях В. О. Гергелійника, Б. О. Бондаренко, С.В. Різника та І. Г. Іванів, зазначимо, що до ключових проблемних питань у сфері добору суддів конституційної юстиції в Україні авторами віднесено: домінування політичних суб'єктів у процесі формування складу КСУ; формальний характер конкурсних процедур і відсутність реального інституційного відокремлення суб'єкта добору (конкурсної комісії) від суб'єктів призначення; недостатню прозорість та публічність відбору; недосконалість критеріїв оцінки доброчесності й морально-етичних якостей кандидатів; відсутність єдиних стандартів перевірки професійної компетентності; неврахування рекомендацій Венеційської комісії.

Ще однією спільною рисою дисертаційних досліджень В. О. Гергелійника, Б. О. Бондаренко та І. Г. Іванів є звернення дослідників до зарубіжного законодавства та практики формування органів конституційної юстиції з метою оцінки діючої на час їх досліджень української моделі добору суддів КСУ.

Загалом, «інтерес дослідників до теми формування складу судів органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн можна охарактеризувати як такий, що відбувався не на постійній основі, а пов'язувався з неординарними політичними подіями в Україні, що супроводжувалися конфліктним протистоянням між вищими владними інституціями або, як влучно підмітив Б. О. Бондаренко, «кризами діяльності Конституційного Суду України, які не були напряду спричинені боротьбою різних гілок влади, проте саме вони створювали передумови для кризових процесів усередині Конституційного

Суду. Зокрема, непризначення суддів Конституційного Суду, відсутність протягом тривалого проміжку часу законодавчого регулювання нового конституційно-правового статусу, внутрішні кризи в Конституційному Суді України у 2017 році та конституційна ситуація 2020–2021 років» [5, с. 25–26.]. У 2007 році європейський досвід моделей формування суддівського корпусу був предметом дослідження Ю. Г. Барабаша у праці «Реформування системи призначення суддів Конституційного Суду України як напрямок зниження конфліктності у його діяльності» [1] після розпуску Президентом України Верховної Ради. У 2016 році способи формування конституційних судів світу досліджувалися В. Ковальчук і Н. Шабелько у праці «Формування Конституційного Суду України як одна з умов забезпечення його легітимного функціонування» з причин втрати народної легітимності Конституційного Суду України [58]; А. М. Івановською в розвідці «Проблемні питання формування Конституційного Суду України» [46] у зв'язку із прийняттям змін до розділу XII Конституції України щодо порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України та вимог до кандидатів у судді органу конституційної юрисдикції. Досвід європейських держав щодо формування конституційних судів у контексті проблематики забезпечення його незалежності досліджений у викладі Б. О. Бондаренко «Формування складу Конституційного Суду як складова механізму забезпечення його незалежності» [6]. Порівняльно-правовий аналіз вимог до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду на основі досвіду окремих держав членів ЄС зроблено у праці І. Іванів [44], а у дисертаційному дослідженні А. М. Дрозда, присвяченому історико-порівняльному аналізу інституту конституційного контролю в державах романо-германської правової системи, висвітлено деякі кваліфікаційні вимоги до суддів Конституційних судів окремих країн Європи та вимоги щодо несумісності зайняття ними інших посад [41]. Кількісний аналіз судів конституційної юрисдикції окремих зарубіжних країн здійснено Г. С. Крайником [87], а європейський досвід застосування критерію моральних якостей суддів конституційної юрисдикції – С. В. Фоміною [202]. Досвід формування

конституційних судів окремих зарубіжних країн досліджувалися у статтях І. С. Щебетун і А. І. Марцелюк [208] та Ю. В. Дереш і А. О. Романчук [37]. Деякі проблемні аспекти зарубіжного досвіду добору суддів конституційних судів розглянуто Ю. Барабашом, О. Бориславською, М. Козюброю, С. Різником, М. Савчиним, Т.О. Цимбалістим та інш. Попри це, питанням особливостей формування органів конституційної юрисдикції країн Європи приділялося недостатньо уваги, позаяк в основному вивчався досвід лише провідних європейських країн [25, с. 112].

Мало дослідженою залишається тема принципів добору суддів КСУ, окремі з яких були предметом наукових розвідок О. Щербанюк і Л. Бзової, М. Савчина, О. Томкіної та деяких іноземних дослідників [28, с. 143].

Важливі аспекти нормативно-правового регулювання процедури добору суддів КСУ висвітлено у працях Ю. Барабаша, Б. О. Бондаренка, А. М. Івановської, В. Ковальчук і Н. Шабелько, С. Різника, О. Щербанюк і Л. Бзової, Т. О. Цимбалістого, Ю. В. Дереш і А. О. Романчук та інших [26, с. 239]. Проте, внаслідок зміни законодавчого регулювання процедури добору суддів КСУ, окремі з висвітлених у минулому питань уже вирішені на рівні законів і потребують практичного та теоретичного дослідження застосування нових норм на сучасному етапі добору й призначення суддів КСУ.

Без сумніву, зазначені праці українських учених є безцінним внеском у розвиток конституційно-правової науки з метою формування висококваліфікованого та якісного складу КСУ. Їх думки ретельно вивчені та систематизовані автором. У результаті встановлено відсутність сталого й послідовного наукового дискурсу навколо процедури добору суддів КСУ, що зумовило брак узгоджених підходів до визначення принципів добору суддів КСУ, критеріїв оцінки професійної компетентності та морально-етичних якостей кандидатів у судді КСУ, а також механізмів мінімізації політичного впливу на етапі формування складу Суду. Як наслідок, наукові рекомендації нерідко мали декларативний характер і не були інтегровані в законодавчу та правозастосовну практику.

Фрагментарність наукових досліджень негативно вплинула на формування ефективної моделі добору суддів КСУ. А сьогодні вже діє законодавчо оновлена конкурсна процедура добору суддів КСУ. Протягом 2023–2026 років проводиться добір суддів КСУ за новими правилами, що можемо спостерігати в режимі реального часу. Нині більшість означених у попередніх дослідженнях проблемних питань втратили актуальність. Водночас, із розвитком цифровізації в Україні та світі з'явилися інші проблемні питання, на які ще не знайдено чітких відповідей та які потребують вивчення і розв'язання. Це актуалізує потребу проведення комплексного, міждисциплінарного і системного наукового дослідження, спрямованого на вироблення стабільних доктринальних засад формування суддівського корпусу органу конституційної юстиції. Усе зазначене вказує на науково-теоретичне і прикладне значення обраної теми дисертації.

1.2. Еволюція конституційно-правового регулювання добору суддів Конституційного Суду України

Призначення незалежних, компетентних і досвідчених суддів КСУ, а також збалансований і законний склад КСУ – основна мета конкурсної процедури добору суддів КСУ. Для цього Україною подолано чималий шлях законотворення, який із дня здобуття Україною незалежності поступово наближав процес відбору суддів КСУ до притаманного європейським конституційним демократіям.

Законодавче закріплення порядку формування та кількісного складу КСУ розпочалося після ухвалення 16.07.1990 р. Декларації про державний суверенітет України, коли 19.06.1991 р. Верховна Рада схвалила Концепцію нової Конституції України [137], в якій уперше заявлялося про намір створити Конституційний Суд. Закон Української РСР від 19.06.1991 р. № 1213а-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» запровадив інститут Конституційного Суду [128] і на основі його положень змінено та доповнено ст. 112 Конституції України 1978 року, в якій

передбачалося, що КСУ обирається Верховною Радою строком на десять років у складі Голови, двох заступників і 12 членів із числа фахівців у галузі права [69]. Конституція України 1978 року не визначала вимог до кандидатів у судді КСУ, однак закріплювала принцип несумісності – судді не могли входити до інших державних органів, бути народними депутатами або членами політичних партій і рухів [69].

У Законі України від 03.06.1992 р. № 2400-XII «Про Конституційний Суд України» [132] деталізовано статус й порядок формування КСУ, визначено вимоги до кандидатів у судді КСУ (громадянство України, наявність виборчих прав, вік не менше 40 років, вища юридична освіта та щонайменше 15 років професійного стажу у сфері права), розширено положення про несумісність зайняття інших посад, крім викладацької та наукової роботи у вільний від роботи час (ч. 1, 2 ст. 6). Законом № 2400-XII урегульовано процедуру обрання суддів КСУ Парламентом таємним голосуванням після попереднього обговорення кандидатів на засіданнях постійних комісій ВРУ. Кандидатів у судді КСУ пропонували Голова ВРУ і Президент в рівній кількості, у разі відсутності згоди – кандидатури подавалися відповідно до Конституції України (ст. 5) [132].

Відповідно пункту 2 постанови ВРУ від 03.06.1992 р. № 2401-XII передбачалося провести вибори суддів до КСУ в червні 1992 року [139]. Проте 1.07.1992 р. був обраний лише Голова КСУ [213], однак затвердження інших суддів до складу КСУ – не відбулося [179, с. 357].

Досліджуючи цей етап формування конституційної юстиції України Т. О. Цимбалістий пояснював це недосконалістю правового регулювання порядку формування КСУ [204, с. 5–6], тоді як Н. О. Бондаренко вказувала на кулуарний характер добору кандидатур за участю представників політичних сил і апарату Президента [7, с. 111], якими не було досягнуто згоди.

На наше переконання обидва дослідники мають рацію, проте їхні позиції відображають різні аспекти однієї складної історико-політичної ситуації. Недосконалість нормативного регулювання порядку формування КСУ справді створювала об'єктивні перешкоди для своєчасного та повноцінного його

укомплектування. Водночас кулуарні політичні домовленості та відсутність консенсусу між представниками різних гілок влади також відіграли суттєву роль у затягуванні цього процесу.

Разом із тим, оцінюючи події початку 1990-х років, необхідно враховувати ширший історичний контекст: Україна щойно здобула незалежність і перебувала на етапі становлення власних державних інститутів. Історично склалося так, що значна частина управлінських кадрів залишилася з радянських часів. Ці партократи були сформовані в умовах жорсткої централізованої системи, де рішення спускалися «згори», а самостійність і політична відповідальність не заохочувалися. Вони не мали ні практичного досвіду функціонування демократичних інститутів, ні чіткого розуміння ролі незалежного органу конституційного контролю.

Не менш важливим чинником була й система підготовки юридичних кадрів, яка в радянський період орієнтувалася передусім на обслуговування державного та репресивного механізму, а не на формування незалежних правників, здатних діяти як самостійні суб'єкти у сфері конституційної юстиції. У таких умовах створення ефективного та незалежного КСУ об'єктивно наштовхувалося як на нормативні, так і на ментально-інституційні труднощі.

Підтвердженням цього висновку є Закон України «Про статус суддів» від 15.12.1992 № 2862-XII [144], в якому законодавець не закріпив окремого, автономного статусу суддів КСУ, а поширив на них загальний правовий режим, встановлений для суддів судів загальної юрисдикції. Отже на нормативному рівні здійснено інституційне зближення (а по суті – прирівнювання) статусу КСУ до суду загальної юрисдикції.

Важливим етапом розвитку законодавства з добору суддів КСУ стали проекти Конституції України 1992 і 1993 років. Проект Конституції України 1992 р. передбачав склад КСУ з 25 осіб (Голова, два заступники і 22 члени (судді) КСУ) (ст. 240 розділу VIII) та встановлював вимоги до кандидатів: громадянство України, наявність виборчого права, 40-річний вік, щонайменше 10 років стажу у галузі права, заборона сумісництва посад, крім викладацької та наукової

роботи у вільний від роботи час (ст. 208, ст. 241) [141]. До формування як складу так і керівництва КСУ залучалися кілька суб'єктів владних повноважень. Голову КСУ пропонувалося обирати шляхом таємного голосування на спільному засіданні Ради Депутатів і Ради Послів Національних Зборів. Висунення кандидатури мало здійснюватися за спільною пропозицією Голови Національних Зборів і Президента, що передбачало узгоджену позицію законодавчої та виконавчої гілок влади. Заступників Голови та суддів КСУ планувалося призначати в індивідуальному порядку також таємним голосуванням, але вже на роздільних засіданнях Ради Депутатів і Ради Послів Національних Зборів. Кандидатів у судді КСУ порівну від кожного з цих органів мали право пропонувати їх очільники [141].

Проект Конституції України 1993 р. зменшив склад КСУ до 15 суддів разом із Головою (ст. 196) та знизив віковий ценз кандидатів у судді КСУ до 35 років, зберігаючи інші кваліфікаційні вимоги й принцип несумісності. Щодо суб'єктів призначення суддів КСУ, – передбачалося, що Голова КСУ призначається ВРУ таємним голосуванням за спільним поданням Президента і Голови ВРУ. Якщо згоди не досягалося, то обидві кандидатури вносилися на розгляд Парламенту як альтернативні. По 7 суддів КСУ пропонувалося призначати Президентом і Парламентом [151].

Досліджуючи ці проекти Основного Закону, В. О. Гергелійник слушно зауважив на відсутності реальної паритетності всіх гілок влади у формуванні складу КСУ [18, с. 33] та підкреслив, що політичний характер процедури призначення Голови КСУ Президентом і Парламентом має наслідок утворення політичного органу конституційної юстиції [18, с. 95]. На його переконання, Голову КСУ мають обирати судді КСУ, а не суб'єкти їх призначення.

Наступним документом, у якому згадано КСУ, був Конституційний Договір між ВРУ та Президентом України від 08.06.1995 р. [68]. Нами не випадково вжито слово «згадано», адже ним функції конституційного контролю закріплювалися за Парламентом. Відповідно не було потреби фіксувати в цьому акті положення щодо складу та порядку формування КСУ. Найзагальніші

положення про діяльність КСУ в ст. 38 Конституційного договору В. О. Гергелійник пояснив його тимчасовим характером та перехідним етапом конституційного розвитку України [18, с. 33]. Проте, на нашу думку, «це свідчило про відсутність політичної волі Парламенту та Президента щодо формування органу конституційної юстиції загалом та призначення до його складу суддів [31, с. 261].

У підсумку, хоча в 1991–1996 роках процедура добору суддів КСУ так і не була повноцінно реалізована на законодавчому та конституційному рівнях, цей етап став визначальним у відході від радянських традицій і започаткував формування засад проєвропейського вектора розвитку інституту конституційної юстиції в Україні.

Із прийняттям Конституції України 1996 року було закладено фундаментальні засади статусу КСУ, яким присвячено розділ XII Основного Закону.

Статтею 148 Конституції України визначені кількісний склад і суб'єкти призначення суддів КСУ, згідно з якою КСУ складається з 18 суддів, яких у рівній кількості (по шість) призначають Президент України, Верховна Рада України та З'їзд суддів України [81]. Порівняно із Законом № 2400-XII (1992 р.) кількісний склад КСУ збільшився з 15 до 18 суддів і вперше запроваджено нового суб'єкта призначення суддів КСУ – З'їзд суддів України. Ці положення Основного Закону збереглися чинними до цього часу, забезпечуючи баланс між трьома гілками влади, що відповідає принципів поділу влади, сприяючи незалежності КСУ [84, с. 741–742; 24, с. 242].

Стаття 148 Конституції України (першої редакції) встановила такі вимоги до кандидатів у судді КСУ: громадянство України, досягнення 40 років, вища юридична освіта, не менше 10 років стажу за фахом, проживання в Україні протягом останніх 20 років та володіння державною мовою. На суддів КСУ поширювалися вимоги щодо несумісності для професійних суддів згідно з положеннями ч. 2 ст. 149 Конституції України, яка забороняла належати до політичних партій і профспілок, брати участь у політичній діяльності, мати

представницький мандат чи займати інші оплачувані посади (крім наукової, викладацької та творчої діяльності) [81].

Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР «Про Конституційний Суд України» [135] відтворив конституційні вимоги до кандидатів і врегулював процедури призначення. Після прийняття у 2012 році антикорупційного законодавства ст. 16 указанного Закону доповнено положеннями щодо обов'язку проведення спеціальної перевірки кандидата в судді КСУ та подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суб'єкту призначення [120].

Закон № 422/96-ВР також урегулював процедуру обрання та призначення суддів КСУ всіма суб'єктами формування КСУ. Процедура призначення суддів за квотою Верховної Ради передбачала внесення кандидатур Головою ВРУ або не менш як чвертю народних депутатів від конституційного складу Парламенту. Рішення щодо обрання суддів КСУ ухвалювалося таємним голосуванням конституційною більшістю голосів народних депутатів (ст. 7), а щодо кожного кандидата в судді КСУ профільний комітет готував висновки [131]. Варто відмітити що відповідні повноваження комітетів ВРУ були чітко закріплені лише у 2005 році Законом України № 3277-IV «Про внесення змін до Закону України «Про комітети Верховної Ради України» (ч. 8 ст. 18) [125].

Регламент Верховної Ради, затверджений Законом від 10.02.2010 № 1861-VI, деталізував вимоги до документів кандидатів у судді КСУ та процедуру їх розгляду (ст. 205, 209), передбачивши обов'язкове подання біографічних даних, декларацій, відомостей про політичну належність і відсутність судимості [143]. Статтею 217 Регламенту визначено порядок складення присяги новообраним суддею КСУ на пленарному засіданні Верховної Ради в присутності Президента, Прем'єр-міністра та Голови Верховного Суду (ст. 17 Закону № 422/96-ВР у редакції від 13.05.2009 р.) [127], згідно якої набуття суддею КСУ повноважень залежало від волі інших посадових осіб та їх фізичної присутності на засіданні ВРУ. Такий порядок діяв до 2016 року. Новий порядок визначив складення присяги суддею КСУ на спеціальному пленарному засіданні Суду, який, на

думку П. Манюка, яку ми підтримуємо, «покликаний підкреслити незалежність КСУ та вигідно вирізняє національний варіант складення присяги, навіть у порівнянні з європейськими державами» [92, с. 11].

Щодо обрання суддів КСУ за квотою судової гілки влади, то кандидати у судді КСУ визначаються простою більшістю голосів присутніх на З'їзді суддів України делегатів шляхом відкритого голосування, яких включають до бюлетенів для таємного голосування. Суддею КСУ обирається кандидат, за якого проголосувала більшість делегатів З'їзду суддів України (ст. 8 Закону № 422/96-ВР) [135]. Дослідження Фондації DEJURE (2020 р.) засвідчило, що за квотою З'їзду суддів України призначалися виключно діючі судді. Також, діючі судді призначалися й за квотами інших суб'єктів призначень суддів КСУ, що на думку С. Берко та О. Савичука, створювало ризик зосередження КСУ на міжінституційних конфліктах замість розвитку конституційної доктрини [203]. Водночас у подальші роки простежується збереження цієї тенденції саме в межах квоти З'їзду суддів України, де й надалі до складу КСУ обираються представники суддівського корпусу. Натомість інші суб'єкти призначення суддів КСУ поступово відійшли від практики призначення діючих суддів, розширивши коло обраних суддів КСУ за рахунок науковців та фахівців у сфері конституційного права, що певною мірою сприяло більшій професійній різноманітності складу КСУ.

Щодо обрання суддів КСУ З'їздом суддів України важливо згадати Закон України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 № 3018-III [145], який, за аналогією із вищезгаданим Законом України «Про статус суддів», теж включив конституційне судочинство до переліку форм здійснення правосуддя поряд із цивільним, господарським, адміністративним і кримінальним судочинством (ч. 2 ст. 1), а КСУ – до судової системи України, як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні (ч. 2 ст. 3) та визначив, що порядок організації і діяльності КСУ встановлюється Конституцією України та законом про Конституційний Суд України (ч. 5 ст. 3). До завдань органів суддівського самоврядування входило погодження призначення суддів КСУ до складу Вищої ради юстиції і

обрання до кваліфікаційних комісій суддів (п. 3 ч. 1 ст. 103). Що не дивно, адже цей Закон відтворив положення ст. 124 розділу «Правосуддя» Конституції України, згідно якої «судочинство здійснюється КСУ та судами загальної юрисдикції» [81]. На наш погляд положення ст. ст. 112 та 113 Закону про судоустрій суперечливі. По-перше, пункт 3 ч. 2 ст. 112 цього Закону визначає, що З'їзд суддів України призначає та звільняє суддів КСУ відповідно до Конституції України, водночас Основний Закон взагалі не містив положень щодо звільнення судді КСУ будь-ким із суб'єктів призначення суддів КСУ. По-друге, ст. 114 врегулювала порядок обрання делегатів на З'їзд суддів України, в тому числі й включення до його складу трьох делегатів від зборів суддів КСУ, що не передбачено ні Конституцією, ні спеціальним Законом про КСУ. Відмітимо, що ці положення у незмінному стані були чинними до 2010 року, коли Закон України «Про судоустрій України» втратив чинність, що свідчить про тривалу відсутність інтересу політиків, науковців і суспільства до цієї важливої інституції та її реальних можливостей.

Найбільш дискусійним у Законі № 422/96-ВР було призначення суддів КСУ Президентом України. Первісна редакція ст. 6 Закону № 422/96-ВР передбачала додаткові умови призначення судді КСУ Президентом, а саме: 1) проведення попередніх консультацій із Прем'єр-міністром і Міністром юстиції щодо кандидатур у судді КСУ, 2) скріплення Указу Президента їх підписами. М. Д. Савенко вважав це опосередкованою участю виконавчої влади у формуванні складу КСУ [84, с. 748]. На нашу думку, ця норма суперечила Конституції України, адже Прем'єр-міністр та Міністр юстиції не визначені суб'єктами призначення суддів КСУ та не є суб'єктами, які наділені правом пропонувати кандидатів у судді КСУ. Рішенням КСУ від 07.07.2009 № 17-рп/2009 ці положення були визнані неконституційними [175], після чого призначення здійснювалося виключно указом Президента.

Період 2010–2014 років В. І. Денисенко охарактеризував кульмінацією гібридного режиму [36, с. 5], який засвідчив вразливість порядку формування складу КСУ до політичного впливу. Ключовим завданням правління четвертого

президента-утікача було скасування політичної реформи 2004 р. через інститут конституційної юстиції, що реалізувалося завдяки досягнення в різні способи прихильності більшості суддів КСУ. В підсумку, зміни до законодавства, зокрема Закон України від 07.10.2010 № 2592-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України» [121], виключили ст. 6 із Закону № 422/96-ВР, остаточно перетворивши повноваження Президента щодо призначення суддів КСУ на норму прямої дії ст. 148 Конституції України без додаткових процедурних умов.

Отже, конституційна модель 1996 року заклала збалансовану систему формування складу КСУ за участю трьох суб'єктів призначення суддів КСУ, однак подальша практика її реалізації продемонструвала залежність цієї процедури від політичної кон'юнктури та недосконалого рівня розвитку демократичних інституцій в Україні.

Події 2013–2014 років – Революція Гідності, анексія Криму та початок збройної агресії російської федерації – актуалізували питання перезавантаження державних інститутів, зокрема КСУ. Законодавство України потребувало негайного аудиту, а КСУ – оновлення його складу. Найперше, Законом від 23.02.2014 № 763-VII «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України» було відновлено дію законодавства у редакції станом на 07.10.2010 р. [117]. Наступним кроком стала постанова ВРУ від 24.02.2014 № 775-VII «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» [142], якою достроково припинено повноваження п'яти суддів КСУ за квотою Парламенту в зв'язку з порушенням ними присяги судді (у контексті Рішення КСУ від 30.09.2010 № 20-рп/2010). Законність цієї постанови активно дискутувалася в наукових колах [59; 104; 2] та була предметом судового розгляду в тому числі в ЄСПЛ [194]. С. П. Рабінович охарактеризував її як акт із рисами люстраційної політики та «правосуддя перехідного періоду» (transitional justice) [160, с. 63–64]. На нашу думку, перезавантаження складу КСУ було неминучим, не зважаючи на

неоднозначність застосованої процедури з правового погляду, адже в очах суспільства постанова Парламенту була справедливою. Загалом, події 2014 року оголили проблему політичної залежності суддів КСУ від суб'єктів призначення та зумовили потребу як зміни моделі їх добору, так і вимог до особи судді КСУ.

У наукових підходах особистість судді КСУ розглядається як ключовий елемент ефективності конституційного правосуддя, що вимагає поєднання високого професіоналізму, моральної доброчесності, незалежності, аполітичності та належних особистісних якостей, здатних забезпечити відповідальне й зважене здійснення повноважень. Наприклад, С. В. Різник визначив легітимність, незалежність і фаховість як обов'язкові умови дієвості КСУ, поширивши ці вимоги й до кожного судді КСУ. На його думку, суддя повинен не лише професійно оцінювати конституційність нормативно-правових актів, а й бути здатним протистояти політичному тиску та уникати самоусунення від розгляду складних «політичних питань». Додатково вчений наголошує на принципові аполітичності як інституції КСУ, так і особи судді КСУ: суд не повинен ані ухвалювати політично вмотивовані рішення, ані перетворюватися на відірваний від реальності академічний орган [164, с. 116, 118, 120]. Досліджуючи доробок вчених США щодо особи судді, В. О. Гергелійник звернув увагу на вплив особистісних і соціально-біографічних характеристик суддів на процес ухвалення ними рішень. Серед таких факторів називаються вік, освіта, професійний досвід, тип попередньої юридичної практики, політична належність, а також спосіб призначення. Водночас підкреслюється, що жоден із цих чинників не дозволяє точно передбачити рішення судді, однак їх ігнорування під час формування складу органу конституційної юстиції є небезпечним [18, с. 72–73].

Отже, добір суддів КСУ охоплює три ключові елементи: суб'єкти призначення, вимоги до кандидатів у судді КСУ і процедуру їх добору.

Конституційна реформа 2016 року змінила порядок призначення суддів КСУ. Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [126] ст. 148 Конституції України було

викладено в новій редакції. Головною новелою стало закріплення конкурсного порядку відбору суддів КСУ. Конкурсні засади добору суддів КСУ були підтримані Венеційською комісією (Висновок № 803/2015) [164, с. 66]. Також були змінені й вимоги до кандидатів: стаж у сфері права збільшено з 10 до 15 років; додано критерії «високі моральні якості» та «визнаний рівень компетентності» як обов'язкові компоненти відповідності кандидата високому статусу судді КСУ; скасовано вимогу щодо 20-річного проживання в Україні; уточнено положення про несумісність.

Після кількох невдалих законопроектів (№ 5336 [148], № 5336-1 [149], № 6427-д [147]) та зауважень Венеційської комісії [14], 13.07.2017 р. Парламентом ухвалено Закон України № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» [133], який закріпив основи процедури відбору кандидатів у суддів КСУ на конкурсних засадах для всіх трьох суб'єктів призначення. Закон № 2136-VIII визначив, що добір суддів КСУ за квотою Президента здійснювався конкурсною комісією, створеною Президентом із числа правників із визнаним рівнем компетентності, які не брали участі в конкурсі. Підготовку питання щодо розгляду кандидатур у судді КСУ на конкурсних засадах за квотою Парламенту здійснював відповідний комітет згідно з Регламентом, а за квотою З'їзду суддів України – Рада суддів України.

На офіційних вебсайтах суб'єктів призначення оголошувався початок конкурсного відбору кандидатів у судді КСУ. Протягом місяця приймалися заяви від кандидатів, які відповідали встановленим Конституцією України вимогам. Зауважимо, що до переліку документів кандидатів у судді КСУ, що додаються заяви, увійшли мотиваційний лист і письмова згода на оприлюднення всіх поданих документів (крім персональних даних) (ч. 4 ст. 12 Закону № 2136-VIII).

За результатами перевірки Конкурсна комісія, Комітет і Рада суддів України складали списки рекомендованих кандидатів у судді КСУ (щонайменше утричі більше за кількість вакансій). Остаточне рішення про призначення

кандидата суддею КСУ ухвалював відповідний суб'єкт призначення (ст. 13–15 Закону № 2136-VIII).

Незважаючи на наявність трьох суб'єктів призначення, порядок призначення суддів КСУ на законодавчому рівні був додатково врегульований лише у ст. 208-4 Регламенту, за якою кандидатів на вакантні посади суддів КСУ висували депутатські фракції, групи або група позафракційних депутатів, після чого Комітет перевіряв їхню відповідність вимогам, установленим Конституцією України та Законом № 2136-VIII, організовував спеціальну перевірку та проводив співбесіди. За результатами відкритого голосування у Верховній Раді суддею КСУ призначався кандидат, який набрав більшість голосів від конституційного складу Парламенту, а рішення оформлювалося відповідною постановою [143].

На думку О. В. Щербанюк, конституційна реформа 2016 року вдосконалила вимоги до кандидатів у судді КСУ та запровадила конкурсний порядок їх добору, що суттєво підвищило прозорість і відкритість процедури. Оновлена модель розширила можливості для участі в конкурсі визнаних науковців і правників, на відміну від попереднього «політичного» порядку призначення [211, с. 191], що позитивно оцінено й Л. І. Летнянчиним, який відмітив їх входження до складу КСУ як чинник, що підвищив якість «продуктів судової діяльності» [91, с. 37].

Водночас, попри формальне запровадження конкурсу, деякі вчені констатували його обмежену ефективність. О. Марусяк зауважив, що кожен суб'єкт призначення фактично встановлював власні правила конкурсної процедури, а парламентський відбір залишався політизованим [94]. Ю. В. Дереш і А. О. Романчук звернули увагу на обмеження права самовисування кандидатів у судді КСУ [37, с. 94]. Т. М. Мілова наголосила на відсутності чітких критеріїв оцінювання доброчесності й компетентності кандидатів у судді КСУ [100, с. 42]. І. С. Щебетун і А. І. Марценюк зазначили, що конкурс зводився переважно до формальної перевірки документів без глибокої оцінки професійних якостей кандидатів у судді КСУ [208, с. 80].

У підсумку, конституційна реформа 2016 року вирішила основоположне питання формування складу КСУ на конкурсній основі всіма суб'єктами призначення суддів КСУ, що безумовно є позитивним кроком у розвитку конституційної юстиції в Україні.

До негативних аспектів конституційної реформи 2016 року слід віднести наступні. Фактично замість повноцінного конкурсного відбору, який мав би забезпечити обрання найбільш гідного кандидата у судді КСУ, суб'єкти призначення нерідко керувалися політичними міркуваннями та прагненням зберегти можливість впливу на діяльність КСУ в майбутньому. Серед вагомих причин такої ситуації можна назвати: відсутність єдиної конкурсної комісії для добору кандидатів у судді КСУ, недостатня нормативна визначеність самої процедури конкурсного відбору кандидатів на посаду судді КСУ, покладення функцій конкурсної комісії на Комітет та Раду суддів України, зведення змісту конкурсної процедури до вивчення поданих кандидатами документів і проведення співбесіди.

За таких умов стверджувати про наявність справжнього конкурсного добору суддів КСУ було передчасно, з огляду на відсутність механізмів комплексної оцінки професійних знань, практичних навичок, рівня доброчесності та відповідності високим стандартам, які висуваються до судді КСУ.

Цілком очікувано, що зазначені недоліки, про які говорили експерти, науковці, громадськість та вказувала Венеційська комісія привели до «появи потенційних загроз базовим демократичним цінностям та верховенству права в Україні як такого» [195, с. 218–219], кульмінацією яких стала справа щодо електронного декларування, в якій рішенням КСУ від 27.10.2020 № 13-р/2020 було визнано недійсним значну частину чинного антикорупційного законодавства.

У Терміновому висновку № 1012/2020 (CDL-AD(2020)039) «Щодо реформування Конституційного Суду» Венеційська комісія наголосила, що якість рішень КСУ безпосередньо залежить від процедури призначення суддів

(п. 71), констатувала відсутність єдиного незалежного органу відбору та запропонувала створення спеціального органу з участю міжнародних експертів як фільтра для оцінювання доброчесності та професійності кандидатів у судді КСУ (пп. 76–81) [212].

У червні 2021 року Президент затвердив стратегічні положення щодо розвитку конституційного судочинства на трирічний період. Хоча вдосконалення механізму перевірки доброчесності кандидатів із можливим залученням міжнародних експертів було визначено пріоритетним, однак упродовж наступного піврічного періоду комплексної законодавчої імплементації цих положень здійснено не було.

Отже, конституційна реформа 2016 року формально запровадила конкурсні засади добору суддів КСУ та посилила кваліфікаційні вимоги. Однак відсутність єдиного незалежного органу відбору, чітких критеріїв оцінювання і уніфікованих процедур зумовила збереження політичних ризиків, що проявилися під час конституційної кризи 2020 року та спричинили подальший перегляд порядку конкурсного добору суддів КСУ.

28.02.2022 р., після початку повномасштабної агресії росії, Президент України подав заявку на членство в Європейському Союзі [16]. Уже 23.06.2022 р. Європейська Рада надала Україні статус кандидата, визначивши серед семи пріоритетних критеріїв необхідність ухвалення законодавства щодо прозорої процедури добору суддів КСУ із попереднім відбором на основі оцінки доброчесності та професійної компетентності відповідно до рекомендацій Венеційської комісії (тут і надалі переклад іншомовних цитат наш. – О.Г.) [270].

На виконання цієї умови у ВРУ було зареєстровано законопроект № 7662 (12.08.2022), який 13.12.2022 р. став Законом № 2846-IX [55; 150]. Його ключовою новелою стало утворення Дорадчої групи експертів як незалежного органу попередньої оцінки моральних якостей і професійної компетентності кандидатів у судді КСУ.

Венеційська комісія у висновках від 23.11.2022 р. та на 133-му пленарному засіданні (16–17.12.2022) наголосила, що закон не повністю враховує її

попередні рекомендації (CDL-AD(2020)039), зокрема щодо «переважної» ролі міжнародних експертів у складі Дорадчої групи та голосування парламентом кваліфікованою більшістю [196; 13]. Попри застереження громадянського суспільства [42], Закон був підписаний 20.12.2022 р. і набрав чинності 23.12.2022 р. [55].

Закон № 2846-IX передбачив формування Дорадчої групи із шести членів (по одному від Президента, ВРУ, З'їзду суддів, Національної академії правових наук, юридичних вишів і наукових установ, а також громадських об'єднань) та запровадив шестирічний перехідний період, протягом якого до її складу входять три члени, яких делеguють суб'єкти призначення суддів КСУ, та три міжнародні експерти, (п. 5 розд. IV Закону № 2136-VIII) [122]. Встановлено підвищені вимоги до членів Дорадчої групи (45 років, 20 років стажу у сфері права, політична нейтральність, критерії несумісності тощо).

Разом із тим, дискусійними залишилися: можливість голосування за кандидата, визнаного «невідповідним» за критерієм компетентності у сфері права; відсутність обов'язку пропонувати щонайменше двох кандидатів на одну вакансію; невиконання рекомендації Венеційської комісії щодо домінуючої ролі міжнародних експертів у складі Дорадчої групи.

У результаті, 25.01.2023 р. голова Венеційської комісії Клер Базі Малаурі повідомила про відмову делегувати представника до складу Дорадчої групи через неврахування рекомендацій стосовно складу Дорадчої групи [163]. У листі щодо аналізу відповідності Закону № 2846-IX, підготовленому Венеційською комісією 25.01.2023 р., було висловлено додаткові рекомендації щодо порядку відбору кандидатур на посаду судді КСУ [114].

Це зумовило прийняття Закону № 3277-IX від 27.07.2023 р. [124], яким уточнено механізм ухвалення рішень Дорадчою групою: протягом перехідного періоду рішення Дорадчої групи приймаються щонайменше чотирма голосами, серед яких не менше двох – міжнародних експертів; у разі повторного голосування їхні голоси є вирішальними. Також Дорадча група отримала право

виключати кандидатів у судді КСУ зі списку в разі їх невідповідності визначеним критеріям. Ці зміни не викликали застережень Венеційської комісії [247].

29.02.2024 р. Указом Президента № 139/2024 затверджено Положення про проведення конкурсного відбору за президентською квотою, утворено та затверджено склад конкурсної комісії [108].

Завершальний етап еволюції законодавчого врегулювання процедури добору суддів КСУ привернув значну увагу до питання критеріїв, за якими Дорадча група оцінюватиме кандидатів. Це зумовлено тим, що такі критерії прямо не закріплені в жодному нормативно-правовому акті.

Відповідно до п. 2 ч. 25 ст. 10-2 Закону № 2846-IX, обов'язок розробити й затвердити методологію оцінювання моральних якостей та рівня професійної компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді КСУ з урахуванням найкращих міжнародних стандартів і практик покладено на Дорадчу групу [122]. Дорадча група розробила Методологію оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права [97], якою встановлено високі вимоги до осіб, які претендують на посаду судді КСУ, оцінювання яких передбачає два етапи. О. Щербанюк і Л. Бзова влучно відмітили, що кожен із них має свою мету: перший етап спрямований на забезпечення політичної незалежності, другий – на гарантування професійної компетентності майбутніх суддів КСУ [209, с. 21].

У березні 2024 р. відбулося перше оцінювання: лише 5 із 8 кандидатів були допущені до наступного етапу [219]. За даними Тіньового звіту Єврокомісії, «низька якість» оцінюваних Дорадчою групою кандидатів засвідчила системну кадрову проблему [275, с. 87]. Водночас громадські організації (Центр протидії корупції, Автомайдан, Фондація DEJURE) наголошували, що краще провести кілька конкурсів, ніж допустити призначення недоброчесних осіб [64]. Як слушно зауважив Л. І. Летнянчин, робота Дорадчої групи в поєднанні з відкритим і прозорим порядком відбору кандидатів на посади суддів КСУ не лише пожвавила інтерес до конкурсу, а й засвідчила принципову, прискіпливу та подекуди безкомпромісну позицію щодо добору суддів КСУ [91, с. 42].

Євроінтеграційний процес став каталізатором глибинної реформи процедури добору суддів КСУ. Від формальної перевірки відповідності віковим і професійним вимогам Україна перейшла до моделі багаторівневого конкурсного відбору з оцінкою доброчесності та компетентності кожного із кандидатів у судді КСУ за участю міжнародних експертів.

Попри початкові суперечності із рекомендаціями Венеційської комісії, подальші законодавчі зміни посилили незалежність Дорадчої групи та створили додаткові запобіжники політичного впливу суб'єктів призначення на процедуру добору суддів КСУ. Така трансформація розглядається як один із ключових інституційних маркерів поступу України на шляху до членства в Європейському Союзі.

1.3. Методологія наукового дослідження добору суддів Конституційного Суду України

Процес пізнання як основа наукового дослідження вимагає вироблення певної концепції на основі відповідної методології. Адже успіх будь-якого наукового дослідження визначається сукупністю прийомів, методів та підходів, за допомогою яких вивчається предмет дослідження. Проте лише кілька з них є визначальними або керівними для досягнення мети дослідження. Такий умовивід висновуємо з підстави, що методологічна база дослідження не зводиться до перерахунку використаних прийомів і підходів, за допомогою яких ми отримуємо змістовні висновки про добір суддів КСУ, а спрямована перш за все на окреслення перспективних напрямів дослідження цієї процедури.

Визначення методологічних підходів важливе не лише для констатації факту застосування дослідником методу порівняння або дедукції до процедури добору суддів КСУ, а для здійснення філософією своєї прогностичної та евристичної функцій, тому що практично значимий і теоретично правильний напрям розвитку теорії добору судді КСУ може прийти тільки ззовні.

У попередньому підрозділі цієї праці ми еволюцію добору суддів КСУ в українському законодавстві, що є лише історичним, емпіричним рівнем дослідження об'єкта. Проте це основа для логічної інтерпретації матеріалу. Вивчення історії розвитку правового об'єкта дозволяє досліднику створити логічну модель його закономірного розвитку. Логіка орієнтує на з'ясування та фіксування тенденцій, які залишилися поза увагою, але за ними майбутнє.

Тематика правничих досліджень різноманітна, позаяк на сучасному етапі наукових розвідок дослідник повинен знати не лише традиційні елементи права, а й швидкозмінні суспільні, політичні, економічні, технологічні та інші контексти досліджуваної теми.

Законодавство, судова практика та доктринальна література в традиційних правничих дослідженнях вважаються основними формальними джерелами інформації для розуміння позитивного права. Варто зазначити, що якість правничих досліджень вимірюється якістю не тільки концептуального аналізу, міркувань та риторики, але й посилянь у тексті. Спираючись на отриману інформацію, ми організовуємо, аналізуємо та переосмислюємо її в такий спосіб, щоб переконати своїх колег, законодавців, суддів і практиків дотримуватися наших поглядів на проблему. Зокрема, вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства можна вважати типовою місією правників-дослідників.

Будь-яке правове дослідження потребує чіткого плану, правильно сформульованої проблеми, продуманого дизайну дослідження та ґрунтовного огляду літератури. Для цього щонайперше дослідник має знайти релевантні до теми джерела та опрацювати їх. Проте основна мета наукового дослідження полягає не лише у збиранні інформації. Вона виходить за ці межі. Справжня мета – пошук відповідей на раніше не вирішені питання задля збагачення наукового знання в певній галузі або ж виділення та висвітлення питань, які ще не досліджувалися, із ціллю отримання цих нових знань. Для того, щоб нове знання було визнане, потрібно надати докази його достовірності й істинності.

«Дослідження – це відкриття речей, про які ніхто не знав, і створення речей, яких ніколи не було. Гарне дослідження є «систематичним» у тому сенсі, що воно сплановано, організовано та має конкретну мету», – зазначають Вейн Дін Годдард і Стюарт Мелвілл у праці «Методологія дослідження» та пропонують розпочинати наукове дослідження з розробки плану та визначення порядку обговорення його пунктів. Відтак, «дослідникові слід переконатися, що текст його роботи відповідатиме логічній послідовності від одного пункту до наступного та від одного розділу до наступного. По-друге, дослідник має бути об'єктивним, адже наукова комунікація повинна базуватися на логічному та раціональному дискурсі. По-третє, дослідник має підтверджувати свої висновки, тому текст дослідження може і повинен містити констатацію фактів, викладення власних міркувань (на основі власних логічних висновків), посилення на праці попередніх авторитетних дослідників. По-четверте, мова дослідження має бути лаконічною, точною, з використанням відповідної термінології» [250, с. 82–85].

Як бачимо, методологія дослідження добору суддів КСУ ґрунтується на систематичному, логічно вибудованому та цілеспрямованому підході. Дослідження здійснюється відповідно до чіткого плану, що забезпечує послідовний перехід від аналізу нормативно-правових засад добору суддів конституційних судів до оцінки практики їх реалізації. Об'єктивність дослідження досягається шляхом застосування логічного й раціонального аналізу, що унеможлиблює суб'єктивні оцінки. Висновки базуються на перевірених фактах, власних аргументованих міркуваннях та опрацюванні наукових праць авторитетних дослідників у галузі конституційного права. Лаконічність і точність наукової мови, а також використання фахової юридичної термінології сприяє чіткому викладенню результатів.

Методологічний розділ Е. Ш. Назірова та Ж. А. Турсунов вважають ключовим елементом наукової роботи, у якому дослідник окреслює та обґрунтовує шляхи досягнення мети дослідження. Кожен науковий виклад має власну специфічну мету. Загалом, метою будь-якої розвідки є отримання відповідей на поставлені запитання за допомогою науково обґрунтованих

методів. Проте основною метою кожного наукового дослідження є виявлення істини, яка прихована та ще не відкрита. Тому, дослідницькі цілі автори пропонують об'єднати в такі групи:

- «1. Ознайомлення з певним явищем або отримання нових уявлень про нього (експлоративні або формувальні дослідження);
2. Точний опис характеристик конкретної особи, ситуації або групи (описові дослідження);
3. Визначення частоти виникнення певного явища або його зв'язку з іншим явищем (діагностичні дослідження);
4. Перевірка гіпотези про причинно-наслідковий зв'язок між змінними (гіпотезо-перевірочні дослідження)» [269, с. 18].

У цих групах привертає увагу термін «експлоративний» (від англ. *exploratory*), який означає «дослідницький пошук», «розвідку» з метою виявлення ресурсів чи інформації, «пошукове дослідження» тощо [245].

Експлоративне (пошукове) дослідження доцільне у випадках, коли об'єкт вивчення не має тривалої історії емпіричного аналізу та характеризується обмеженою кількістю систематизованих даних. Саме така ситуація з новою процедурою добору суддів Конституційного Суду України, яка впродовж 2024–2026 років ще не стала предметом комплексних емпіричних досліджень. Наразі відсутні узагальнені результати аналізу проведених співбесід із кандидатами, не сформовано репрезентативної статистики, за винятком даних про кількість учасників відповідно до суб'єктів призначення та загальної інформації про діяльність Дорадчої групи, яка ухвалює протокольні рішення щодо відповідності / невідповідності кандидатів у судді КСУ моральним критеріям і рівню їх правничих компетентностей.

Єдиним доступним для аналізу емпіричним матеріалом залишаються відкриті трансляції співбесід та окремі документи кандидатів у судді КСУ, що перебувають у публічному доступі. Водночас цього масиву інформації недостатньо для здійснення ґрунтовного кількісного аналізу, формування чітких індикаторів оцінювання або розроблення валідних інструментів статистичних

досліджень чи анкетування респондентів. Така ситуація зумовлена відсутністю доступу до інших письмових матеріалів, отриманих Дорадчою групою в процесі опрацювання документів кандидатів у судді КСУ, оскільки значна частина цієї інформації має закритий характер та після закінчення строку зберігання (три роки) знищується.

Більше того, з відкритих джерел можна зробити висновок, що повний обсяг зібраної інформації може бути недоступним навіть самим кандидатам у судді КСУ та суб'єктам призначення суддів КСУ. Під час співбесід публічно розглядаються лише окремі питання або обставини, які Дорадча група вважає необхідними для розвіювання сумнівів щодо доброчесності кандидата.

Додатково це підтверджується тим, що наприкінці жовтня 2025 року в Парламенті зареєстровано законопроекти №14149 від 24.10.2025 року та №14149-1 від 27.10.2025 року [156] про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» та «Про Регламент Верховної Ради України» в частині, що стосується діяльності Дорадчої групи, в яких пропонується уточнити допоміжний статус цього органу, а також те, що Дорадча група має передавати суб'єктам призначення копії всіх документів, що зібрані в процесі перевірки та оцінювання кандидатів [115].

У зв'язку з цим застосування експлоративного (пошукового) методу є найбільш обґрунтованим підходом для первинного осмислення оновленої процедури добору суддів КСУ, виявлення ключових проблемних аспектів, формування попередніх аналітичних висновків та окреслення напрямів для подальших, більш формалізованих майбутніх досліджень.

Емпіричні дослідження охоплюють експериментальні, постфактумні та описові (тематичні) підходи і ґрунтуються на аналізі даних за допомогою методу спостереження. У межах дослідження процедури добору суддів КСУ особливого значення набувають питання визначення змінних, можливостей їх контролю, формування вибірки та доступності емпіричного матеріалу, що безпосередньо впливає на дизайн дослідження. Емпіричний підхід у цьому випадку дозволяє

фіксувати та осмислювати реальну трансформацію процедури добору суддів КСУ на сучасному етапі, а не лише формально-правові зміни нормативної бази.

Емпіричні дослідження базуються на індукції, тобто формуванні загальних висновків на основі конкретних спостережень. На відміну від дедукції, яка передбачає логічне виведення нового твердження з уже встановлених фактів, індуктивний підхід допускає ймовірнісний характер висновків і потребує постійної перевірки. Саме індуктивна логіка визначальна для аналізу процесу добору суддів КСУ у 2023–2025 роках, оскільки дослідник має справу з оновленою, динамічною та ще не усталеною процедурою, яка перебуває у стадії глибокої інституційної трансформації. Підтвердженням цього є тимчасове включення до складу Дорадчої групи іноземних експертів на шестирічний перехідний період. Із чого випливає, що по закінченні цього періоду відбудуться суттєві зміни у складі Дорадчої групи. Відповідно, не виключається ймовірність перегляду методології оцінювання кандидатів у судді КСУ, а отже, й отримання іншого емпіричного матеріалу для дослідження.

Протягом останніх років відбуваються (та продовжують відбуватися) не лише зміни законодавчого регулювання, а й системні перетворювальні процеси, зумовлені впливом інституцій Європейського Союзу, а також рекомендацій та висновків Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії). Ці процеси спрямовані на поступовий перехід від закритої, непрозорої моделі призначень суддів КСУ до відкритої процедури, доступної для суспільного контролю. Зокрема, громадськість отримала можливість впливати на процес добору суддів КСУ шляхом онлайн-доступу до списків кандидатів у судді КСУ та їх документів (за винятком персональних даних), подання підтвердженої першоджерелами інформації щодо кандидатів у судді КСУ до Дорадчої групи (за умови її неанонімності), перегляду онлайн-трансляцій співбесід із кандидатами з можливістю їх коментування тощо.

Відкритий формат співбесід із кандидатами у судді КСУ щодо відповідності критерію високих моральних якостей надає ширші можливості для емпіричного аналізу діяльності інституту добору суддів КСУ. Водночас

оцінювання правничих компетентностей залишається обмеженим формальним спостереженням, оскільки письмові роботи кандидатів не оприлюднюються, що істотно звужує аналітичний потенціал цього етапу. За умови відкритості таких матеріалів рівень прозорості процедури був би вищим, а повторні висування кандидатів, які не подолали цей етап, могли б бути мінімізовані.

Отже, наявні емпіричні дані дозволяють здійснювати лише частковий індуктивний аналіз процедури добору суддів КСУ, що зумовлює необхідність подальшого розширення відкритості цього процесу для формування більш обґрунтованих наукових висновків.

Якісні емпіричні підходи доцільні для дослідження процедури добору суддів КСУ, оскільки поєднують нормативне регулювання з практикою його застосування. Аналіз добору суддів КСУ потребує виходу за межі суто доктринального підходу та звернення до методів, запозичених із соціальних наук, що дозволяє дослідити співвідношення «права в нормах» і «права в дії».

Застосування якісних емпіричних методів, зокрема кейс-стаді та триангуляції, дає змогу поєднати різні джерела даних (нормативні акти, матеріали відкритих співбесід, публічні документи кандидатів) і підвищити валідність дослідження в умовах обмеженого доступу до інформації, якою володіє Дорадча група. Такий підхід створює методологічну основу для комплексного аналізу як окремих етапів, так і процедури конкурсу з добору суддів КСУ загалом та формування обґрунтованих висновків щодо її ефективності й прозорості.

Кейс-стаді (англ. case studies) – це тематичне дослідження, в якому детально розглядається розвиток ситуації протягом певного періоду часу. Застосування методу кейс-стаді в емпіричних юридичних дослідженнях може забезпечити аналіз того, як законодавство «розуміється», «застосовується» або «неправильно застосовується», «підривається», «дотримується» або «відхиляється», що може впливати на сфери, пов'язані з правом, такі як «юридичні та політичні процеси» та «судова процедура». На думку Айкатеріні Аргіру, «кейс-стаді здатні описувати, розуміти та пояснювати певні явища. Це

також може бути доречним для триангуляційного підходу, що означає поєднання різних точок зору та різних типів даних, щоб знайти найбільш послідовні структури або пояснення. ... Внутрішня і зовнішня валідність може бути підсилена триангуляцією джерел даних, методів і теорій» [220, с. 101-102]. Таким чином, вчена обґрунтовує необхідність якісних емпіричних методів дослідження в юридичних дослідженнях за умови, що дослідник послідовно застосовує методологічну точність.

За допомогою емпіричного методу кейс-стаді мета дослідження досягається не збором даних із законодавства та судової практики, а спостереженнями з реального життя. Якісні дослідження проводяться у природному контексті, щоб зафіксувати досвід і спостереження, аби згодом їх зрозуміти й надати їм суб'єктивного значення. Суб'єкт дослідження відіграє вирішальну роль у процесі дослідження, адже саме він досліджує певні соціальні явища у поведінці людини, й визначає їх значення. Це досягається за допомогою прямих спостережень та аналізу даних, отриманих із відповідних документів. Такі емпіричні дослідження в поєднанні з традиційними юридичними дослідженнями ще називають соціально-правовими дослідженнями.

Кейс-стаді належить до якісних методів дослідження, спрямованих не стільки на фіксацію кількісних показників, скільки на виявлення суб'єктивно значущих чинників функціонування мікросоціумів, а також мотивацій і ціннісних орієнтацій, що визначають поведінку індивідів. У контексті процедури добору суддів КСУ застосування цього методу відкриває можливість подальшого поглибленого аналізу окремих елементів конкурсного відбору, які не можуть бути адекватно оцінені за допомогою суто формалізованих або кількісних підходів. Наприклад, шляхом аналізу автобіографій та мотиваційних листів кандидатів у судді КСУ як джерел інформації про їхній професійний шлях, ціннісні орієнтири, уявлення про роль конституційного судді та усвідомлення принципів незалежності, доброчесності й верховенства права, можна виявити не лише формальну відповідність кандидатів установленим критеріям, а й глибинні мотиваційні чинники, що можуть впливати на стиль

здійснення суддівських повноважень у майбутньому. Відтак застосування кейс-стаді в поєднанні з традиційними юридичними методами створює методологічні передумови для більш комплексної та змістовної оцінки кандидатів у судді КСУ в межах сучасної процедури їх добору.

Застосування емпіричного методу кейс-стаді дало змогу на основі відкритої інформації, розміщеної в мережі Інтернет, а також матеріалів онлайн-трансляцій співбесід із кандидатами у судді КСУ виокремити щонайменше два напрями аналізу, які мають ознаки соціально-правового та частково соціологічного дослідження. По-перше, це дослідження громадського контролю як інструменту забезпечення прозорості процедури добору суддів КСУ. По-друге, це аналіз впливу інтернет-технологій на процес добору та призначення суддів КСУ, зокрема ролі соціальних мереж і збереження цифрових слідів.

У межах цих кейсів встановлено, що цифрове середовище та активність кандидатів у публічному онлайн-просторі стали суттєвими чинниками оцінювання їхньої доброчесності, що безпосередньо вплинуло на перебіг співбесід і ухвалення рішень Дорадчою групою у процедурі добору. Отже, метод кейс-стаді виявив свою ефективність при дослідженні практичного виміру нової процедури добору суддів КСУ, дозволивши зафіксувати взаємодію правових норм, громадського контролю та цифрових технологій у реальному процесі правозастосування.

Конкурсні процедури з добору суддів КСУ, проведені у 2024–2025 роках, а також співбесіди з кандидатами, безсумнівно, мають значний евристичний потенціал для майбутніх міждисциплінарних досліджень у сфері соціології та психології. Зокрема, предметом такого аналізу можуть стати: причини суттєвого зменшення кількості претендентів у поточних конкурсах порівняно з першими конкурсами добору; чинники, що спонукали окремих кандидатів відмовитися від подальшої участі в конкурсних процедурах; мотивація осіб, які повторно подаються на конкурс, незважаючи на попередні негативні висновки щодо відповідності моральних якостей та/або рівня компетентності у сфері права. Окремої уваги потребує аналіз запитань, поставлених Дорадчою групою, які

ставили кандидатів у свідомо незручне або вразливе становище, а також розмежування проблем, що можуть бути усунуті або скориговані між конкурсами (наприклад, врегулювання податкових зобов'язань або припинення участі в громадських організаціях), і тих, що за своєю природою не підлягають такому «виправленню».

Досліджуючи методологію у галузі соціальних комунікацій, О. В. Ромах зазначає, що методологічний арсенал міждисциплінарних досліджень широкий і поєднує загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема запозичені із суміжних дисциплін (соціології, психології, філології тощо), де важливе місце посідають якісні методи, які, попри нижчий рівень формалізованої точності порівняно з кількісними підходами, не можна вважати другорядними. Проте «валідність дослідження (тобто відповідність, повноцінність одержаних даних), заснованого лише на якісній методології часто викликає сумніви. ... Таким чином постає питання адекватного підвищення надійності якісних методів дослідження та їх результатів без небажаного викривлення. Для розв'язання окресленої наукової проблеми доцільним вбачається використання методу тріангуляції» [178, с. 62].

«Тріангуляція – це маяк для дослідників, які прагнуть отримати надійні та ґрунтовні результати в широкому спектрі дослідницьких методологій, – зазначає Джессіка Аббадія. – Ця потужна методика набуває дедалі більшого визнання і значення в різних галузях, забезпечуючи шлях до підвищення достовірності та надійності результатів досліджень. Тріангуляція дозволяє дослідникам зменшити упередженість, збільшити глибину дослідження і, зрештою, досягти більш достовірних і ґрунтовних висновків шляхом об'єднання різних джерел даних, методологій і поглядів» [218].

Актуальним звернення до такого нового явища в методології юридичної науки, як тріангуляція, вважає М. В. Серебро. Вчений тріангуляцію визначає «як поєднання та використання різних методів, підходів, методологій, теорій в одному дослідженні. Дослідження з використанням тріангуляції отримали назву дослідженнями змішаного типу (*mixed methods, mixture of qualitative methods, міх-методики*). ... Сьогодні однією з широко використовуваних є тріангуляція

методів, яка полягає в поєднанні різних методів роботи з отриманими в ході збору даними. Вбачається, що триангуляція методів все ж є не достатньою для забезпечення високої евристичності результатів дослідження, вона має бути пов'язана з іншими «триангуляційними рівнями» (за Н. Дензіном), такими як теорія, простір, час, коло дослідників» [182, с. 73–74]. Отже метод триангуляції має високий евристичний потенціал у різних сферах юриспруденції.

Метод триангуляції доцільний при висвітленні процедури добору суддів КСУ, оскільки дозволяє компенсувати обмежений доступ до повного масиву інформації та зменшити ризик однобічності аналізу. Його застосування забезпечує поєднання різних джерел даних, методів і теоретичних підходів, що підвищує внутрішню та зовнішню валідність наукового викладу.

У межах дослідження добору суддів КСУ триангуляція реалізується шляхом поєднання нормативно-правового аналізу, матеріалів відкритих співбесід і онлайн-трансляцій, публічних документів кандидатів, даних відкритих реєстрів і матеріалів громадських організацій, а також використання якісних емпіричних методів, зокрема кейс-стаді. Це дозволяє створити цілісне і глибоке розуміння предмета дослідження, розглядаючи його з різних точок зору.

У статті «Який метод слід обрати для мого юридичного дослідження: доктринальний, емпіричний, мульти-метод чи інший?» К. Чоудгарі встановив, що в юридичних дослідженнях дедалі активніше застосовуються методи соціальних наук. Запозичення методів із соціальних наук не підриває автономність права, а навпаки – збагачує його та підвищує ефективність правової системи. Проте для отримання комплексних результатів і розв'язання реальних правових проблем автор обґрунтував необхідність застосування мултиметоду для вирішення реальних питань у сфері права та розробки правосвідомих рішень. Однак це зовсім не означає, що інші методи дослідження втратили свою актуальність [256].

Процедура добору суддів КСУ – складне явище, що включає правові, соціальні, політичні та історичні аспекти. Тому наступний рівень методології нашого дослідження підпорядкований філософсько-світоглядному та

методологічним підходам, та є комплексом загальнофілософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечує всебічний і об'єктивний аналіз процедури добору суддів КСУ. Застосовані методи ґрунтуються на принципах наукової об'єктивності, системності, історизму, логічної послідовності та нормативної обґрунтованості, а також спираються на положення Конституції України, чинне законодавство та міжнародні стандарти у сфері добору суддів конституційних судів.

Філософська основа дисертаційного дослідження – діалектичний метод пізнання, який «розглядає правові явища та процеси в розвитку (розвиток і рух є основною властивістю буття і пізнання), внутрішній та зовнішній взаємодії, спрямований на виявлення і вирішення суперечностей (теза-антитеза-синтез)» [88, с. 132], – зазначає О.В. Кресін. Цей метод дозволяє розглядати процедуру добору суддів КСУ у взаємозв'язку її елементів, у розвитку та взаємодії протилежних тенденцій, зокрема між політичною доцільністю й принципом незалежності суддів КСУ, формальною процедурною визначеністю та фактичним забезпеченням доброчесності і професіоналізму кандидатів. У межах діалектичного підходу використано закони єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні та заперечення заперечення, що дало змогу пояснити закономірності реформування процедури добору суддів до складу КСУ.

У всіх розділах і підрозділах дослідження використано такі філософські методи пізнання, як спостереження, аналіз, синтез, індукція, експеримент. Спостереження – це цілеспрямоване вивчення об'єкта з метою формування уявлення про певне явище. Аналітичний метод полягає в поділі складного явища на простіші елементи для виявлення його основних і суттєвих ознак. Синтетичний метод, навпаки, спрямований на поєднання окремих елементів і встановлення між ними зв'язків у межах цілісного явища. Індуктивний метод передбачає узагальнення окремих фактів і перехід від одиничного до загального. Мисленнєвий експеримент полягає в уявному моделюванні об'єкта шляхом його теоретичного перетворення. Найбільш повно ці методи використані нами при

дослідженні порядку та умов добору суддів КСУ трьома суб'єктами їх призначення.

У дисертаційному дослідженні використано загальнологічні, або, як їх називає В. С. Бігун, «загальні методи мислення, які притаманні як теоретичному пізнанню, так і практичній діяльності» [3, с. 46]. Застосування методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування і конкретизації дозволило, з одного боку, виокремити окремі елементи процедури добору суддів КСУ (вимоги до кандидатів, суб'єкти добору, конкурсні та оцінювальні процедури, механізми ухвалення рішень), а з іншого – сформулювати цілісне уявлення про цей інститут як системне правове явище.

Серед задіяних нами загальнонаукових методів нашого дослідження доцільно виділити насамперед системний та порівняльний методи. Системний метод розглядає об'єкт як цілісну, відносно самостійну систему, що складається з взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, упорядкованих спільними принципами. Його застосування дає змогу виявити внутрішні зв'язки, взаємодію та нові якості системи, які не зводяться до суми властивостей її окремих складових. У дослідженні процедури добору суддів КСУ системний метод використано для аналізу цієї процедури як цілісного механізму, що дозволило оцінити узгодженість елементів процедури, їх функціональне призначення та вплив на формування незалежного й ефективного складу КСУ.

До порівняльно-правового методу ми вдалися при розгляді моделей добору суддів КСУ у європейських країнах, що дозволило виявити спільні закономірності, національні особливості та можливості адаптації позитивного зарубіжного досвіду для України. «Порівняльний метод є загальнонауковим і заснованим на порівнянні як філософському методі, але в юридичній науці конкретизується і розглядається як порівняльно-правовий і тому визначається як окремонауковий» [88, с. 134]. Найбільш послідовно цей метод використано у підрозділі 2.1, у тому числі при висвітленні проблемних питань формування судів конституційної юрисдикції в зарубіжних країнах протягом крайніх десятиліть.

Особливе місце у роботі посідає історико-правовий метод, за допомогою якого простежено становлення та розвиток механізмів формування складу КСУ, починаючи з моменту запровадження інституту конституційної юстиції і до сучасного етапу його формування.

Дослідження процедури добору суддів Конституційного Суду України потребує застосування герменевтичного методу як засобу глибокого тлумачення конституційних і законодавчих норм. Герменевтика означає інтерпретацію та пояснення змісту явищ і не зводиться до формально-логічного аналізу. Її застосування передбачає передусім дослідження тексту, в якому відображене уявлення про певне явище, з використанням лінгвістичних і філософських підходів. Важливою особливістю герменевтики є те, що об'єктом пізнання виступає не лише саме явище, а й спосіб його осмислення, знання, судження або дія. «Герменевтика виховує повагу до чужої точки зору, терпіння та прагнення порозуміння, не заперечуючи водночас необхідність критичної оцінки» [205, с. 34], – зазначає Ю.В. Цуркан-Сайфуліна. Герменевтика дає змогу врахувати не лише формальний зміст правових приписів, а й їх ціннісне спрямування, мету та практику застосування, що забезпечує цілісне розуміння інституту добору суддів КСУ.

У сучасній науці герменевтика розглядається як дослідження процесу читання та розуміння текстів, створених в іншому історичному й соціальному контексті. За Е. Тісельтоном, інтерпретація є не простим відтворенням змісту тексту, а діалогом між автором, текстом і читачем, тобто актом комунікації. Герменевтика зосереджується на всьому процесі такого спілкування й відрізняється від екзегези прагненням забезпечити обґрунтоване, добросовісне та адекватне тлумачення, що поєднує критичний аналіз і творче розуміння [15, с. 56]. Отже, застосування герменевтичного підходу в дослідженні процедури добору суддів КСУ означає, що аналіз конституційних і законодавчих текстів, а також практики їх застосування здійснюється дисертантом через власне осмислення та інтерпретацію цих джерел. Таке тлумачення ґрунтується на діалозі між автором норми, текстом і дослідником та спрямоване на виявлення

не лише формального змісту правових приписів, а й їх реального смислу та цільового призначення в системі конституційного правосуддя.

Водночас, в дослідженні використовується й екзегеза (від грец. *exegesis* – тлумачення) для роз’яснення тексту правової норми, щоб розкрити її первинний зміст через детальний аналіз слів або контексту. Методи правового тлумачення (граматичний, системний, логічний і телеологічний) задіяно для з’ясування змісту та мети правових норм, що регламентують порядок добору суддів Конституційного Суду України.

Отже, запропонована методологія створює надійне підґрунтя для формування обґрунтованих теоретичних висновків і практичних рекомендацій, а також відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень у сфері конституційного правосуддя та процедури добору суддів КСУ.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз наукових праць вітчизняних науковців з питань добору суддів КСУ дозволяє висновувати, що вони стосувалися різних питань процедури добору суддів КСУ у різні періоди і на базі різного законодавства про добір суддів КСУ. Як наслідок, з’ясовано, що послідовного наукового дискурсу навколо процедури добору суддів КСУ немає, що зумовило брак узгоджених підходів до визначення принципів добору суддів КСУ, критеріїв оцінки професійної компетентності та морально-етичних якостей кандидатів у судді КСУ, а також механізмів мінімізації політичного впливу на етапі формування складу Суду в нових політико-правових реаліях України.

З огляду на зазначене, у контексті досліджуваної проблематики видається за доцільне звернути увагу на такі напрями наукового пошуку: 1) удосконалення наукових положень про процедуру добору суддів КСУ; 2) можливості закріплення критеріїв оцінки професійної компетентності та морально-етичних якостей кандидатів у судді КСУ в Законі України «Про Конституційний Суд України»; 3) виявлення та дослідження основних проблемних питань при

практичному застосуванні законодавства з добору суддів КСУ при проведенні конкурсів на посади суддів КСУ.

2. Процедуру конституційно-правового регулювання добору суддів КСУ доцільно розглядати крізь призму її еволюційного розвитку, який умовно можна поділити на чотири етапи.

Перший етап (1991–1996 рр.) характеризувався домінуванням політичного чинника у формуванні складу КСУ та недосконалістю нормативного регулювання призначення суддів до його складу, оскільки Закон України від 03.06.1992 р. № 2400-XII «Про Конституційний Суд України» закріплював модель призначення суддів КСУ суб'єктами з виразною політичною природою – Президентом України та Верховною Радою України, а відсутність принципу виборності призвела до неспроможності сформувати склад КСУ впродовж 1992–1996 років.

Другий етап (1996–2016 рр.) розпочався з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р., яка вперше закріпила трисуб'єктну модель формування складу КСУ (Президент України, Верховна Рада України, З'їзд суддів України). Конкурсні засади призначення Верховною Радою України та З'їздом суддів України мали радше декларативний характер через мінімальну деталізацію процедур обрання суддів КСУ за їх квотами. Натомість Президент України здійснював призначення одноосібно шляхом видання Указу, що підсилювало асиметрію у механізмах формування складу КСУ. Отже відсутність єдиного для всіх суб'єктів призначення порядку добору суддів КСУ, процедурних стандартів та різний характер повноважень суб'єктів призначення зберігали суттєвий політичний вплив на процес добору.

Окремою проблемою була залежність набуття повноважень суддею КСУ від складення присяги на пленарному засіданні Верховної Ради України. За відсутності будь-якого з ключових посадовців приведення до присяги блокувалося, що створювало можливості для політичного впливу на формування складу КСУ через процедурні інструменти. Таким чином, формально нейтральна процедура фактично ставала інструментом політичного стримування.

Третій етап (2016–2022 рр.) пов'язаний із конституційною реформою 2 червня 2016 р., яка запровадила обов'язковість конкурсного відбору суддів КСУ всіма суб'єктами призначення. Попри прогресивність цього положення, подальша законодавча імплементація виявилася непослідовною.

Обов'язок створення конкурсної комісії прямо встановлювався лише для Президента України, причому без належного нормативного визначення критеріїв її формування та стандартів оцінювання кандидатів у судді КСУ. Верховна Рада України делегувала функції відбору профільному комітету, а З'їзд суддів України – Раді суддів України. Така фрагментарність не забезпечувала єдності підходів і не створювала гарантій об'єктивності оцінювання.

Фактично конкурсна процедура зводилася до формального прийняття документів, проведення співбесід і ухвалення рішення суб'єктом призначення без інституційно відокремленого органу перевірки доброчесності та професійної компетентності кандидатів у судді КСУ. Попри конституційне закріплення конкурсної основи добору суддів КСУ, механізм їх призначення (обрання) залишався залежним від волі суб'єкта призначення.

Ініціатива Президента України (2021 року) щодо створення єдиного органу перевірки кандидатів у судді КСУ засвідчила усвідомлення системної проблеми, однак реальних дій щодо законодавчого врегулювання цього питання протягом найближчих півроку так і не відбулося.

Четвертий етап розпочався 28 лютого 2022 р. і пов'язаний із набуттям Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі та необхідністю імплементації до законодавства України рекомендацій Венеційської комісії. Саме на цьому етапі відбулося концептуальне переосмислення природи добору суддів КСУ – від внутрішньополітичної процедури до механізму, що підлягає міжнародній оцінці відповідності стандартам верховенства права.

Запровадження Дорадчої групи як органу попереднього відбору кандидатів у судді КСУ стало спробою інституційного відокремлення процедури оцінювання доброчесності та професійної компетентності від суб'єктів

політичного призначення. Водночас початкова редакція Закону № 2846-IX не повною мірою враховувала рекомендації Венеційської комісії щодо ролі міжнародних експертів у складі Дорадчої групи та порядку ухвалення рішень.

Подальші зміни (Закон № 3277-IX) закріпили спеціальний порядок голосування членів Дорадчої групи із посиленням значенням голосів членів, запропонованих міжнародними організаціями. Такий механізм є компромісною моделлю, що поєднує національний суверенітет у формуванні складу КСУ з міжнародним елементом гарантування їх доброчесності та професійності.

3. З урахуванням новизни й динамічності оновленої процедури добору суддів КСУ, обґрунтовано застосування розширеної методології дослідження, що не обмежується традиційним доктринальним аналізом, а поєднує експлоративний (пошуковий), якісно-емпіричний та мультиметодологічний підходи. Залучення методів кейс-стаді та тріангуляції дозволило комплексно дослідити практичний вимір добору суддів КСУ, зокрема вплив цифрового середовища, громадського контролю та відкритих онлайн-процедур на формування емпіричної бази дослідження, що уможливило розгляд цього інституту як соціально-правового явища, а не лише як нормативно врегульованого процесу. Водночас, використання герменевтичного підходу забезпечило глибоке осмислення правових текстів і практик у діалозі між нормою, контекстом і дослідником, що сприяло виявленню реального змісту та функціонального призначення процедури добору суддів КСУ.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ДОБОРУ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ

2.1. Порядок, умови та принципи добору суддів Конституційного Суду України

З огляду на важливість конституційного суду в державі, існує великий інтерес до того, хто обирається, які кваліфікаційні вимоги для відбору та хто має повноваження обирати. Адже вирішується не лише питання обрання судді конституційного суду, але й питання, «як забезпечити, щоб жодна особа чи група не контролювала сфери невизначеності в конституційному тлумаченні, домінуючи чи керуючи процесом відбору на свою користь» [252, с. 3–4]. Модель відбору судді конституційного суду виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади має велику перевагу, оскільки запобігає можливості домінування однієї гілки в державі в процесі такого відбору.

Добір суддів КСУ – це унормована Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України» процедура, яка складається з низки послідовних етапів, на кожному з яких відповідні суб'єкти уповноважені виконувати поставлені перед ними завдання з метою виявлення найкращих кандидатів для призначення (обрання) на вакантну посаду судді КСУ суб'єктами їх призначення.

Таке доволі широке та абстрактне визначення цього поняття не випадкове. Найперше тому, що суб'єктів призначення суддів КСУ троє, відповідно до кількості гілок влади, які а ргіогі не можуть діяти за одним зразком унаслідок специфіки їх формування, діяльності та порядку прийняття ними рішень. По-друге, як буде доведено нижче, кількість суб'єктів, уповноважених приймати ті чи інші процедурні рішення під час здійснення конкурсної процедури добору суддів КСУ, більша ніж суб'єктів призначення суддів КСУ. По-третє, ст. 148 Конституції України визначає, що «відбір кандидатур на посаду судді КСУ

здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку» [83], однак конкурсна комісія створюється лише за квотою Президента України. По-четверте, слід визнати що справжній конкурс серед кандидатів на посаду суддів КСУ проводить Дорадча група експертів, висновки якої визначальні для суб'єктів призначення суддів КСУ. По-п'яте, окремі положення порядку відбору суддів КСУ деталізуються у підзаконних актах, право на видання яких передбачено Законом № 2136-VIII.

«Виходячи з визначення «конкурсу» (лат. *Concursus* – збіг, зіткнення, сутичка) як змагання, що має на меті виявлення кращих з учасників (кандидатів, здобувачів, претендентів), та поняття «засади» як способу здійснення або створення чогось; правила, яким керуються в житті, О. О. Томкіна слушно зазначає, що під словосполученням «конкурсні засади» слід розуміти правило, спосіб, принцип здійснення процесу, метою якого є виявлення кращих з учасників» [198, с. 535].

Проте, найдоречніше для правильного розуміння конкурсних засад добору суддів КСУ видається використати слово «порядок», яке має кілька потрібних у цьому випадку значень: «стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.; упорядкованість, лад»; «певна послідовність, черговість чого-небудь»; «спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь» [112]. Пояснюється це тим, що добір суддів КСУ – не просто якийсь набір правил або методів. Тут важлива чітка послідовність дій, за умови дотримання яких конкурс вважатиметься проведеним у конституційний спосіб. Тож не випадково законодавець у ч. 1 ст. 10-1 Закону № 2136-VIII вживає слово «порядок», визначаючи, що «відбір кандидатур на посаду судді КСУ здійснюється на конкурсних засадах у порядку, встановленому цим Законом» [134]. Тому поняття «добір суддів КСУ на конкурсних засадах» слід розуміти як «визначений порядок послідовних дій, метою яких є виявлення кращого з кандидатів у судді КСУ».

Порядок добору суддів КСУ включає такі етапи:

- оприлюднення на офіційному вебсайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України оголошення про початок конкурсного відбору;

- прийняття документів від кандидатів у судді КСУ уповноваженими суб'єктами та їх оприлюднення з дотриманням законодавства щодо захисту персональних та інших, охоронюваних законом, даних;

- перевірку комплектності документів, поданих кандидатами у судді КСУ та відповідності осіб, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, установленим Законом № 2136-VIII вимогам до посади судді КСУ;

- призначення та проведення спеціальної перевірки кандидатів у судді КСУ, щодо яких ухвалено рішення про їх допуск до конкурсного відбору в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції»;

- передача документів кандидатів у судді КСУ, щодо яких ухвалено рішення про їх допуск до конкурсного відбору, Дорадчій групі для оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів і надання списку оцінених кандидатів на посаду судді КСУ суб'єктам призначення;

- оцінювання критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою;

- оцінювання критерію визнаного рівня компетентності у сфері права кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою;

- формування Дорадчою групою рейтингових списків кандидатів у судді КСУ за результатами їх оцінювання та передача цих списків Конкурсній комісії, Комітету та Раді суддів України;

- проведення співбесіди з кандидатами у судді КСУ та ухвалення рішення Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ.

Розглянемо їх.

Положеннями частин 2, 3, 4 ст. 10-1 Закону № 2136-VIII визначаються конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді КСУ суб'єктами їх призначення.

За квотою Президента України, відбір кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах здійснює конкурсна комісія, утворена Президентом України з числа правників із визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді КСУ.

Указом Президента України від 29.02.2024 № 139/2024 утворено конкурсну комісію для проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, та затверджено її персональний склад із 5 визнаних правників [109]. Цим самим Указом затверджено Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, яким визначено повноваження Конкурсної комісії під час проведення конкурсної процедури відбору суддів КСУ.

За квотою Верховної Ради України, підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді КСУ здійснює Комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ, в порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України. Подібне положення закріплено в ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [143].

За квотою з'їзду суддів України, підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді КСУ здійснює Рада суддів України.

Отже, до суб'єктів, уповноважених приймати ті чи інші процедурні рішення під час здійснення конкурсної процедури добору суддів КСУ, слід віднести Конкурсну комісію, Комітет і Раду суддів України.

Початок конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ розпочинається з оприлюднення на офіційному вебсайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України оголошення про початок конкурсного відбору кандидатур на всі вакантні посади судді КСУ за квотою суб'єкта призначення. Відповідно до ч. 1 ст. 10-

5 Закону № 2136-VIII, оголошення оприлюднюється: 1) не пізніше ніж за дев'яносто днів до дня закінчення строку повноважень судді КСУ, 2) не пізніше ніж за дев'яносто днів до дня досягнення граничного віку перебування на посаді суддею КСУ, 3) не пізніше двадцяти днів з дня виникнення вакансії на посаду судді КСУ в разі припинення повноважень чи звільнення з посади судді КСУ з підстав, передбачених ст. 149-1 Конституції України [134].

Оголошення про початок конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ стосовно осіб, яких призначає Президент України, оприлюднює Конкурсна комісія на сайті Офісу Президента України (<https://www.president.gov.ua/administration/ogoloshennya-2>). В оголошенні Конкурсна комісія зазначає: вимоги до судді КСУ, які визначені Конституцією України та Законом № 2136-VIII, перелік та порядок подання кандидатом документів, а також строки і способи їх подання [109].

Упродовж 30 днів із дня оприлюднення оголошення про початок конкурсного відбору особи, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ і відповідають установленим вимогам, подають до Конкурсної комісії визначені Законом № 2136-VIII документи.

Оголошення про початок конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ стосовно осіб, яких призначає Верховна Рада України, оприлюднює на офіційному вебсайті Верховної Ради (<https://www.rada.gov.ua/news/notice9skl>) Апарат Верховної Ради за поданням Комітету (ч. 3 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

Упродовж 30 днів із дня оприлюднення оголошення про початок конкурсного відбору, особи, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ і відповідають установленим вимогам, подають документи в паперовій формі особисто або засобами поштового зв'язку до Апарату Верховної Ради, які реєструються у хронологічному порядку надходження. Прийом документів, які подаються особисто, завершується в час закінчення робочого часу Апарату Верховної Ради, а тих, які подаються засобами поштового зв'язку, – на п'ятий

день після закінчення строку для прийняття таких документів (ч. 4 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

Про початок конкурсного відбору кандидатур на посаду судді КСУ стосовно осіб, яких призначає з'їзд суддів України, Рада суддів України приймає рішення, яким оголошується конкурс на посаду судді КСУ та визначаються строки прийняття заяв (із доданими до них документами) від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ. Одночасно приймається рішення про розміщення оголошення про конкурс на офіційному вебсайті Ради суддів України (<https://rsu.gov.ua/ua/news/ogolosenna-pro-pocatok-novogo-konkursu-na-dvi-posadi-suddi-konstitucijnogo-sudu-ukraini>). Рішенням Ради суддів України від 02 червня 2025 року № 25 затверджено Рекомендації з оформлення та подання документів для участі у конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України [176]. Ці Рекомендації чинні виключно для конкурсу, оголошеного цим Рішенням Ради суддів України. Слід зазначити, що на кожний оголошуваний конкурс Рада суддів України затверджує подібні Рекомендації (див., наприклад, рішення Ради суддів України від 09 грудня 2024 року №41 <https://rsu.gov.ua/ua/documents/175>) [177]. Проте, на нашу думку, важливо, щоб подібні Рекомендації були прийняті на постійній основі для всіх конкурсів на посаду судді КСУ за квотою З'їзду суддів України.

Наступний етап порядку добору суддів КСУ стосується прийняття документів від кандидатів у судді КСУ уповноваженими суб'єктами та їх оприлюднення з дотриманням законодавства щодо захисту персональних та інших, охоронюваних законом, даних.

Так, Конкурсна комісія та Апарат Верховної Ради не мають права відмовити у прийнятті документів з інших підстав, ніж закінчення визначеного строку для прийняття таких документів (п. 10 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, затвердженого Указом Президента України від 29.02.2024 № 139/2024; ч. 4 ст. 208-4 Закону України

«Про Регламент Верховної Ради України»). Документи, що подані після спливу визначеного строку, не розглядаються.

Водночас, із деякими особливостями це питання вирішується щодо документів кандидатів у судді КСУ за квотою З'їзду суддів України. Так, у разі встановлення невідповідності переліку та комплектності доданих до заяви документів, указаних особою в заяві, із фактично доданим або неналежності оформлення документів, Відділом організаційного забезпечення суддівського самоврядування складається акт і такі документи підлягають поверненню Радою суддів України без розгляду особою, яка їх подала (п. 16 Рекомендацій з оформлення та подання документів для участі у конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, затверджених Рішенням Ради суддів України від 02 червня 2025 року № 25). Загалом, приймання документів завершується в день, визначений як кінцевий термін їх подання. А заяви, що будуть подані до Ради суддів України після зазначеного строку, не розглядатимуться.

Конкурсна комісія оприлюднює на вебсайті Офіційного інтернет-представництва Президента України документи, подані кандидатом на посаду судді КСУ, крім відомостей, визначених ч. 3 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII (п. 11 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, затвердженого Указом Президента України від 29.02.2024 № 139/2024) у розділі оголошення (<https://www.president.gov.ua/administration/spisok-osib-yaki-podali-dokumenty-dlya-uchasti-u-konkursnomu-925>).

Частиною 4 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» визначено, що інформація про осіб, які претендують на участь у конкурсному відборі на посаду судді КСУ, разом із копіями поданих документів оприлюднюється на офіційному вебсайті Верховної Ради з урахуванням обмежень, установлених законом. Виходячи із цієї норми Закону, оприлюднення здійснює Апарат Верховної Ради, який і приймає документи від кандидатів.

Рада суддів України оприлюднює документи кандидатів у судді КСУ на власному сайті <https://rsu.gov.ua/ua/news> у розділі «Документи» (<https://rsu.gov.ua/ua/documents/23>).

Законом № 2136-VIII забороняється оприлюднення документів кандидатів у судді КСУ, які стосуються: «1) відомостей про місце проживання або перебування, дати народження цих фізичних осіб, адреси, номерів телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційного номера облікової картки платника податків, серії та номера паспорта, військового квитка, місцезнаходження об'єктів власності (крім області, району, населеного пункту, в якому знаходиться об'єкт), реєстраційних номерів транспортних засобів; 2) медичних відомостей; 3) будь-яких відомостей та даних щодо неповнолітніх дітей, окрім відомостей щодо майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у їх власності відповідно до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка подається кандидатом на посаду судді Конституційного Суду; 4) інформації, що містить державну таємницю» [134] (ч. 3 ст. 10-5). Відповідно Конкурсна комісія, Апарат Верховної Ради України і Рада суддів України під час оприлюднення документів кандидатів у судді КСУ дотримуються цих вимог.

Перелік документів, які подають кандидати у судді КСУ для участі у конкурсній процедурі, визначений у ч. 2 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII.

У п. 10 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України та ч. 4 ст. 208-4 Закону «Про Регламент Верховної Ради України», не перелічуються документи, які мають подати кандидати у судді КСУ для участі в конкурсній процедурі, а зазначається, що кандидати подають документи згідно з переліком, визначеним ч. 2 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII.

Додатково до визначеного ч. 2 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII переліку документів, Рада суддів України від кандидатів у судді КСУ вимагає подати копію реєстраційного номера облікової картки платника податків

(індивідуальний ідентифікаційний номер) за наявності, встановлює форми згоди та заяв кандидатів, деталізує перелік документів для проведення спеціальної перевірки.

Загалом, перелік документів, які подають кандидати у судді КСУ для участі у конкурсній процедурі суб'єктам призначення, виглядає так:

Таблиця 1

№	Документи, передбачені ч. 2 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII	Документи, що подаються Конкурсній комісії (п. 10 Положення)	Документи, що подаються Апарату Верховної Ради України (ч. 4 ст. 208-4 Закону «Про Регламент Верховної Ради України»)	Документи, що подаються Раді суддів України (п. 3 Рекомендацій)
1	заяву про участь у конкурсному відборі у довільній формі	+	+	заяву про участь у конкурсному відборі у довільній формі
2	автобіографію;	+	+	автобіографію
3	мотиваційний лист кандидата на посаду судді КСУ	+	+	мотиваційний лист кандидата на посаду судді Конституційного Суду України
4	копію документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України	+	+	копію документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України
5	копії документів, що підтверджують стаж професійної діяльності у сфері права	+	+	копії документів, що підтверджують стаж професійної діяльності у сфері права
6	копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за рік, що передує року подання документів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	+	+	копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за рік, що передує року подання документів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування
7	копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками) ступеня магістра, здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії	+	+	копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками) ступеня магістра, здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

	документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності)			
8	копію документа, який підтверджує володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови	+	+	копію документа, який підтверджує володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови
9	письмову згоду на обробку персональних даних та оприлюднення копій документів, визначених цією статтею, крім копії документа, визначеного пунктом 4 цієї частини	+	+	письмову згоду на обробку персональних даних та оприлюднення копій документів, визначених частиною 2 статтею 10-5 Закону України «Про Конституційний Суд України» (додаток №1)
10	заяву про проведення перевірки, передбаченої Законом України "Про очищення влади", або висновок за результатами такої перевірки (за наявності)	+	+	заяву про проведення перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади» (додаток №2), або висновок за результатами такої перевірки (за наявності);
11	письмову згоду на проведення спеціальної перевірки відповідно до закону;	+	+	письмову згоду на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» (додаток №3)
12	інші документи, передбачені Законом України "Про запобігання корупції" для проведення спеціальної перевірки	+	+	інші документи, передбачені статтею 57 Закону України "Про запобігання корупції" для проведення спеціальної перевірки: - медичні довідки про стан здоров'я за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я України щодо перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я; - копію військового квитка або посвідчення особи військовослужбовця (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); - довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності)
13				копію реєстраційного номера облікової картки платника податків (індивідуальний ідентифікаційний номер) за наявності

Принагідно зауважимо, що з метою уніфікованого підходу до порядку оформлення документів кандидатами у судді КСУ, які подаються для участі у конкурсі, у Рекомендаціях з оформлення та подання документів для участі у

конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, затверджених Рішенням Ради суддів України від 02 червня 2025 року № 25, Рада суддів України встановила деякі додаткові вимоги до порядку оформлення та змісту автобіографії кандидата, мотиваційного листа; засвідчення копій паспорту, трудової книжки, послужного списку (за наявності), довідки про проходження особою за місцем роботи перевірки, визначеної Законом України «Про очищення влади»; порядку подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зазначимо, що перелічені додаткові вимоги до оформлення документів кандидатів у судді КСУ, завдяки їх конкретизації та встановленням форм, значно спрощують кандидатам у судді КСУ процедуру подання документів для участі в конкурсі.

Перевірка комплектності документів, поданих кандидатами в судді КСУ та відповідності осіб, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, установленим Законом № 2136-VIII вимогам до посади судді КСУ, є наступним етапом порядку добору суддів КСУ. На цьому етапі, згідно з ч. 1 ст. 10-6 Закону № 2136-VIII, упродовж двадцяти днів із дня закінчення строку, передбаченого ч. 2 ст. 10-5 цього Закону, Конкурсна комісія, Комітет та Рада суддів України найперше перевіряють комплектність поданих конкурсантами документів. Проте, як нами вже було зазначено вище, Рада суддів України таку перевірку проводить під час приймання документів і встановлення некомплектності поданих документів має наслідок повернення їх кандидату в судді КСУ без розгляду, що суперечить ч. 1 ст. 10-6 Закону № 2136-VIII. *Відповідно, п. 16 Рекомендацій з оформлення та подання документів для участі в конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, затверджених Рішенням Ради суддів України від 02 червня 2025 року № 2,5 має бути виключений із цих Рекомендацій, а надалі пункту подібного змісту не має бути в Рекомендаціях узагалі.*

Слід звернути увагу на ще одне порушення ст. 10-6 Закону № 2136-VIII, допущене у п. 16 Рекомендацій з оформлення та подання документів для участі у конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного

Суду України, затверджених Рішенням Ради суддів України від 02 червня 2025 року № 25, який визначає, що невідповідність переліку та комплектності доданих до заяви документів, вказаних особою у заяві, із фактично доданим або неналежності оформлення документів, замість Ради суддів України встановлюється Відділом організаційного забезпечення суддівського самоврядування, про що складається акт. Тобто вирішення питання щодо комплектності документів кандидата в судді КСУ замість Ради суддів України здійснюється неуповноваженим суб'єктом.

Такі висновки впливають з положень абзацу 2 ч. 2 ст. 10-6 Закону № 2136-VIII, який надає право «особі, яка виявила намір обійняти посаду судді КСУ, відповідає визначеним Конституцією України та цим Законом вимогам, але не подала всі необхідні документи, визначені частиною другою статті 10-5 цього Закону, чи подала їх із помилками та неточностями, які не є підставою для відмови у допуску до конкурсного відбору, Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України надає такій особі додатковий строк для подання та виправлення відповідних документів, який не може перевищувати десяти робочих днів» [134]. А неподання або невиправлення відповідних документів протягом наданого додаткового строку, залежно від характеру та змісту таких документів (ч. 2 ст. 10-6 Закону № 2136-VIII), є самостійною підставою для ухвалення Конкурсною комісією, Комітетом, Радою суддів України рішення про допуск або відмову в допуску до конкурсного відбору кандидата в судді КСУ. Частина 5 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» також визначає, що неподання кандидатом у судді КСУ пояснень щодо поданих документів, якщо їх зміст суперечливий, не перешкоджає розгляду документів по суті [143].

Розгляд питання про відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, установленим Законом № 2136-VIII вимогам до посади судді КСУ, Конкурсна комісія, Комітет та Рада суддів України здійснюють на основі поданих особою документів (щодо громадянства, володіння державною мовою, віку, освіти і стажу), після чого ухвалюють рішення про допуск або про відмову в допуску таких осіб до конкурсного відбору, які підлягають опублікуванню на

офіційних вебсайтах суб'єктів призначення суддів КСУ не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення.

Водночас, наявні деякі особливості проходження цього етапу порядку добору суддів КСУ в Комітеті та Конкурсній комісії. Зокрема, під час розгляду такого питання Комітетом, ч. 5 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» передбачає, що кандидати запрошуються на засідання Комітету, однак неприбуття таких осіб на засідання Комітету не перешкоджає розгляду їх документів. Коли Конкурсна комісія приймає рішення про відмову в допуску до конкурсного відбору кандидата, то остання повідомляє про це таких осіб із зазначенням підстав ухвалення такого рішення (п. 12 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України).

Якщо, за результатами такої перевірки, до конкурсного відбору кожним із суб'єктів призначення допущено менше двох осіб на одну вакантну посаду, то Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України оголошує новий конкурсний відбір.

Після ухвалення рішення про допуск кандидатів на посаду судді КСУ до конкурсного відбору, щодо них **призначається і проводиться спеціальна перевірка в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції»**, яку слід вважати наступним етапом порядку добору суддів КСУ.

Призначення та проведення спеціальної перевірки щодо кандидата в судді КСУ передбачено ст. 10-7 Закону № 2136-VIII.

Організація проведення спеціальної перевірки за ч. 2 ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції» щодо кандидатів на зайняття посад, призначення (обрання) на які здійснюється Президентом України та Верховною Радою України, покладається відповідно на Главу Адміністрації Президента України та Керівника Апарату Верховної Ради України, а стосовно кандидатів на посаду судді КСУ, яких призначає з'їзд суддів України, організація проведення спеціальної перевірки покладається на Раду суддів України.

Спеціальну перевірку згідно з ч. 4 ст. 57 Закону України «Про запобігання корупції» проводять відповідні уповноважені органи, зокрема:

«1) Національна поліція і Державна судова адміністрація України – щодо відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності, наявності судимості, її зняття, погашення;

2) Міністерство юстиції України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – щодо наявності в особи корпоративних прав;

3) Національне агентство – щодо наявності у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, відомостей про кандидата, а також щодо достовірності відомостей, зазначених особою у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік;

4) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, відповідний орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурний підрозділ обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації – щодо відомостей про стан здоров'я кандидата (в частині перебування особи на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я);

5) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, відповідний орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурний підрозділ обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації, центральний орган виконавчої влади, якому підпорядкований навчальний заклад, керівник навчального закладу – щодо освіти, наявності у кандидата наукового ступеня, вченого звання;

6) Служба безпеки України – щодо наявності в особи допуску до державної таємниці, а також щодо відношення особи до виконання військового обов'язку (в частині персонально-якісного обліку військовозобов'язаних, резервістів Служби безпеки України);

7) Міністерство оборони України, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та

Севастополя – щодо відношення особи до виконання військового обов’язку (крім випадків персонально-якісного обліку військовозобов’язаних, резервістів Служби безпеки України та Служби зовнішньої розвідки України);

8) Служба зовнішньої розвідки України – щодо відношення особи до виконання військового обов’язку (в частині персонально-якісного обліку військовозобов’язаних, резервістів Служби зовнішньої розвідки України).

До проведення спеціальної перевірки можуть бути залучені інші центральні органи виконавчої влади або спеціально уповноважені суб’єкти у сфері протидії корупції з метою перевірки відомостей про особу, зазначених у цій статті, або достовірності документів, передбачених цією статтею» [130].

На підставі одержаної інформації Адміністрація Президента України, Апарат Верховної Ради України та Рада суддів України готують довідку про результати спеціальної перевірки за формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Підготовлена Апаратом Верховної Ради довідка про результати спеціальної перевірки кандидата в судді КСУ передається до Комітету та одночасно надсилається Дорадчій групі. У разі встановлення за результатами спеціальної перевірки відомостей про кандидата, що не відповідають визначеним законом вимогам для зайняття посади, участь такого кандидата у конкурсному відборі на посаду судді КСУ вважається припиненою (ч. 7 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

У такому ж самому порядку діє Конкурсна комісія згідно з п. 16 Положенням про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України та Рада суддів України згідно з ч. 3 та ч. 4 ст. 10-7 Закону № 2136-VIII.

Зазначимо, що цей етап порядку добору суддів КСУ не можна вважати формальним. Його призначення спрямоване «на недопущення до посад осіб, які володіють активами, не підтвердженими законними доходами, подали для призначення неправдиві дані та документи, або ж мають зв’язки з ворожими структурами» [17]. Надаючи письмову згоду на проведення спеціальної

перевірки, кандидат на зайняття посади КСУ декларує особисту доброчесність перед суспільством за визначеними цією перевіркою критеріями. Проходження цього етапу добору в судді КСУ з позитивним результатом є підтвердженням відповідності кандидата у судді КСУ необхідним правовим, етичним та професійним стандартам до їх призначення. Наслідком «негативної» довідки за результатами спеціальної перевірки відомостей про кандидата у судді КСУ є припинення участі такого кандидата у конкурсі на посаду судді КСУ.

Водночас, спеціальна перевірка зосереджена на формальному аспекті з'ясування дотримання кандидатами у судді КСУ правових і процедурних вимог і не може підміняти реальної оцінки їх доброчесності Дорадчою групою, хоча ці процеси і перетинаються.

Наступним етапом порядку добору суддів КСУ є передача документів кандидатів у судді КСУ, щодо яких ухвалено рішення про їх допуск до конкурсного відбору, Дорадчій групі для оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів і надання списку оцінених кандидатів на посаду судді КСУ суб'єктам призначення.

Невід'ємною частиною порядку конкурсного відбору кандидатів у судді КСУ є оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою, яке призначене для скринінгу доброчесності кандидатів у судді КСУ з метою усунення будь-яких факторів, які можуть викликати в суспільстві недовіру до кандидата в судді КСУ.

Документи осіб, які допущені до конкурсного відбору Конкурсною комісією, Комітетом і Радою суддів України, протягом трьох днів надсилаються Дорадчій групі для оцінки моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді КСУ (ч. 4 ст. 10-6 Закону №2136-VIII; п. 14 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України; ч. 6 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»). Конкурсна комісія, Апарат Верховної Ради України, Рада суддів України невідкладно, але не пізніше наступного дня, надсилають до Дорадчої

групи довідку про результати спеціальної перевірки кандидата на посаду судді КСУ (ч. 3 ст. 10-7 Закону №2136-VIII; п. 16 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України; ч. 7 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

Відповідно до ч. 1 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII, Дорадча група розглядає та вивчає подані документи, результати спеціальної перевірки, іншу отриману інформацію та матеріали, а також проводить співбесіду з кандидатами на посаду судді КСУ [134].

Рішенням Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 04.07.2025 № 04-26/04-2025/155093 роз'яснено, що за правовим статусом Дорадча група є допоміжним органом суб'єктів призначення суддів КСУ, який покладає на неї обов'язок сприяти як суб'єктам призначення суддів КСУ у здійсненні покладених на них повноважень, так і органам, що безпосередньо забезпечують відбір кандидатур на посаду судді КСУ на конкурсних засадах – Конкурсній комісії, Комітету та Раді суддів України [174].

У Законі № 2136-VIII визначені складові правового статусу Дорадчої групи, а саме:

- мета утворення та нормативно-правова основа діяльності Дорадчої групи (ч. ч. 1, 2 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);
- кількісний склад Дорадчої групи та строк повноважень її членів та заступників цих членів (ч. 3 ст. 10-2, ч. 5 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII);
- кваліфікаційні вимоги до кандидатів у члени та заступники членів Дорадчої групи і обставини, що унеможливають їх участь у цьому колегіальному органі, за винятком обмеження щодо призначення до складу Дорадчої групи судді з'їздом суддів України (ч. ч. 4, 5 ст. 10-2, ч. 1 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII);
- порядок призначення члена та обрання заступника члена Дорадчої групи всіма суб'єктами призначення суддів КСУ (п. 1 ч. 6 ст. 10-2, ч. 7 ст. 10-2, ст. 10-9; п. 2 ч. 6 ст. 10-2, ч. 8 ст. 10-2, ст. 10-10; п. 3 ч. 6 ст. 10-2, ч. 9 ст. 10-2, ст. 10-11

Закону № 2136-VIII), Національною академією правових наук України (п. 4 ч. 6 ст. 10-2, ч. 10 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII), з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (п. 5 ч. 6 ст. 10-2, ч. 11 ст. 10-2, ст. 10-3 Закону № 2136-VIII), зборами представників громадських об'єднань (п. 6 ч. 6 ст. 10-2, ч. 12 ст. 10-2, ст. 10-4 Закону № 2136-VIII);

- порядок обрання голови та секретаря Дорадчої групи (ч. 18 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- порядок скликання засідань Дорадчої групи, як основної форми її діяльності (ч. 19 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- порядок проведення засідань Дорадчої групи (ч.ч. 20–23 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- порядок ухвалення та оформлення рішень Дорадчої групи (ч. 24 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- повноваження Дорадчої групи (ч. 25 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- порядок отримання Дорадчою групою інформації, копій документів і матеріалів про кандидатів у судді КСУ (ч. 26–28 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- обов'язки члена Дорадчої групи (ч. 29 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- порядок заявлення та розгляду питання про відвід (самовідвід) члена Дорадчої групи (ч. 3 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- процедура оскарження та підстави скасування рішень Дорадчої групи (ч. 32 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII);

- фінансові засади діяльності Дорадчої групи (ч. 3 ст. 10-2, ч. 21 ст. 10-2, ч. 22 ст. 10-2, ч. 24 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII).

Законом України від 27.07.2023 № 3277-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України» [124] передбачено, що упродовж шестирічного перехідного періоду до складу Дорадчої групи експертів входять шість членів, до якої по одному представнику призначають суб'єкти призначення суддів КСУ. Проте для першого складу Дорадчої групи замість з'їзду суддів України члена Дорадчої групи призначає Рада суддів

України. Інших трьох членів Дорадчої групи призначає Кабінет Міністрів України у такому порядку: одного – за пропозицією Європейської комісії «За демократію через право», двох – за пропозиціями представників міжнародних і іноземних організацій, які у сферах конституційної реформи, верховенства права, захисту прав людини або запобігання і протидії корупції надають Україні міжнародну технічну допомогу протягом останніх п'яти років (ч. 5 Перехідних положень Закону № 2136-VIII) [134].

Наразі до складу Дорадчої групи входять як українські, так і міжнародні експерти, призначені за квотою міжнародних та іноземних організацій у визначеному Законом № 2136-VIII порядку. Їх участь спрямована на підвищення довіри до процедури добору суддів КСУ, забезпечення неупередженого, об'єктивного та прозорого відбору кандидатів на посаду суддів КСУ [48].

На виконання ч. 2 ст. 10-2 Закону № 2136-VIII Дорадча група розробила та, згідно з Протоколом № 1 засідання від 12.11.2023 р., затвердила Положення про Дорадчу групу експертів (далі – Положення) [110], яким деталізувала правила поведінки членів та заступників членів Дорадчої групи під час виконання своїх повноважень (ст. 5 Положення), порядок скликання і проведення засідань Дорадчої групи, процедуру ухвалення рішень (розділ II Положення). Протоколом № 2 від 4.12.2023 р. Дорадча група затвердила Методологію оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права [96], що забезпечує здійснення добору кандидатів на основі визначених і об'єктивних критеріїв.

«Отже, правовий статус та засади діяльності Дорадчої групи визначаються Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Положенням про Дорадчу групу експертів. Дорадча група наділена комплексом прав і обов'язків, несе відповідальність у межах закону та в передбачених випадках може виступати відповідачем в адміністративному суді. Основними принципами її формування і діяльності є добровільність, самоврядність, відсутність майнової заінтересованості членів, а також прозорість, відкритість і публічність» [27, с. 215 – 220].

Законом № 2136-VIII визначено, що протягом чотирьох місяців Дорадча група повинна розглянути, вивчити та проаналізувати передані Конкурсною комісією, Комітетом та Радою суддів України документи кандидатів у судді КСУ, а також інші матеріали та інформацію самостійно отриманими Дорадчою групою щодо кандидатів. Дорадча група має право надсилати уточнюючі запитання самим кандидатам у судді КСУ, збирати та опрацьовувати їхні відповіді.

Загалом, діяльність Дорадчої групи у доборі кандидатів у судді КСУ з оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права та формування списків оцінених кандидатів, які передаються суб'єктам призначення суддів КСУ, має визначальний характер. Враховуючи ступінь відповідальності перед суспільством за прийняті рішення, Дорадча група в Методології визначила двоетапний порядок оцінювання кандидатів у судді КСУ, згідно з якою спочатку оцінюються кандидати у судді КСУ на відповідність критерію високих моральних якостей. А на відповідність критерію визнаного рівня компетентності у сфері права Дорадча група оцінює лише тих кандидатів у судді КСУ, які отримали оцінку «відповідає» за критерієм високих моральних якостей. Оцінювання кандидатів у судді КСУ за двома критеріями відбувається за визначеною Дорадчою групою в Методології процедурою, після чого Дорадча група формує рейтинговий список оцінених кандидатів у судді КСУ. Причому абзацом 4 ч. 2 ст. 10-8 Закону №2136-VIII передбачено, що «Дорадча група може ухвалити рішення про проведення оцінки відповідності кандидатів критерію високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права в один етап» [134].

Оцінювання критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою слід вважати наступним етапом добору кандидатів у судді КСУ.

Насамперед Дорадча група ініціює отримання від кандидатів у судді КСУ їх електронну адресу та номер телефона; останню подану декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у

формі, визначеній Законом України «Про запобігання корупції», якщо її ще не було надано; письмове підтвердження ознайомлення з Положенням і Методологією Дорадчої групи; копії усіх нотаріальних довіреностей (або даних з Єдиного реєстру довіреностей про всі нотаріальні довіреності), виданих від імені чи на ім'я Кандидата або від імені чи на ім'я членів його сім'ї, якщо такі довіреності є чинними станом на день отримання такого запиту, або були чинними впродовж останніх десяти років до дня отримання такого запиту» [97] (ст. 3 Методології).

Процес оцінювання критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою, визначений у ст. 3 Методології, згідно якого Дорадча група:

- «а. вивчає всю отриману інформацію;
- б. самостійно збирає додаткові дані з усіх джерел відповідно до статті 6 «Джерела інформації»;
- с. за потреби, просить Кандидатів надати письмові пояснення;
- д. проводить співбесіди відповідно до статті 7 «Співбесіди», зокрема, для роз'яснення будь-яких сумнівів щодо їхніх високих моральних якостей;
- е. ухвалює та виготовляє вмотивоване рішення щодо оцінки високих моральних якостей Кандидата» [97] упродовж 15 днів із дня його ухвалення.

Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 10-8 № 2136-VIII «кандидат може вважатися таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є доброчесним, а також стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу» [134]. Згідно з п. 4 ч. 3 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII «кандидат не відповідає цьому критерію у разі доведення невідповідності або наявності обґрунтованих сумнівів у відповідності» [134].

Оцінювання згідно з п. 3 ч. 3 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень, а згідно п. 5 ч. 3 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII, будь-який висновок чи оцінка національного або

міжнародного органу щодо кандидата не є наперед визначальними та обов'язковими для Дорадчої групи [134].

Передбачений ст. 10-8 Закону № 2136-VIII критерій «високі моральні якості» визначається Дорадчою групою при оцінюванні кандидатів у судді КСУ через компоненти «доброчесність», «законність джерел походження майна», «відповідність рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам», «відповідність способу життя кандидата його статусу», зміст яких розкрито в ч. 1 ст. 2 Методології.

Якщо під час вивчення документів кандидата в судді КСУ в Дорадчій групі виникають сумніви щодо відповідності кандидата критерію високих моральних якостей, то Дорадча група пропонує кандидату в судді КСУ надати письмову відповідь на поставлені запитання, а також відповісти на усні запитання Дорадчої групи під час співбесіди для розвіяння сумнівів.

За результатами розгляду, перевірки й аналізу документів кандидата в судді КСУ, кожного окремо та в їх сукупності, відповідей кандидата в судді КСУ на письмові запитання Дорадчої групи та запитання Дорадчої групи під час співбесіди, Дорадча група приймає рішення щодо відповідності або невідповідності кандидата у судді КСУ критерію високих моральних якостей, про що приймає рішення. У разі отримання від Дорадчої групи оцінки «не відповідає» за критерієм високих моральних якостей кандидат вважається таким, що не пройшов цей етап конкурсного відбору на посаду судді КСУ з дня оприлюднення Дорадчою групою відповідного рішення (ч. 4 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII).

Наступний етап Порядку добору кандидатів у судді КСУ – **оцінювання критерію визнаного рівня компетентності у сфері права кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою.**

На цьому етапі Дорадча група:

«а. вивчає інформацію про Кандидатів, які отримали оцінку «відповідає», відповідно до ч. 4 ст. 108 Закону;

b. самостійно збирає додаткові дані з усіх джерел, відповідно до ст. 6 «Джерела інформації»;

c. за потреби, просить Кандидатів надати письмові пояснення;

d. затверджує умови проведення письмового оцінювання Кандидатів, склад зовнішньої групи міжнародних експертів та керівні рекомендації для підготовки письмових запитань і запитань на додаткові співбесіди на визначення рівня компетентності у сфері права;

e. проводить письмове оцінювання Кандидатів;

f. приймає рішення про необхідність проведення додаткових співбесід за результатами письмового оцінювання;

g. ухвалює та виготовляє вмотивоване рішення щодо оцінки визнаного рівня компетентності у сфері права кожного Кандидата» [97] упродовж 15 днів з дня його ухвалення (ст. 4 Методології).

Цей етап передбачає проведення письмового оцінювання рівня компетентності. Кандидати письмово відповідатимуть на запитання зі сфери конституційної проблематики. На цьому етапі, за необхідності, можливе проведення додаткових співбесід Дорадчою групою. Кандидати, які отримали оцінку «не відповідає» за критерієм компетентності у сфері права, вважаються такими, що не пройшли відповідний етап і припиняють участь у конкурсі. Кандидати, які отримали оцінку «відповідає», проходять далі в конкурсному відборі.

Фінальним етапом діяльності Дорадчої групи в конкурсному відборі кандидатів у судді КСУ є **формування Дорадчою групою рейтингових списків кандидатів у судді КСУ за результатами їх оцінювання та передача цих списків Конкурсній комісії, Комітету та Раді суддів України**, що є наступним етапом порядку добору суддів КСУ.

Щодо кандидатів, які отримали оцінку «відповідає» за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права, Дорадча група формує загальний список усіх оцінених кандидатів, після чого проводить рейтингове голосування стосовно всіх оцінених кандидатів та формує їх

рейтинговий список залежно від кількості голосів, отриманих від Дорадчої групи, від найвищого (6 голосів «за») до найменшого результату (0 голосів «за»).

Результати такого голосування, списки оцінених кандидатів та вмотивовані рішення стосовно кожного кандидата на посаду судді КСУ з результатом оцінки «відповідає» відкриті, публікуються на офіційному вебсайті КСУ. Стосовно кандидатів, які отримали оцінку «не відповідає» за критеріями високих моральних якостей або визнаного рівня компетентності у сфері права, Дорадча група оприлюднює лише резолютивну частину рішення, без наведення мотивів, які стали підставою для його ухвалення. Повний текст рішення з мотивуванням оприлюднюється Дорадчою групою на письмову вимогу кандидата, який отримав оцінку «не відповідає» [134] (ч. 7 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII).

Після оприлюднення списків Дорадча група передає їх до Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України не пізніше трьох днів із дня їх складення.

На цьому шлях кандидата на посаду судді КСУ в рамках конкурсного оцінювання Дорадчою групою експертів завершується.

Крайнім етапом добору кандидатів у судді КСУ є проведення співбесіди з кандидатами в судді КСУ та ухвалення рішення Конкурсною комісією, Комітетом, Радою суддів України щодо рекомендації суб'єктам призначення про призначення кандидата на посаду судді КСУ.

Після отримання від Дорадчої групи списку оцінених кандидатів на посаду судді КСУ та рішень Дорадчої групи щодо оцінки відповідності кожного кандидата Конкурсна комісія, Комітет, Рада суддів України проводять співбесіду з кандидатами, відтак ухвалюють рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ (ч. 8 ст. 10-8 Закону №2136-VIII; п. 17 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України; ч. 10 ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»).

Пунктом 17 та 19 Положення про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких

призначає Президент України, визначено, що Конкурсна комісія приймає рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ стосовно кожного кандидата, чому передують вивчення документів і відомостей, наданих кандидатами, врахування списку оцінених кандидатів та рішень Дорадчої групи щодо оцінки відповідності кожного кандидата та співбесіди з кандидатами. Наступного робочого дня вказані рішення, разом з усіма поданими та отриманими під час конкурсної процедури документами стосовно кандидатів у судді КСУ, передаються головою Конкурсної комісії Президентові України [109].

Порядок проведення співбесіди з кандидатами на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, затверджений рішенням Конкурсної комісії від 24 лютого 2025 року (протокол № 5). «При прийнятті рішення щодо кожного кандидата до уваги приймається: 1) мотивація кандидата; 2) професійний досвід кандидата у сфері права; 3) знання законодавства України, пов'язаного з діяльністю Конституційного Суду України; 4) знання та розуміння завдань, структури і повноважень Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції загалом та судді Конституційного Суду України зокрема» [111].

Призначення судді КСУ здійснюється Указом Президента. Якщо протягом тридцяти днів із дня ухвалення Конкурсною комісією рішення про рекомендацію про призначення на посаду судді КСУ такого указу не видано, то Конкурсна комісія має право оголосити новий конкурсний відбір (ст. 10-9 Закону № 2136-VIII).

Згідно зі ст. 10-10 Закону № 2136-VIII, порядок призначення судді КСУ Верховною Радою України встановлюється Регламентом ВРУ [134]. Після проведення Комітетом співбесід із оціненими Дорадчою групою кандидатами в судді КСУ, Комітет, відповідно до ст. 208-4 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», подає на розгляд ВРУ рішення Комітету, довідку про результати спеціальної перевірки, список кандидатів, оцінених Дорадчою групою, а також документи, подані кандидатом. Ці документи надаються

народним депутатам не пізніше ніж за п'ять днів до дати розгляду ВРУ відповідного питання. До початку голосування щодо кандидатів у судді КСУ на пленарному засіданні ВРУ проводиться обговорення, в якому беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів, народні депутати. Під час такого обговорення кожен із кандидатів на посаду судді КСУ має право виступити, а народні депутати можуть ставити їм запитання на пленарному засіданні ВРУ щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належно виконувати повноваження судді КСУ, а також інформації, що становить державну таємницю [143].

Після обговорення кандидатів у судді КСУ відкрите голосування щодо призначення на посаду судді КСУ проводиться у два етапи: 1) рейтингове голосування; 2) голосування за призначення на посаду судді КСУ. Якщо жоден із кандидатів не отримав більшості голосів народних депутатів від конституційного складу ВРУ, оголошується новий конкурсний відбір, що проводиться у порядку, визначеному Законом № 2136-VIII. Рішення про призначення на посаду судді КСУ оформлюється постановою ВРУ.

З'їзд суддів України призначає суддів КСУ шляхом таємного голосування у порядку, передбаченому ст. 10-11 Закону № 2136-VIII. Призначення на посаду судді КСУ відбувається таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у два етапи: 1) рейтингове голосування; 2) голосування за призначення на посаду судді КСУ. Якщо за результатами повторних таємних голосувань жоден кандидат, включений до списку оцінених Дорадчою групою кандидатів, не отримав більшості голосів обраних делегатів З'їзду суддів України, невідкладно оголошується новий конкурс. Рішення З'їзду суддів України про призначення на посаду судді КСУ підписують головуючий на з'їзді та секретар.

Отже, порядок добору суддів КСУ багатоетапний: від оголошення конкурсу до ухвалення рішення про призначення суддею КСУ. На кожному етапі суб'єкти призначення, Дорадча група та інші суб'єкти конкурсної процедури

здійснюють відповідні дії або приймають рішення, а також можуть допускати бездіяльність.

Законом України від 27.07.2023 № 3277-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України» визначено порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення та Дорадчої групи експертів у межах конкурсної процедури [124].

Згідно з ч. 32 ст. 10-2 Закону України «Про Конституційний Суд України» рішення Дорадчої групи щодо оцінювання кандидатів у судді КСУ може бути скасоване судом лише з трьох підстав: неповноважний склад Дорадчої групи; відсутність підпису члена Дорадчої групи, який брав участь у голосуванні; відсутність мотивування рішення Дорадчої групи [134].

Відповідно до ч. 4 ст. 22 та ч. 3 ст. 23 Кодексу адміністративного судочинства України такі справи розглядає Верховний Суд як суд першої інстанції, а Велика Палата Верховного Суду – як апеляційна інстанція [60]. Аналогічне правило закріплено в ч. 9 ст. 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України» [134].

Зауважимо, що в межах проведення конкурсної процедури добору судді КСУ, кандидати в судді КСУ подають документи не суб'єктам призначення, а до відповідних органів – Конкурсній комісії, апарату ВРУ, Комітету, відділу організаційного забезпечення суддівського самоврядування, Раді суддів України, які перевіряють їх повноту та комплектність, вирішують питання допуску, спеціальної перевірки та формують рекомендації (ст. 10-6–10-8 Закону). Водночас ці органи формально не є суб'єктами призначення, тому їх рішення не підлягають оскарженню в порядку ч. 9 ст. 10-8 Закону, що звужує коло суб'єктів судового контролю та потребує законодавчого уточнення.

«В силу суспільної значимості посади судді КСУ, адміністративні справи, пов'язані з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення та Дорадчої групи належать до категорії складних адміністративних справ. Отже, особливості провадження в таких справах мають бути визначені в окремих

положеннях Кодексу адміністративного судочинства України за прикладом ст. 266 «Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, бездіяльності Кабінету Міністрів України», назву якої потрібно уточнити, а положення цієї статті доповнити особливостями порядку розгляду адміністративних справ, пов'язаних із процесом конкурсного відбору кандидатів на посаду судді КСУ та способами захисту порушеного права, які може застосувати Верховний Суд за наслідками розгляду адміністративних справ цієї категорії» [29, с. 160 – 163].

Отже процедура добору суддів до КСУ – це складний та важливий процес, який слід вдосконалювати. Регулярний моніторинг та оцінка ефективності процедури як за допомогою внутрішнього так і з використанням зовнішнього ресурсу допоможуть виправити виявлені недоліки та забезпечити її відповідність сучасним вимогам [30, с. 60].

Як кожна процедура, досліджувана нами процедура добору суддів КСУ теж має визначені засади її здійснення та свій унікальний набір принципів, за допомогою яких, по-перше, впорядковується значення цієї процедури загалом для українців і міжнародної спільноти, по-друге, визначається внутрішнє ставлення до дійсності всіх суб'єктів добору суддів КСУ, які прямо чи опосередковано приймають у цьому участь [28, с. 143].

Принципи добору суддів КСУ прямо не систематизовані в законодавстві, однак впливають із змісту конституційних норм та спеціального законодавства, а також сформульовані правовою доктриною. Наприклад, у Моніторинговому звіті щодо конкурсного відбору від 28.11.2024 р. зазначено, що суб'єкти добору діяли з дотриманням принципів законності, публічності та неупередженості [47, с. 23].

Відповідно до статті 148 Конституції України та статті 10-1 Закону № 2136-VIII, відбір кандидатур на посаду судді КСУ здійснюється **на конкурсних засадах** [83; 134]. Аналогічне положення міститься у ч. 2 ст. 208-4

Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [143]. Отже, конституційно закріпленою основою є саме конкурсна процедура.

З огляду, що в українській мові «конкурс» тлумачиться як змагання, що дає змогу виявити найбільш гідних учасників [65], а «засада» – як основа, вихідне положення або принцип, на якому ґрунтується певна діяльність [43], конкурсні засади добору кандидатур на посаду судді КСУ доцільно визначити як законодавчо врегульовану відкриту, прозору та об'єктивну процедуру змагального відбору, спрямовану на визначення найбільш професійних, доброчесних і компетентних кандидатів з метою формування незалежного та ефективного складу КСУ.

Науковою доктриною принципи права визначаються як основоположні, загальні та стабільні вимоги, що відображають суспільні цінності та визначають характер правового регулювання [181, с. 32]. У результаті цього дослідження виокремлено такі ключові принципи добору суддів КСУ:

– принцип верховенства права, зміст якого розкрито в доповіді «Про верховенство права», ухваленій Європейською комісією «За демократію через право» (2011 р.) [272]. Він являє собою складну конструкцію та охоплює такі елементи:

- законність;
- юридичну визначеність;
- заборону свавілля;
- доступ до правосуддя;
- повагу до прав людини;
- недискримінацію та рівність перед законом.

Практика ЄСПЛ у справах «Полторацький проти України», «Михайлюк і Петров проти України» підкреслює, що елемент «законності» щонайменше передбачає чіткість, доступність, передбачуваність правового регулювання, заборону свавілля, недискримінацію, рівність перед законом, дотримання людських прав [193];

– принцип конкурсності. Конкурс передбачає змагальність і визначення найбільш гідних кандидатів за заздалегідь установленими критеріями [65], відповідно О. О. Томкіна обґрунтовано наголошує, що конкурсні процедури повинні здійснюватися з дотриманням принципів рівного доступу, доброчесності, недискримінації, гендерного балансу, законності, прозорості, неупередженості та політичної нейтральності [198, с. 535].

– принцип політичної нейтральності, який є ключовою умовою незалежності КСУ. Водночас його реалізація ускладнюється тим, що більшість суб'єктів призначення (Президент України та Верховна Рада України) є політичними інституціями. Як зазначає М. Савчин, органи конституційної юстиції мають бути незалежними від політичних інститутів та забезпечувати введення політичних процесів у правові рамки [180, с. 46]. Вирішення дилеми між парламентським верховенством і юристократією можливе лише за умови відбору суддів на засадах належного представництва та цілісності особистості (moral integrity) [180, с. 47]. Отже, політична нейтральність означає, що рішення про призначення має ґрунтуватися виключно на професійних і моральних критеріях, а не на політичній доцільності.

– принцип незалежності, який Г. Марковіч розглядає як заборону переобрання суддів КСУ повторно, а відсутність перспективи переобрання усуває стимул здобувати політичну прихильність і зміцнює інституційну незалежність судді [248, с. 392].

– принцип доброчесності (moral integrity). Доброчесність розглядається як цілісність особистості судді, його здатність ухвалювати рішення незалежно й безсторонньо навіть за умов політичного тиску [180, с. 56]. Цей критерій є одним із визначальних під час оцінювання кандидатів. Міжнародні стандарти також підкреслюють, що кваліфікація, доброчесність і компетентність є найкращими гарантіями незалежності суддів [229, с. 111–112].

– принцип професійної компетентності та спеціалізації, що означає не лише знання норм, а й здатність інтерпретувати право в соціальному контексті та відповідно до конституційних цінностей. Кандидат у судді КСУ повинен

володіти глибокими знаннями у сфері публічного права та методами юридичної аргументації. М. Савчин наголошує на принципі спеціалізації – суддя має досконало розуміти публічне право та пріоритети конституційних цілей [180, с. 56].

– принцип прозорості, який передбачає відкритість усіх етапів процедури, доступність інформації про кандидатів і критерії оцінювання, публічність співбесід та мотивованість прийнятих рішень щодо кандидатів у судді КСУ. Дослідники системи відбору кандидатів у судді суду конституційної юрисдикції Мустафа Л. і Асрул Ібрагім Н. наголосили на принципах прозорості, об'єктивності, підзвітності та «чесної гри» (fair play), які мають забезпечувати довіру суспільства до процедури та бути її основою. На їх думку принцип чесної гри передбачає нейтральність і об'єктивність усіх учасників процедури відбору, а також недопустимість маніпулювання строками чи окремими етапами процесу. У сукупності ці принципи покликані забезпечити підзвітність перед суспільством як щодо якості добору суддів, так і щодо обґрунтованості та прозорості витрат, пов'язаних із проведенням конкурсної процедури [268, с. 120], що є особливо актуальним для України.

– принцип недискримінації та гендерного балансу. Усі кандидати повинні оцінюватися за однаковими критеріями без необґрунтованих переваг чи обмежень. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо відбору кандидатів до ЄСПЛ передбачають необхідність дотримання гендерного балансу у списках кандидатів [232], що може розглядатися як орієнтир і для національної процедури.

Комплексне дотримання означених принципів забезпечує ефективну систему добору суддів КСУ, яка ґрунтується на поєднанні прозорості конкурсної процедури, об'єктивних критеріїв оцінювання, незалежності суб'єктів добору та політичної нейтральності суб'єктів призначення. Тільки така модель дозволяє сформувати професійний, добросовісний і справді незалежний склад Конституційного Суду – органу, покликаного гарантувати верховенство

Конституції, стримувати політичну владу в межах права та захищати права людини.

2.2. Дискреційні повноваження Дорадчої групи експертів при оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України

Дискреція є необхідним інструментом правозастосування, за допомогою якого уповноважені органи забезпечують досягнення цілей і завдань, визначених законодавством. Її сутність не зводиться виключно до механічного застосування правових норм і принципів. Дискреційна діяльність передбачає також оцінювання обставин справи крізь призму професійного досвіду, правосвідомості та внутрішніх переконань суб'єкта правозастосування.

Завдяки дискреції забезпечується індивідуалізація правового рішення, врахування всіх фактичних обставин конкретної справи та реалізація засад соціальної справедливості. Вона дозволяє ефективно застосовувати норми, які мають оціночний характер або не містять детальної регламентації механізму їх реалізації.

Водночас дискреція як складне правове явище має й потенційні ризики. Нечіткість формулювання правових норм, багатозначність окремих термінів, відсутність достатньо визначених критеріїв прийняття рішень можуть зумовлювати неоднакову практику їх застосування та, в окремих випадках, підвищувати ризик допущення помилок, що впливає на стабільність правового регулювання.

З огляду на зазначене, дослідження дискреційних повноважень Дорадчої групи видається актуальним.

Нагадаємо, з метою сприяння суб'єктам призначення в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді КСУ та у відповідності до ст. 10-2 Закону № 2136-VIII утворена Дорадча група.

Свою діяльність Дорадча група здійснює відповідно до Конституції України, Закону № 2136-VIII та Положення про Дорадчу групу експертів, яке безпосередньо нею самостійно розробляється та затверджується.

Згідно Закону № 2136-VIII Дорадча група діє у складі шести членів, які призначаються строком на три роки та беруть участь в її роботі на громадських засадах. Кожен із членів Дорадчої групи має заступника, який призначається одночасно та за правилами, встановленими для обрання члена Дорадчої групи. Заступник члена Дорадчої групи має права та виконує обов'язки як член Дорадчої групи (ст. 10-2, ст. 10-12 Закону № 2136-VIII).

Про широкий спектр прав, обов'язків та можливостей Дорадчої групи свідчить перелік повноважень Дорадчої групи, визначений у частині 25 статті 10-2 Закону № 2136-VIII, які у сукупності передбачають значну автономію дій в прийнятті рішень та безпосередньо впливають на проходження кандидатами у судді КСУ означених етапів конкурсної процедури.

Це підтверджується тим, що для здійснення своїх повноважень Дорадчій групі надається право безоплатного отримання «інформації з відкритих державних реєстрів, суддівських досьє (досьє кандидатів на посаду судді)», «інформації та копій документів і матеріалів (у тому числі з обмеженим доступом) стосовно кандидата на посаду судді КСУ від будь-яких осіб, які є власниками або розпорядниками інформації (документів, матеріалів), що запитується», а також можливість залучати «додаткових експертів, представників громадських об'єднань» (частини 26, 27, 28 статті 10-2 Закону № 2136-VIII) [134].

Дорадча група розглядає, перевіряє та аналізує документи кандидатів у судді КСУ. Під час їх розгляду Дорадча група наділена правом звертатися як до кандидата в судді КСУ та і до будь-кого із запитом про надання пояснень, документів чи інформації з метою оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів у судді КСУ (пункти 3, 4 частини 25 статті 10-2 Закону № 2136-VIII) [134].

Після опрацювання отриманої інформації Дорадча група проводить співбесіди із кандидатами, здійснює оцінювання та приймає вмотивоване рішення щодо відповідності чи не відповідності кандидата у судді КСУ.

У частині 3 статті 10-8 Закону № 2136-VIII визначено, що при оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидата у судді КСУ Дорадча група керується такими положеннями:

«1) кандидат на посаду судді Конституційного Суду **може вважатися** таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є доброчесним, а також стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу;

2) кандидат на посаду судді Конституційного Суду вважається таким, що відповідає критерію визнаного рівня компетентності у сфері права, якщо кандидат володіє необхідними знаннями для виконання повноважень судді Конституційного Суду;

3) оцінювання спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень;

4) кандидат не відповідає цим критеріям у разі доведення невідповідності або наявності обґрунтованих сумнівів у відповідності;

5) будь-який висновок чи оцінка національного або міжнародного органу щодо кандидата не є наперед визначальними та обов'язковими для Дорадчої групи» [134].

У конструкції цієї норми Закону нами не випадково виділено слова «**може вважатися**», оскільки вони відносяться лише до процесу оцінювання кандидата в судді КСУ на відповідність критерію моральних якостей. Слово «**може**» надає суб'єкту правозастосування два варіанти вибору своєї поведінки та надає право приймати два види рішень, – «відповідає» та «не відповідає» навіть за умови, що кандидат у судді КСУ є доброчесним, має законні джерела походження майна, рівень його життя та членів його сім'ї відповідає задекларованим доходам, а

спосіб життя відповідає його статусу. Вказане підтверджується позицією Верховного Суду, який у рішенні від 15 серпня 2024 року по справі № 990/136/24 за позовом Особи_1 до Дорадчої групи експертів про визнання протиправним та скасування рішення, висновував, що «добročесність – це необхідна морально-етична складова діяльності судді, яка, серед іншого, визначає межу та спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго ставлення до сторін у справах та чесності в способі власного життя, виконанні своїх обов'язків та здійсненні правосуддя. Тож навіть зовні правомірні та законні дії кандидата можуть оцінюватися як такі, що не узгоджуються з поняттям добročесності» [167].

Отже, Дорадчій групі надано безмежну свободу в прийнятті рішення щодо відповідності кандидата в судді КСУ критерію високих моральних якостей. Відповідно, кожний член та заступник члена Дорадчої групи зобов'язаний мати не просто високий рівень фахової підготовки але й широкий діапазон когнітивних навичок, так як оцінювання отриманої інформації в підсумку зводиться до логічно-когнітивної операції, де переважають закони мислення, а не писане право. Іншими словами, члени та заступники членів Дорадчої групи мають бути високоінтелектуальними людьми, які мають стійкий імунітет до будь-яких вхідних психологічних чинників.

На відкритих співбесідах із кандидатами у судді КСУ ми бачимо з'ясування окремих спірних питань, які виникли в Дорадчій групі, більшість з яких складають питання щодо задекларованих доходів кандидата в судді КСУ та членів його сім'ї, відповідності їх з наявним майновим станом. Такі питання з'ясувати найлегше за допомогою простого арифметичного обчислення та знання ринку нерухомого чи рухомого майна в той чи інший період. Проте, доведення кандидатом у судді КСУ відповідності придбаного майна його доходам (в тому числі членами його сім'ї) все ж таки не гарантує визнання його добročесним Дорадчою групою.

Проблемним видається питання добročесності опрацювання отриманої Дорадчою групою інформації щодо кандидата в судді КСУ з боку самої Дорадчої

групи та її секретаріату. В умовах закритості основного процесу, сторонньому спостерігачу важко прослідкувати, чи наявне упереджене ставлення членів та заступників членів Дорадчої групи, а також працівників секретаріату Дорадчої групи до тих чи інших кандидатів у судді КСУ з огляду на такі показники як: вік, гендер, місце роботи, досвід роботи в сфері захисту конституційних гарантій, сферу наукових інтересів чи регіональну приналежність.

Наприклад, згідно з оприлюдненою Дорадчою групою інформацією про кандидатів у судді КСУ, допущених до конкурсного відбору за квотою ВРУ, оголошеного 18.09.2023 р., конкурсний відбір пройшли 3 кандидатів-чоловіків-науковців з Києва, Харкова та Львова [188]; за квотою З'їзду суддів України, оголошеного 18.09.2023 р., – 2 кандидаток-жінок-суддів з Києва [187]; за квотою Президента України, оголошеного 29.02.2024 р. [186], та за квотою З'їзду суддів України, оголошеного 15.04.2024 р. [52], – не пройшов етапів оцінювання жоден кандидат; за квотою ВРУ, оголошеного 22.05.2024р., – підтвердили відповідність критерію високих моральних якостей 7 кандидатів-чоловіків та 3 кандидатки-жінки з Києва, Харкова та Львова [51]; за квотою Президента України, оголошеного 13.08.2024 р., – підтвердили відповідність критерію високих моральних якостей 8 кандидатів-чоловіків та 5 кандидаток-жінок з Києва, Харкова та Ужгорода з 31 кандидата з яких 20 чоловіків та 11 жінок [53].

Водночас сам по собі регіональний фактор приналежності кандидатів у судді КСУ не доводить упередженості Дорадчої групи, навпаки, він може відображати концентрацію фахівців конституційного права у великих академічних центрах України. Також не видно формальної повної гендерної дискримінації, однак системної гендерної рівноваги також не спостерігається. У конкурсах 2024 року кількість жінок серед тих, хто підтвердив моральні якості, становила приблизно 30–40%. Приблизно такий же баланс підтверджується призначенням протягом 2024–2025 р. судьями КСУ Різника Сергія Васильовича, Олійник Алли Сергіївни, Водяннікова Олександра Юрійовича, Барабаша Юрія Григоровича.

Наведені дані щодо гендерного складу, територіальної приналежності та професійного профілю кандидатів, які пройшли відповідні етапи оцінювання, самі по собі не свідчать про наявність упередженості чи зловживання дискрецією членів Дорадчої групи. Водночас їхня концентрація у межах окремих регіонів чи професійних середовищ в умовах недостатньої прозорості процесу може породжувати сумніви щодо повної об'єктивності реалізації розсуду.

Отже, проблематика полягає не стільки у доведенні факту неправомірного використання дискреційних повноважень, скільки у забезпеченні належних процесуальних гарантій їх реалізації. З огляду на стандарти верховенства права, дискреція повинна супроводжуватися достатнім рівнем мотивованості рішень, передбачуваністю критеріїв та можливістю суспільного контролю.

Оприлюднення рішень Дорадчої групи та її повноваження в процедурі оцінювання унормовано ч. 7 ст. 108 Закону № 2136-VIII, яка передбачає оприлюднення Дорадчою групою лише резолютивної частини рішень щодо кандидатів, які отримали оцінку «не відповідає», або ж рішень з мотивуванням за їх письмовою вимогою. Варто відмітити, що за результатами опрацювання наявної на сайті КСУ інформації в розділі «Рішення» Дорадчої групи (<https://ccu.gov.ua/storinka/rishennya>), за весь час діяльності Дорадчої групи таким правом скористалися лише двоє кандидатів у судді КСУ – Ткаченко Олександр Васильович (три рази) і Морозова Ольга Олександрівна.

Проаналізуймо факти, які стали підставою для визнання кандидатів такими, що не відповідають критерію високих моральних якостей, на підставі обґрунтованих сумнівів у їх доброчесності з боку Дорадчої групи.

У рішенні № 1.21 від 23.03.2024 р. викладено причини, з яких Дорадча група дійшла висновку про невідповідність кандидата в судді КСУ Ткаченка О. В. критерію високих моральних якостей. Обґрунтовані сумніви у доброчесності кандидата були зумовлені, зокрема, тривалим невиконанням судового рішення, що набрало законної сили, та притягненням до відповідальності за його невиконання; невідображенням у деклараціях доброчесності фактів притягнення до адміністративної відповідальності;

розглядом судової справи за наявності правового зв'язку з учасником провадження без заявлення самовідводу; недекларуванням права користування майном на підставі довіреностей; а також поданням суперечливих відомостей щодо вартості автомобіля. У сукупності ці обставини викликали обґрунтовані сумніви у відповідності кандидата таким складовим доброчесності, як чесність, сумлінність, неупередженість та дотримання етичних стандартів професійної поведінки [173].

Тотожного висновку про невідповідність кандидата в судді КСУ Ткаченка О. В. критерію високих моральних якостей Дорадча група дійшла й в рішенні від 07.11.2024 р. (протокол № 12). Порівняльний аналіз другого рішення свідчить, що його ключовою новелою стала окрема оцінка поведінки кандидата при зверненні до Вищої кваліфікаційної комісії суддів (далі – ВККС) із повідомленням про недостовірність власних декларацій доброчесності. На відміну від попереднього рішення, де предметом перевірки були переважно фактичні обставини (невиконання судового рішення, недекларування відомостей, конфлікт інтересів), у другому рішенні Дорадча група зосередилася на характері реалізації кандидатом своїх процесуальних прав. Було встановлено, що подане повідомлення супроводжувалося суперечливими твердженнями, не підкріпленими належними доказами, а також процесуальною поведінкою, яка у сукупності могла свідчити про використання передбаченого законом механізму не з метою забезпечення прозорості та доброчесності, а для досягнення інших цілей. Такий підхід фактично розширив критерії оцінювання з формальної перевірки достовірності відомостей до аналізу добросовісності та належності намірів особи при користуванні юридичними інструментами, що, на думку Дорадчої групи, додатково підтвердило наявність обґрунтованих сумнівів щодо відповідності кандидата стандартам «чесності», «сумлінності» та «дотримання етичних норм та прояв бездоганної поведінки в професійній діяльності та особистому житті» [172].

Третє рішення № 1.28 Дорадчої групи від 28.01.2025 р. про невідповідність кандидата в судді КСУ Ткаченка О. В. критерію високих моральних якостей

засвідчило відсутність принципово нових фактичних підстав для його прийняття. Рішення переважно відтворює та систематизує раніше встановлені обставини: невиконання судового рішення, наявність конфлікту інтересів при розгляді справи за участю АГК «ПАРМА», неподання повної інформації у деклараціях доброчесності, недекларування права користування суднами та суперечливі відомості щодо вартості автомобіля [171]. Водночас новизна третього рішення полягає не у встановленні нових фактів, а в остаточній фіксації того, що кандидат не спростував раніше сформованих обґрунтованих сумнівів, попри повторну участь в конкурсі та надання пояснень. Таким чином, акцент змістився з первинного встановлення обставин на оцінку стійкості та незмінності сумнівів, а також на підтвердження їх системного характеру. Третє рішення фактично виконало функцію консолідації попередніх висновків і продемонструвало, що повторна участь у конкурсі без нових переконливих доказів не усуває вже встановлених сумнівів щодо доброчесності кандидата.

У рішенні від 28.01.2025 р. № 1.20 щодо Морозової О.О. Дорадча група експертів застосувала оціночні поняття «доброчесність», «чесність», «сумлінність», «дотримання етичних норм», а також критерії «законності джерел походження майна», «відповідності рівня життя задекларованим доходам» і «відповідності способу життя статусу кандидата» через категорію «обґрунтованих сумнівів». При цьому невідповідність була констатована не лише у разі доведеного порушення, а й за наявності обставин, які в сукупності створюють переконливі сумніви щодо повноти декларування доходів члена сім'ї, джерел фінансування придбання та ремонту нерухомості, а також самостійності й добросовісності підготовки мотиваційного листа. Таким чином, Дорадча група фактично надала пріоритет превентивному підходу до оцінювання моральних якостей, у межах якого достатнім є не встановлення протиправності, а наявність неспростованих і належно мотивованих сумнівів, що впливають на довіру до кандидатки як потенційної судді КСУ [170].

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що письмове оформлення рішень та протоколів Дорадчої групи має переважно фіксаційний і

формалізований характер та відображає стислий підсумок процедур, які фактично відбуваються у межах публічного процесу оцінювання кандидатів на посаду судді КСУ. Зміст протоколів здебільшого репродукує обставини, що вже були предметом дослідження під час збору та аналізу інформації, отримання письмових пояснень кандидатів, а також у ході відкритих співбесід, які транслуються публічно. У цьому аспекті письмові рішення не формують нових змістовних елементів оцінювання, а лише інституційно закріплюють результати обговорення, аргументації та перевірки, що здійснювалися в межах прозорої процедури. Таким чином, протоколи виконують функцію процесуального підтвердження та юридичної формалізації висновків, які фактично вже були презентовані та обґрунтовані під час відкритого етапу оцінювання.

Зауважимо, що в тексті норми Закону № 2136-VIII щодо оцінювання кандидата в судді КСУ на відповідність визнаного рівня компетентності у сфері права, такої варіації прийняття рішення як «може вважатися», – у Дорадчої групи не має. Тут норма чітка і вимагає від кандидата у судді КСУ володіння необхідними знаннями для виконання повноважень судді КСУ.

Порядок оцінювання кандидатів у судді КСУ закріплено в Методології відповідно до пункту 2 частини 25 статті 10-2 Закону № 2136-VIII. Проте, й тут ми маємо справу з оціночними поняттями, які потребують тлумачення в межах розгляду документів кожного кандидата у судді КСУ. Зокрема, «для застосування терміну «обґрунтовані сумніви» (частина 3 статті 108 Закону), Дорадча група керується термінами «законні підстави для побоювань» або висновком щодо «перевіраних фактів, що можуть викликати сумніви» (Європейський суд з прав людини, Велика палата, рішення від 15 грудня 2005 року в справі «Кипріано проти Кіпру», 73797/01, § 118, у контексті оцінювання незалежності або безсторонності суду). Сумніви не є обґрунтованими, якщо вони не підкріплені фактами, які можна перевірити» [96]. Зрозуміло, що це положення Методології теж не визначає чітких і зрозумілих методів оцінювання кандидата в судді КСУ, а лише підкреслює владні повноваження кожного члена чи заступника члена Дорадчої групи прийняти рішення на основі власного розсуду.

Про це доволі детально описано в статті О. Ткаченка «Обґрунтовані сумніви», де автор аналізує власний досвід участі в доборі судді КСУ та дійшов висновку що в його випадку «Кандидат та Дорадча група мають сумніви в доброчесності один одного, і кожен з них вважає свої сумніви обґрунтованими» [197]. У рішенні Верховного Суду від 15 серпня 2024 року по справі № 990/136/24 зауважено, що «Дорадча група в межах оцінювання кандидата на посаду судді КСУ не здійснює перевірку інформації, яка міститься в документах інших державних органів, а надає їй оцінку в контексті своїх повноважень щодо відповідності кандидата критерію високих моральних якостей, спираючись на іншу наявну інформацію та пояснення кандидата.

Члени Дорадчої групи, оцінюючи окремі обставини щодо кандидата, визначали їх відповідність суспільним уявленням про доброчесність на власний розсуд. Інших засад оцінки життєвих обставин кандидата на відповідність критерію доброчесної поведінки, окрім розсуду членів Дорадчої групи як органу, визначеного Законом № 2136-VIII, чинним законодавством не встановлено.

У свою чергу, кандидат, зацікавлений в отриманні посади судді, має обов'язок надати переконливі пояснення та, за потреби, відповідні докази, які усунуть у членів Дорадчої групи обґрунтовані сумніви щодо його відповідності критерію високих моральних якостей» [167].

Доцільно згадати ще одне рішення Верховного Суду від 09 грудня 2024 р. по справі №990/286/24 за позовом Особи_1 до Дорадчої групи про визнання протиправним та скасування рішення.

У цій справі позивачкою оскаржено висновок Дорадчої групи про її невідповідність критерію високих моральних якостей, який, на її думку, ґрунтується на суб'єктивних сумнівах щодо джерел походження майна та способу життя, а не на оцінці її професійної поведінки.

Позивачка наголосила, що показники чесності та сумлінності в Методології оцінювання стосуються виключно професійної діяльності, щодо якої вона має позитивні відгуки від компетентних установ.

Водночас, позивачка зазначила, що пояснила джерела фінансування свого майна та сімейних витрат, включно з придбанням нерухомості, автомобілів і земельних ділянок, та підтверджує їхню відповідність доходам сім'ї, а також обґрунтувала законність користування службовим транспортом у межах господарської діяльності.

На думку позивачки, висновки Дорадчої групи є необґрунтованими, оскільки спираються на домисли та припущення, не враховують надані пояснення і документи, а також не містять належної мотивації. Відповідно, вони не можуть слугувати підставою для висновку про невідповідність критерію високих моральних якостей.

Заперечуючи проти заявленого позову, відповідач зазначив, що оцінювання позивачки було здійснене на підставі та в межах дискреційних повноважень відповідача, відповідно до норм Конституції України та законів України. Вимога щодо високих моральних якостей є загальним критерієм, який стосується не тільки професійної діяльності кандидата, а охоплює всю його діяльність, тому аргументи позивачки щодо можливості оцінювання її моральних якостей не лише в сфері її професійного життя є безпідставними.

Також відповідач вказав, що посилення позивачки на відсутність документів у зв'язку із закінченням трирічного строку їх зберігання та впливу строку позовної давності є нерелевантними.

Вирішуючи справу, Верховний Суд зазначив, що Дорадча група у межах оцінювання кандидата не перевіряє інформацію з документів інших державних органів, а оцінює її лише в контексті власних повноважень та з урахуванням пояснень кандидата. Члени Дорадчої групи визначають відповідність життєвих обставин кандидата критерію доброчесності за власним розсудом, оскільки законодавством не встановлено інших процедур оцінки. У зв'язку з цим кандидат, який претендує на посаду судді, зобов'язаний надати переконливі пояснення та, за потреби, докази для усунення обґрунтованих сумнівів у відповідності критерію високих моральних якостей [166].

Закон № 2136-VII визначає, що оцінювання кандидатів у судді КСУ спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень. Тобто, Дорадчій групі необхідно встановлювати будь-який факт чи подію, не будучи її безпосереднім учасником чи очевидцем. Для цього, членам Дорадчої групи необхідно володіти неабиякими розумовими та аналітичними здібностями, які б «дали змогу за викривленими явищами збагнути їх справжню сутність» [8, с. 57]. Правильне сприйняття особливостей життєвої ситуації кандидата у судді КСУ в кожному конкретному випадку та у відповідності до законодавства, яке діяло у період настання тих чи інших обставин, видається чи не найважливішою якістю суб'єктів оцінювання – кожного із членів та заступників членів Дорадчої групи. Такі повноваження Дорадчої групи є дискреційними, і це підтверджується позицією Верховного Суду, викладеною в рішенні від 15 серпня 2024 року по справі № 990/136/24.

У здійсненні Дорадчою групою компетенції щодо оцінювання кандидатів на посаду судді КСУ в межах процедури відбору на зайняття вакантної посади судді, не вправі втручатися жоден суб'єкт, у тому числі й суд.

Проте, з огляду на рішення ЄСПЛ у справі «Sigma Radio Television Ltd. v. Cyprus», заяви № 32181/04 та № 35122/05, пункти 156, 157; у справі «Putter v. Bulgaria», заява № 38780/02, пункти 47- 56; у справі «Bryan v. the United Kingdom», заява №19178/91, пункт 44, Верховний Суд зауважив, що «межі дискреції Дорадчої групи щодо оцінювання кандидата не можуть бути неосязними та повинні підлягати зовнішньому публічному контролю. Процес оцінювання, як і прийняте за його результатом рішення, мають бути зрозумілим як кандидату на посаду судді КСУ, так і незалежному сторонньому спостерігачу.

Обсяг і ступінь мотивації рішення залежить від конкретних обставин, які були предметом розгляду та дослідження, але у будь-якому випадку має показувати, приміром, що доводи (пояснення) кандидата на посаду судді було взято до уваги, і що важливо, давати розуміння, чим керувалася Дорадча група, коли оцінювала цього кандидата» [167].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «дискрецію» (від лат. *discretio*) як вирішення посадовою особою або державним органом якого-небудь питання за власним розсудом; відповідно «дискреційний» – той, що діє за власним розсудом [10]. У юридичній енциклопедії, поняття дискреційних повноважень повторює це визначення, додаючи до них ознаки: 1) діяти за певних умов та 2) у межах закону [214]/

Досліджуючи питання дискреційних повноважень Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) та ВККС при проведенні відбору кандидатів на суддівські посади у контексті визначення їх відповідності критеріям компетентності, професійної етики та доброчесності, А. В. Левенець і О. І. Донченко відмітили, що «у міжнародному праві спробу визначити поняття дискреційних повноважень було зроблено ще в 1980 році на рівні Комітету Міністрів РЄ. Так, у Додатку до Рекомендації № Р(80)2 КМ РЄ, «термін «дискреційні повноваження» означає повноваження, які залишають адміністративному органу певний ступінь свободи щодо прийняття рішення, дозволяючи йому обирати з-поміж кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає більш відповідним» [90. с. 40]. Проаналізувавши нормативно-правову базу та судову практику щодо визначення меж розсуду органів влади під час реалізації ними повноважень щодо оцінки відповідності кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності, дослідниці дійшли висновків, що судова практика визнає повноваження щодо оцінювання цих суб'єктивних категорій виключною дискрецією ВККС та ВРП. Водночас, була підмічена тенденція до формування позиції, що «реалізуючи дискреційні повноваження, орган державної влади має керуватись загальними вимогами законності, пропорційності та верховенства права. Такі рішення мають бути вмотивованими та достатньою мірою обґрунтованими, а також враховувати позиції та пояснення самої особи щодо кожного факту, який може стати підставою для прийняття щодо неї негативного рішення» [90. с. 41-42].

Загалом, такий висновок узгоджується із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 24.08.2023 №2073-IX, який визначає

«дискреційне повноваження – як повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано» [116] (ст. 2). Згідно ч. 3 ст. 6 цього Закону, здійснення дискреційного повноваження вважається законним якщо дотримано таких умов: «1) дискреційне повноваження передбачено законом; 2) дискреційне повноваження здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом; 3) правомірний вибір здійснено адміністративним органом для досягнення мети, з якою йому надано дискреційне повноваження, і відповідає принципам адміністративної процедури, визначеної цим Законом; 4) вибір рішення адміністративного органу здійснюється без відступлення від попередніх рішень, прийнятих тим самим адміністративним органом в однакових чи подібних справах, крім обґрунтованих випадків» [116].

В. І. Продайвода влучно підмітив, що «правове підґрунтя протидії зловживанню дискреційними повноваженнями закріплено в Законі «Про адміністративну процедуру», ст. 39 якого встановлює обов'язок мотивувати адміністративні акти, наводячи «суттєві фактичні та правові підстави», що дозволяє виявити можливе використання нерелевантних міркувань, а ст. 28 – закріплює право особи бути вислуханою перед ухваленням акта. Ці норми є «базовим текстуальним вираженням протидії зловживанню владними повноваженнями» [146, с. 28], які також актуальні при здійсненні повноважень Дорадчою групою та перевірки її рішень у судовому порядку.

З урахуванням положень Закону «Про адміністративну процедуру» дискреційні повноваження Дорадчої групи можна вважати правомірними за умови їх реалізації в межах закону, з дотриманням принципів пропорційності, рівності, послідовності практики та обов'язкового належного мотивування. Саме мотивація рішення стає ключовим запобіжником від можливого зловживання розсудом.

Отже дискреційні повноваження Дорадчої групи постають як складний, багаторівневий правовий механізм, який поєднує свободу розсуду з обов'язком діяти в межах принципу верховенства права. Подальший розвиток цього

інституту має бути спрямований не на звуження дискреційних повноважень Дорадчої групи, а на підвищення передбачуваності, прозорості та обґрунтованості її рішень, що забезпечить зміцнення довіри до процедури формування складу КСУ.

2.3. Зарубіжний досвід добору суддів конституційної юрисдикції: сучасні виклики та перспективи для України

Конституційний Суд України відіграє важливу роль у забезпеченні верховенства Конституції України, що безпосередньо впливає статей 8, 147 та 150 Основного Закону, які визначають його як єдиний орган конституційної юрисдикції та наділяють повноваженнями щодо здійснення конституційного контролю, а, по суті, підтриманні правового порядку в державі.

Дослідження зарубіжного досвіду добору та призначення суддів судів конституційної юрисдикції має важливе теоретичне та практичне значення для України. Події останнього десятиліття в світі та Україні засвідчили вразливість органів конституційної юрисдикції до політичного впливу, що нерідко призводить до конституційних криз. Ризики посилюються на етапі формування складу суду, коли політичні суб'єкти призначення можуть опосередковано впливати на його персональний склад та очікувати від «лояльних суддів» відповідних рішень на свою користь.

Показовим є приклад США, де протягом однієї президентської каденції Дональд Трамп призначив трьох суддів Верховного Суду (Емі Коні Барретт у 2020 р., Бретта Кавано у 2018 р. та Ніла Горсуча у 2017 р.), що суттєво змінило його ідеологічний баланс [153]. Ці призначення стали можливими через вакансії, що виникли під час його каденції (зокрема після смерті Антоніна Скалії й Рут Бейдер Гінзбург та виходу у відставку Ентоні Кеннеді). Хоча процедура відповідала конституційній моделі стримувань і противаг, вона продемонструвала, що суб'єкт призначення може здійснювати значний і довгостроковий вплив на склад органу конституційної юрисдикції.

Варто зазначити, що Верховний Суд США є найвищою ланкою федеральної судової системи та посідає особливе місце серед вищих органів державної влади поряд із Конгресом і Президентом. Це єдиний судовий орган, прямо передбачений Конституцією США, що підкреслює його винятковий статус у системі поділу влади [54, с. 17–18]. Верховний Суд США став ключовим тлумачем Конституції, адже більшість фундаментальних змін у країні, зокрема в економічній та соціальній сферах, відбувалися через його рішення, а не через законодавчі органи. Як зазначав свого часу голова Суду Джон Маршалл: «Призначення судової влади полягає в тому, щоб визначити, що таке закон». Практика анулювання незаконних постанов Конгресу та інших органів зробила Верховний Суд найавторитетнішою установою США, авторитет якого ґрунтується на незалежності суддів [106, с. 166], зазначає Л. А. Остафійчук.

У Польщі протягом останніх років відбувалися масштабні зміни у складі Конституційного трибуналу, які призвели до серйозних конституційних суперечок. У 2015–2016 рр. новий уряд ПіС (Prawo i Sprawiedliwość) намагався замінити частину суддів, призначаючи «своїх» кандидатів на вакантні місця. Це спричинило конфлікт між трибуналом і парламентом, що тривалий час підривало довіру до незалежності суду та стало предметом критики ЄС.

Через чотири роки після знакового рішення ЄСПЛ у справі Xero Flor проти Польщі [230], 18 грудня 2025 року Суд Європейського Союзу прийняв ще одне знакове рішення [255], в якому, серед іншого, встановив, що Конституційний трибунал Польщі не відповідає вимогам незалежного та безстороннього суду, встановленого законом. Коментуючи ці рішення В. Садурський зазначив, що «Суд ЄС, як і очікувалося, встановив, що інституцію, яка називає себе «Конституційним трибуналом», не можна характеризувати як «незалежний та безсторонній трибунал, встановлений законом», як того вимагає Договір про ЄС (другий підпункт статті 19(1)) та Хартія основних прав (стаття 47). Це пов'язано з (1) неправильністю призначення трьох суддів у 2015 році (і, як наслідок, їхніх наступників, двоє з яких наразі перебувають у складі Трибуналу), (2) неправильностями у призначенні Голови Конституційного трибуналу в 2016

році (хоча він вже змінений). Ці сукупні порушення, разом із відсутністю трьох належним чином обраних суддів у складі суду з 2015 року, запламували, на думку дослідника весь суд з того часу» [273].

Угорський Конституційний Суд пережив суттєвий тиск у 2010–2020 рр., коли уряд Віктора Орбана розширив кількість суддів та впровадив механізм, що дозволяє парламенту впливати на призначення. Зміни до повноважень, організації та процедури Конституційного Суду були «спрямовані на створення нової конституційної судової системи, дистанційованої від законодавчих питань, політично чутливих для правлячої більшості», зазначає В. Казай. Протягом останніх семи років роботи Конституційного Суду Угорщини найважливіші конституційні питання рідко доходили до Суду, і навіть успішно розпочаті провадження були здебільшого безуспішними. Показово, наприклад, що з 26 справ, ініційованих опозицією та вирішених між 2014 і 2020 роками, Конституційний Суд встановив часткові порушення конституції лише у 2 випадках, тоді як усі інші клопотання були повністю безуспішними. І те, що Суд майже незмінно виносив рішення на користь правлячих партій у політично делікатних справах, є чіткою ознакою відсутності незалежності та автономії [257]. У своїй статті Андраш Якаб зауважив: «очевидно, що в певних випадках Суд просто боїться або не бажає виносити рішення, яке обов'язково впливає з Основного Закону» [254].

Випадок Грузії ілюструє вразливість конституційних судів до їх захоплення правлячою партією в межах змішаної системи призначень. У Грузії Конституційний суд складається з дев'яти суддів, призначених в рівній кількості Президентом, законодавчим органом і Верховним Судом. Досліджуючи досвід Грузії щодо добору суддів Конституційного Суду, Амаль Сетхі зазначив, що «правляча партія «Грузинська мрія» під керівництвом мільярдера Бідзіни Іванішвілі здійснила стратегічне захоплення судової влади за допомогою серії відкритих та прихованих тактик. Ці маневри фактично поставили Верховний Суд під контроль, дозволивши йому, разом зі співпрацевдатним Президентом,

заповнити весь Конституційний Суд, рішення якого продемонстрували помітний перекис на користь правлячого режиму, що підтверджує його сумнівні дії» [274].

Також, у своєму дослідженні Амаль Сетхі вказав на проблему взаємозв'язку змішаної моделі добору суддів конституційної юрисдикції в Італії та Іспанії із прийняттям відповідних рішень обраними суддями в майбутньому.

В Італії Президент, Парламент і найвищі суди призначають рівні частки суддів конституційного суду, що в умовах фрагментованого політичного ландшафту унеможлиблює його повне захоплення однією силою, однак політична орієнтація суб'єктів призначення нерідко зумовлює асоціацію суду з певними партіями. Проведені емпіричні дослідження засвідчили наявність кореляції між політичною орієнтацією більшості суду та його рішеннями у спірних справах, особливо із позицією правлячої парламентської коаліції [274].

Іспанська модель формування конституційного суду, за якої більшість суддів конституційного суду призначають обрані органи (уряд і обидві палати парламенту), а меншу частину – судова рада, теж демонструє вразливість до легітимаційних криз, оскільки створює ризик ідеологічного узгодження позиції суду з правлячою більшістю та концентрацією призначень у руках однієї політичної сили. Це спричинило гострі політичні конфлікти й багаторічний глухий кут у призначеннях, що суттєво підірвало політичну й соціальну легітимність суду, особливо серед груп, які вважають себе маргіналізованими в процесі формування його складу [273].

Конституційний суд Туреччини характеризувався складною системою призначень: президент, спираючись на рекомендації вищих судів, обирає суддів, а значний вплив на рішення органу конституційної юрисдикції мали військові з їх прозахідними ідеалами Ататюрка. У гучних справах, таких як заборона партій чи носіння хусток у державних будівлях, суд часто відображав позицію військових, іноді всупереч Конституції та громадській думці. Такі рішення проклали шлях для Ердогана до опору Конституційному суду під час його першого терміну на посаді прем'єр-міністра. Він скористався цими суперечливими рішеннями для запровадження нової процедури призначення

суддів, яка отримала схвалення на всенародному референдумі. Результат референдуму як остаточне протистояння між світським істеблішментом країни та ісламістськими силами, остаточно витіснив перший та прискорив нібито поворот Туреччини від Заходу. Нова процедура призначення допомогла Ердогану заповнити Конституційний суд своїми прихильниками. На переконання Аслі Балі референдум продемонстрував чітку перевагу серед турецького електорату на користь політичної лібералізації [226].

У Конституційному Суді Південної Кореї процедура добору суддів не має ефективних механізмів усунення вакантних посад, що створює ризики блоkad роботи органу конституційної юрисдикції у разі політичних розбіжностей між президентом і Національністю Асамблеєю. Наприклад, у 2024 р. після виходу трьох суддів у відставку призначення нових затяглося через те, що правляча партія та опозиція в Національних зборах не змогли домовитися про те, як заповнити вакансії [242].

Отже події крайніх десятиліть показують, що незалежність органів конституційної юрисдикції є викликом не лише для України, а й для багатьох країн світу, часто призводячи до конституційних криз. Такі явища пов'язані з можливістю політичного впливу на суддів через процедури їх призначення, зокрема з боку глави держави чи парламенту, яку слід визнати основною проблемою. До інших проблем слід віднести прямий чи опосередкований зв'язок суду та суддів з окремими політичними силами, відсутність незалежності суду та суддів, кадрові блокади призначень. Ці виклики підкреслюють важливість прозорих процедур добору суддів конституційної юрисдикції та механізмів захисту їх незалежності та суду загалом.

Подолання викликів можливе за допомогою вивчення позитивного досвіду законодавчого регулювання процедури добору суддів конституційних судів країн Європи, які відрізняються наявністю органів конституційної юрисдикції, процедурою формування складу та добору суддів.

У зв'язку з цим їх можна умовно поділити на три групи: 1) без спеціального конституційного органу, як, наприклад, Нідерланди, де стаття 120 Конституції

забороняє перевірку законів на відповідність Основному Закону [251]; 2) з децентралізованою моделлю, де функції конституційного контролю покладено на Верховні Суди або спеціальні судові органи, що діють за звичаєм чи законами, як у Великій Британії, Данії, Естонії, Ісландії, Ірландії, Монако, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії та Швеції [284; 243; 73; 278; 74; 76; 258; 279; 246; 260]; 3) зі спеціалізованими Конституційними Судами, які безпосередньо здійснюють конституційний контроль, що характерно для більшості держав, зокрема Австрії, Бельгії, Болгарії, Іспанії, Італії, Литви, Люксембургу, Мальти, Молдови, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Франції, Чехії та Чорногорії.

Таким чином, переважна частина європейських держав забезпечує спеціалізований конституційний контроль через окремі Конституційні Суди, що сприяє ефективному захисту конституційних норм [208, с. 79], в той час в окремих країнах Європи функції здійснення конституційного контролю виконують суди загальної юрисдикції [5, с. 21].

Країни Європи поділяються на чотири групи залежно від порядку формування органів конституційної юрисдикції. До першої належать держави, де склад призначає глава держави (Австрія, Бельгія, Іспанія, Косово, Мальта, Словаччина, Чехія); до другої – де його формує парламент (Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чорногорія). Третю групу становлять країни зі змішаним порядком формування: за участю глави держави, парламенту й суддівського корпусу (Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Італія, Молдова, Португалія, Сербія, Україна) або глави держави й парламенту (Румунія, Франція, Андорра). Особливістю формування складу суду конституційної юрисдикції у Франції є те, що колишні президенти є довічними членами Конституційної ради (ст. 56 Конституції 1958 р.) [239]; в Андоррі суд складається з чотирьох суддів: по одному від кожного зі Співпринців і двох від Генеральної ради (ст. 96 Конституції) [237]. До четвертої групи належать держави з унікальною моделлю: у Греції склад формується з керівників вищих судів, Голови Рахункової палати

та суддів, визначених жеребкуванням, із можливим розширенням за рахунок професорів права (ст. 100 Конституції) [295]; у Люксембурзі суд включає голів вищих судів і магістратів, призначених Великим герцогом за поданням судів [72; 266].

За системою призначення суддів органів конституційної юрисдикції в Європі розрізняють три моделі: пряме призначення без голосування, виборну систему та змішану (гібридну), яка поєднує елементи виборів і призначення та є найпоширенішою [262, с. 4].

Пряме призначення характерне для Андорри [237] та Мальти [78], а також для Верховних Судів північних країн (Ірландія, Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція), де суддів призначає глава держави чи уряд за участю міністра юстиції або дорадчих органів [262, с. 4].

Виборна система передбачає обрання суддів парламентом (інколи за кваліфікованою більшістю) за поданням різних суб'єктів: така модель діє, зокрема, у Боснії і Герцеговині [71], Латвії [241], Литві [77], Німеччині [227], Північній Македонії [201], Польщі [259; 290], Португалії (з інститутом кооптації) [235; 86], Словенії [287], Угорщині [267], Хорватії [80] та Чорногорії [85].

Особливістю системи конституційної юстиції Німеччини є її дворівнева побудова: поряд із Федеральним Конституційним судом у кожній федеральній землі діє власний конституційний суд, що здійснює контроль на регіональному рівні. Водночас у землі Шлезвіг-Голштейн повноваження земельного конституційного суду здійснює Федеральний Конституційний суд [67, с. 97].

Змішана система передбачає участь кількох суб'єктів призначення: глави держави, парламенту, уряду чи судових органів. Така модель застосовується в Албанії [263], Австрії [228], Бельгії [276], Болгарії [70], Іспанії [234], Італії [75], частково визнаній Республіці Косово [261], Ліхтенштейні [292], Молдові [79], Румунії [236], Сербії [286], Словаччині [288; 294], Франції [280] та Чехії [282; 271], де розподіл квот між різними гілками влади покликаний забезпечити баланс і незалежність конституційної юстиції.

Третя система є гібридом виборної моделі та прямого призначення і вважається найпоширенішою. Вона реалізується у різних варіаціях, інколи формально виглядаючи як система прямого призначення, але фактично поєднуючи елементи висування кандидатур виборними органами та остаточного призначення іншим суб'єктом. У низці європейських країн суб'єктом призначення суддів Конституційного Суду виступає глава держави, тоді як пропозиції щодо кандидатур подають парламент або органи суддівського самоврядування. У Ліхтенштейні та Чехії глави держав здійснюють призначення за умови попереднього затвердження кандидатур парламентом. В інших країнах повноваження щодо призначення й обрання суддів розподіляються між кількома суб'єктами – главою держави, парламентом (або його палатами) та зборами суддів, що забезпечує інституційний баланс [25, с. 116–117].

У більшості країн Європи до кандидатів у судді органів конституційного контролю висуваються деякою мірою подібні вимоги щодо наявності вищої юридичної освіти, значного професійного стажу та бездоганної репутації. Проте, є особливості, які пропонуються до розгляду. Наприклад, законодавство Франції не встановлює формалізованих кваліфікаційних вимог до кандидатів, ними може бути будь-який громадянин який користується громадянськими та політичними правами. Однак їх призначення підлягає схваленню парламентом [277]. У Хорватії для кандидатів із науковим ступенем доктора юридичних наук необхідний професійний стаж понижений – 12 років замість загального 15-річного [289]. Членами Конституційного Суду Португалії можуть бути лише судді [264], а в Німеччині – кандидати повинні мати кваліфікацію для зайняття судової посади чи дипломованого юриста та мати відповідний дозвіл на юридичну регульовану юридичну професію або прирівняну юридичну кваліфікацію [249]. Натомість, в Угорщині можливе обрання суддею Конституційного Суду лише юриста-теоретика з видатними науковими здобутками (професора університету або доктора Академії наук) [283]. У Чорногорії суддею може бути юрист, який працює в юридичних осіб і має професійну та особисту репутацію (ст. 10 Закону) [265].

У низці європейських держав встановлено політичне обмеження для кандидатів у судді Конституційних судів, які протягом останніх років перед висуванням обіймали політичні посади або виконували керівні функції в партіях: в Албанії – протягом 10 років, в Угорщині та Польщі – 4 років, в Австрії – 3 або 5 років залежно від посади.

Особливої уваги заслуговує досвід Польщі, законодавством якої передбачено, що особи, народжені до 1.08.1972 р., можуть бути призначені суддями лише за умови, що вони не служили, не працювали та не співпрацювали з органами державної безпеки, визначеними законом про Інститут національної пам'яті (п. 9 § 1 ст. 30 Закону від 5 грудня 2017 р.) [291].

Насамкінець, унікальним видається досвід формування складу Конституційної ради Франції, який оновлюється на одну третину кожні три роки відповідно до статті 56 Конституції, при цьому, в разі дострокового припинення повноважень судді, нового члена призначають на решту строку, а якщо цей строк становить менше трьох років – він може бути повторно призначений на повний дев'ятирічний мандат [280].

Отже, зарубіжний досвід добору суддів конституційної юрисдикції переконливо свідчить, що незалежність органів конституційної юрисдикції потребує постійного інституційного захисту від політичного впливу. Загалом, основні ризики пов'язані саме з процедурою формування складу суду політичними суб'єктами призначення. Для України ключовим завданням є створення такої моделі добору суддів Конституційного Суду, яка поєднуватиме баланс гілок влади, прозорість, професійні стандарти та ефективні запобіжники політичному впливу.

Висновки до розділу 2

1. Добір суддів Конституційного Суду України є складною багатоетапною конкурсною процедурою, що виходить за межі формального призначення суддів КСУ суб'єктами їх призначення та передбачає участь широкого кола інших

суб'єктів, таких як Конкурсна комісія, Комітет Верховної Ради України, Рада суддів України, апарат ВРУ, Дорадча група, ключову роль серед яких відіграє Дорадча група як орган реального конкурсного відбору.

Нормативне регулювання процедури добору суддів КСУ має прояви суперечностей між законом і підзаконними актами, а також у практиці окремих суб'єктів процедури добору суддів КСУ, що негативно впливає на єдність і передбачуваність конкурсного процесу.

Обмеженість механізмів судового контролю за рішеннями, діями та бездіяльністю всіх суб'єктів конкурсної процедури знижує ефективність права на судовий захист кандидатів у судді КСУ.

Принципи добору суддів КСУ формують правовий та організаційний фундамент цього процесу. Добір суддів КСУ постає конституційно значущим механізмом, що безпосередньо впливає на незалежність КСУ, а не просто кадровою процедурою. Відповідно, її ефективність залежить від збалансованої взаємодії суб'єктів призначення та інших суб'єктів, уповноважених приймати ті чи інші процедурні рішення під час здійснення конкурсної процедури добору суддів КСУ, належного нормативного регулювання та чіткого дотримання принципів, що забезпечують справедливість, неупередженість і прозорість процесу. Принципи добору суддів КСУ хоча і не закріплені прямо в законі, проте впливають зі змісту Конституції України, законодавства й інших нормативно-правових актів держави, міжнародних стандартів та усталених доктринальних підходів. Вони формують зміст конкурсної процедури, виступають об'єктивними орієнтирами для всіх суб'єктів, задіяних у процесі. До базових принципів, що визначають добір суддів КСУ, слід віднести: верховенства права, прозорості, політичної нейтральності, об'єктивності, неупередженості та підзвітності.

2. Дискреційні повноваження Дорадчої групи об'єктивно необхідні для оцінювання складних, багатовимірних категорій, таких як доброчесність і моральні якості кандидатів у судді КСУ, однак їх легітимність безпосередньо залежить від якості обґрунтування рішень і внутрішньої послідовності діяльності

Дорадчої групи в оцінюванні кандидатів, а також ефективного судового контролю.

3. Дослідження зарубіжного досвіду призначення суддів конституційної юрисдикції свідчить, що суперечливі або незаконні призначення суддів підривають довіру до судової інституції як усередині держави, так і на міжнародному рівні, що актуалізує потребу в максимально прозорих, врівноважених і політично нейтральних процедурах добору.

Приклад Сполучених Штатів Америки демонструє, що, навіть за наявності системи стримувань і противаг, процедура призначення суддів Президентом із затвердженням їх Сенатом здатна надовго змінити ідеологічну рівновагу суду, що обмежує фактичну політичну нейтральність конституційного механізму.

Досвід Польщі, Угорщини та Грузії показує, що навіть змішані моделі призначення суддів за участю парламенту, глави держави та суддівського корпусу не гарантують незалежності судової влади й можуть сприяти зосередженню впливу в руках правлячої більшості.

Дослідженням встановлено, що в країнах Європи спостерігається поєднання американської та європейської моделей конституційного контролю, за винятком Нідерландів, де конституційний контроль заборонено на законодавчому рівні.

З'ясовано, що формування складу конституційних судів європейських країн здійснюється главою держави, парламентом або за змішаними схемами, інколи за участю суддівського корпусу.

Встановлено, що судді конституційних судів країн Європи призначаються за трьома основними моделями: безпосередньо без голосування, шляхом обрання парламентом або іншими органами, а також за змішаною системою, яка поєднує елементи виборів і прямого призначення та є найпоширенішою.

Доведено, що в більшості європейських країнах до кандидатів у судді конституційних судів висуваються вимоги щодо вищої юридичної освіти, значного професійного досвіду у сфері права або на державних/місцевих

посадах, а також наявності високих моральних якостей, бездоганної репутації, громадянства, володіння державною мовою та політичної нейтральності.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ ДО КАНДИДАТІВ

3.1. Кваліфікаційні вимоги до кандидата в судді Конституційного Суду України: зміст і значення

Функціонування інституційно сталої демократії, забезпечення верховенства права та належного врядування безпосередньо залежать від якісного персонального складу КСУ. Саме цей орган здійснює офіційне тлумачення Конституції України та забезпечує її пряму дію шляхом прийняття обов'язкових рішень. Тому професійний рівень суддів КСУ визначає не лише якість конституційного контролю, а й ступінь довіри суспільства до державних інституцій загалом.

Конституція України та Закон № 2136-VIII передбачає формування складу КСУ трьома суб'єктами призначення за допомогою Дорадчої групи, яка здійснює оцінювання моральних якостей і рівня компетентності кандидатів у сфері права. Такий механізм покликаний мінімізувати політичний вплив і забезпечити об'єктивність добору.

«Судді КСУ повинні бути обізнаними в законі, готовими проводити глибокі юридичні дослідження, здатними ухвалювати рішення, які є чіткими, логічними та переконливими. Обов'язок судді КСУ – знати, як використовувати свої знання у здійсненні правосуддя та як застосовувати закон за постійно мінливих умов. Їхні судження мають бути логічними, і вони повинні бути здатні приймати обґрунтовані рішення, які витримають ретельну перевірку часом і суспільством. До суддів КСУ висуваються вимоги бути справедливими та неупередженими, позбавленими будь-якого політичного запалу. Тому належна кваліфікація є визначальною вимогою до кандидата на посаду судді КСУ, хоча й оцінюється Дорадчою групою в останню чергу» [26, с. 240].

«Кваліфікація» В Академічному тлумачному словнику української мови визначається як ступінь підготовленості до певного виду праці, фах або спеціальність [184], тоді як «належний» означає потрібний, необхідний, відповідний [185]. У подібний спосіб поняття кваліфікації трактується в юридичних енциклопедіях: як рівень теоретичних і практичних знань, що відповідає певному професійному статусу [9], або як ступінь професійної підготовки, що передбачає наявність знань, умінь і навичок, необхідних для виконання роботи [215]. Закон України «Про вищу освіту» розглядає кваліфікацію як сукупність здобутих компетентностей, засвідчених відповідним документом про освіту, а компетентність – як інтегровану здатність особи здійснювати професійну діяльність на основі знань, умінь, цінностей і способів мислення [118].

Отже, належна кваліфікація кандидата у судді КСУ передбачає не лише формальне підтвердження освітнього рівня та стажу діяльності у сфері права, а й здатність ефективно застосовувати знання у сфері конституційного судочинства, демонструвати високий рівень правничого мислення, аргументації та професійної відповідальності.

Відповідно до встановлених ст. 148 Конституції України [83] та ч. 1 ст. 11 Закону № 2136-VIII [134] кваліфікаційних вимог, суддею КСУ може бути особа, яка має:

- вищу юридичну освіту;
- стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 15 років;
- визнаний рівень компетентності у сфері права.

Документальне підтвердження наявності відповідного освітнього рівня і правничого стажу подаються кандидатами в судді КСУ конкурсній комісії, Апарату ВРУ, Раді суддів України (п. п. 5, 7 ч. 2 ст. 10-5 Закону № 2136-VIII) Документами, що підтверджують здобуття кандидатами у судді КСУ, є копія «диплома про вищу юридичну освіту (з додатками) ступеня магістра, здобуту в Україні, та/або копії документів про вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують

їх визнання в Україні») [134]. Також Закон № 2136-VIII дозволяє кандидатам у судді КСУ подавати копії документів про науковий ступінь, учене звання (за наявності), які, на нашу думку, радше підтверджують рівень компетентності у сфері права, ніж наявність вищої юридичної освіти [26, с. 240].

Відповідність кандидатів у судді КСУ цим формальним вимогам щодо освіти і стажу перевіряється Конкурсною комісією, Комітетом або Радою суддів України (ч. 2 ст. 10-6). За результатами перевірки цими суб'єктами конкурсної процедури приймаються рішення про допуск або відмову в допуску кандидатам у судді КСУ до конкурсного відбору [134]. Лише після цього матеріали передаються Дорадчій групі для оцінювання моральних якостей і професійної компетентності кандидатів у судді КСУ (ч. 4 ст. 10-6) [134].

Таким чином, перевірка відповідності кандидатів у судді КСУ кваліфікаційним вимогам відбувається в два етапи:

- формальна перевірка відповідності базовим вимогам щодо освіти і стажу професійної діяльності в галузі права;
- змістовне оцінювання рівня компетентності у сфері права.

Формальний етап перевірки проводиться не лише уповноваженими суб'єктами процедури добору суддів КСУ, але й Дорадчою групою, якій передаються всі документи кандидатів у судді КСУ, допущених до участі в конкурсі. Натомість змістовне оцінювання відповідності кандидатів у судді КСУ високому рівню компетентності у сфері права належить Дорадчій групі.

Закон № 2136-VIII визначає, що кандидат у судді КСУ вважається таким, що відповідає критерію визнаного рівня компетентності, якщо володіє необхідними знаннями для здійснення повноважень судді КСУ (ч. 3 ст. 10-8) [134].

Розроблена Дорадчою групою Методологія конкретизує ці знання у таких сферах:

- конституційне право;
- (конституційне) процесуальне право;
- міжнародне право;

- права людини;
- статус судді КСУ;
- правовий аналіз та прийняття рішень [97].

22.07.2025 року постановою Конституційного Суду України № 21-п/2025 затверджено Правила професійної етики судді Конституційного Суду України. Цей акт закріпив фундаментальні принципи професійної діяльності судді КСУ: незалежність, безсторонність, чесність, непідкупність, компетентність і сумлінність. Ним визначено стандарти позасудової діяльності. Зокрема, суддя КСУ може здійснювати не заборонену законом діяльність та брати участь у публічному дискурсі, однак зобов'язаний уникати політичної заангажованості й висловлювань, що можуть поставити під сумнів його нейтральність або авторитет КСУ. Водночас суддя не позбавлений права виступати на захист верховенства права та незалежності Суду, якщо ці фундаментальні цінності опиняються під загрозою. Правила поширюють окремі етичні обов'язки і на період після припинення повноважень судді КСУ, наприклад, щодо стриманості в публічних заявах та збереження конфіденційної інформації [113].

З огляду на це, Дорадча група на засіданні 15.09.2025 року вирішила, що Правила професійної етики судді КСУ стали частиною необхідних професійних знань суддів КСУ та включила ці Правила до переліку фахових знань, за якими Дорадча група оцінює відповідність кандидатів на посади суддів КСУ критерію визнаного рівня компетентності у сфері права, доповнивши ними підпункт (II) п.(d) ч. 4 ст. 2 Методології (протокол № 18) [154]

У процедурі оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ можна виокремити дві складові: по-перше, аналіз письмових робіт кандидатів у судді КСУ включно з їх професійним досвідом, опублікованих наукових праць, ухвалених у минулому кандидатами в судді КСУ судових рішень, тощо; по-друге, безпосередню підготовку, організацію та проведення письмової частини Дорадчою групою і, за потреби, додаткових співбесід.

Так, у сфері правового аналізу та ухвалення рішень кандидат на посаду судді КСУ повинен володіти розвиненими аналітичними навичками: уміти

ідентифікувати та розмежовувати джерела права, здійснювати їх порівняння й узагальнення, релевантно застосовувати їх у конкретних правовідносинах; розуміти контекст і передумови виникнення справи, оцінювати докази, системно збирати, опрацьовувати та синтезувати інформацію; правильно, чітко, логічно й доступно викладати в рішенні мотивовані правові позиції, а також здійснювати глибокий аналіз складних юридичних проблем [97].

Рівень знань і професійної підготовки кандидата в судді КСУ виявляється у його практичній продуктивності – дотриманні встановлених строків, здатності досягти високої якості прийнятих рішень тощо [97].

Під час оцінювання кандидатів у судді КСУ Дорадча група експертів вправі використовувати будь-які релевантні джерела інформації, зокрема судові рішення, інші процесуальні документи, наукові праці, аналітичні матеріали та звіти, які дають змогу встановити, чи спроможний кандидат здійснювати ґрунтовний аналіз складних правових питань і формулювати аргументовані письмові висновки [97].

Отже, належний рівень професійної підготовки кандидата на посаду судді КСУ має комплексний і системний характер. Його оцінювання передбачає врахування попереднього професійного досвіду особи, зокрема участі у нормотворчій діяльності, науковій роботі, програмах підвищення кваліфікації, навчанні чи стажуванні, що в сукупності дозволяє оцінити реальну спроможність кандидата в судді КСУ здійснювати конституційне правосуддя на високому фаховому рівні.

Письмова частина оцінювання виконується за стандартизованою процедурою із забезпеченням рівних умов для всіх кандидатів у судді КСУ. Видається правильним проведення письмової частини оцінювання кандидатів у судді КСУ у відкритому форматі та транслюванні в режимі реального часу на офіційних вебресурсах КСУ і сторінках Дорадчої групи. Умови проведення письмового оцінювання завчасно доводяться до відома кандидатів. Безпосередньо перед його початком Голова Дорадчої групи публічно роз'яснює

порядок і процедуру проведення цього етапу добору, інформуючи присутніх про регламент та організаційні аспекти оцінювання.

З метою підготовки завдань для письмового оцінювання кандидатів на посаду судді КСУ Дорадча група формує та затверджує склад спеціальної зовнішньої групи переважно з міжнародних експертів, до якої входять фахівці у сфері конституціоналізму, при цьому обов'язковою є участь щонайменше одного українського правника (Зовнішня група-1). Склад такої групи публічно не відомий, що, на переконання О. Івасюк, є виправданим, оскільки таким чином захищається фактична та можлива конфіденційна інформація щодо змісту письмових завдань для конкурсу [47, с. 34].

Умови проведення письмового оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України щодо встановлення рівня компетентності у сфері права затверджені Дорадчою групою 23 березня 2024 р. протоколом № 5. Ними визначено порядок інформування кандидатів у судді КСУ щодо місця проведення та умови організаційного забезпечення письмового оцінювання, 2) порядок підготовки до письмового оцінювання; 3) процедуру обрання письмового завдання; 4) порядок виконання письмового завдання.

Дорадча група завчасно інформує кандидатів, які отримали оцінку «відповідає» за критерієм високих моральних якостей, про час і місце проведення письмового оцінювання щодо встановлення рівня компетентності у сфері права. Повідомлення надсилається на офіційну електронну пошту кандидата не пізніше ніж за 5 днів до проведення оцінювання. Організаційне забезпечення проведення цього етапу добору суддів КСУ здійснює Секретаріат Дорадчої групи.

Письмове оцінювання проводиться у попередньо підготовленому приміщенні з індивідуальними робочими місцями, обладнаними комп'ютерами, відключеними від мережі Інтернет. Дозволено користуватися лише програмою Microsoft Word. В окремій частині приміщення розміщуються особисті речі кандидатів, використання яких під час оцінювання заборонено. У приміщенні дозволено бути присутніми лише кандидатам, членам Дорадчої групи та

представникам Секретаріату Дорадчої групи. Процедура оцінювання транслюється на офіційних ресурсах Дорадчої групи та сайті Конституційного Суду України.

Секретаріат Дорадчої групи проводить письмову реєстрацію кандидатів, яка завершується за 15 хвилин до початку виконання завдання. Кандидати, що прибули після розкриття сейф-пакету, до оцінювання не допускаються. Після реєстрації кандидати інформуються про:

- вимкнення мобільних телефонів, інших пристроїв та розміщення їх у відведеному місці;
- порядок користування комп'ютером;
- процедуру тимчасового залишення робочого місця;
- порядок завершення завдання.

З метою захисту конфіденційної інформації Зовнішня група-1 передає Дорадчій групі п'ять варіантів завдань у закритому сейф-пакеті в день оцінювання. У присутності кандидатів уповноважений член Дорадчої групи демонструє варіанти, після чого один обирається випадково. Відкритий пакет із завданням показується всім кандидатам; за потреби можуть демонструватися й інші варіанти.

Після оголошення завдання розпочинається відлік часу для підготовки відповіді. Кандидати набирають текст виключно на наданих комп'ютерах; ручне написання або використання сторонніх матеріалів заборонено. Дорадча група завчасно забезпечує кандидатів необхідними нормативно-правовими актами, зокрема Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод із протоколами до неї, а також окремими законами України відповідно до рекомендацій Зовнішньої групи-1. Підготовка відповіді триває 3 години, дострокове завершення можливе за погодженням із представником Секретаріату.

Після завершення часу або дострокового завершення відповіді, у присутності кандидата відповідь роздруковується у двох примірниках. Кандидат засвідчує їх власними прізвищем, ім'ям, по-батькові, датою і підписом. Один

примірник залишається у Дорадчої групи для перевірки, другий – у кандидата. Черговість задачі та роздруківки виконаних завдань визначає Секретаріат Дорадчої групи [200].

Після отримання відповідей Дорадча група невідкладно здійснює їх опрацювання та інформує кандидатів і громадськість про наявність або відсутність необхідності проведення додаткових співбесід у межах оцінювання рівня компетентності у сфері права.

Для проведення додаткових співбесід із кандидатами на посаду судді КСУ формуються індивідуальні набори з двох запитань для кожного кандидата. Для цього Дорадчою групою затверджується склад Зовнішньої групи-2, якою може бути та сама Зовнішня група-1. Зовнішня група-2 обирає по одному набору запитань для кожного кандидата. У день проведення співбесіди ці набори через Секретаріат КСУ передаються Дорадчій групі не пізніше ніж за 30 хвилин до початку співбесіди. Члени Дорадчої групи, які виконують роль доповідачів, ставлять по одному запитанню кандидату; за потреби допускаються додаткові або уточнюючі питання. За результатами додаткових співбесід Дорадча група протягом 15 днів з дня їх проведення ухвалює та оформлює вмотивоване рішення щодо кожного кандидата. Зауважимо, що впродовж 2024-2025 років Дорадча група не проводила додаткових співбесід із кандидатами на посаду судді КСУ, а відразу переходила до ухвалення рішень щодо компетентності кандидатів у судді КСУ (наприклад, протоколи засідань Дорадчої групи від 20.04.2024 р. № 6, від 18.02.2025 р. № 16 та ін.) [38; 158; 152]

За результатами оцінювання кожного із кандидатів у судді КСУ Дорадча група ухвалює вмотивоване рішення з оцінкою «відповідає» або «не відповідає» (ч. 6 ст. 10-8 Закону № 2136-VIII) [134], яке офіційно оприлюднюється на сайті КСУ. Дорадча група проводить рейтингове голосування щодо кандидатів на посаду судді КСУ та формує загальний (і) рейтинговий (і) список (и) кандидатів у судді КСУ, допущених до конкурсного відбору, відповідно Конкурсною комісією, Комітетом або Радою суддів України (наприклад, протоколи засідання Дорадчої групи експертів від 11 травня 2024 року № 8 та від 18 лютого 2025 року

№ 16 [159; 155]. У разі якщо за результатами оцінювання кількість кандидатів, які відповідають зазначеному критерію, становить менш ніж дві особи на одну вакантну посаду судді КСУ, Дорадча група невідкладно повідомляє суб'єктів призначення про необхідність оголошення повторного конкурсу (конкурсів).

У науковій літературі звертається увага на те, що оцінювання професійної компетентності менш публічне порівняно з перевіркою моральних якостей, що може знижувати рівень довіри до процедури [47, с. 41]. Разом з тим, чинна модель передбачає первинність перевірки доброчесності, що є логічним з огляду на те, що немає сенсу оцінювати компетентності кандидата у судді КСУ в сфері права, якщо Дорадча група не переконана у його бездоганній репутації [26, с. 244].

Загалом, на перший погляд, законодавче регулювання підтвердження належної кваліфікації кандидата на посаду судді КСУ не містить очевидних дискусійних аспектів та певною мірою корелює з вимогами, встановленими до кандидатів на посаду судді суду загальної юрисдикції у статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до частини восьмої цієї статті, кандидат відповідає критерію компетентності за умови володіння знаннями у сфері права та здатності їх застосовувати, наявності навичок юридичного письма і правничої аргументації, а також відповідних когнітивних здібностей. Як вірно зазначає О. В. Щербанюк, встановлення підвищених вимог до кандидатів на посаду судді конституційного суду пропорційне повноваженням судді, метою яких є забезпечення формування професійного, доброчесного та авторитетного складу органу конституційного контролю, здатного належно здійснювати свої повноваження в інтересах суспільства та гарантувати легітимність і ефективне функціонування державної влади [210, с. 9–10]. Справді, посади судді КСУ та судді суду загальної юрисдикції схожі. Проте, зважаючи на вагомість рішень, що прийматимуться, їх не можна ототожнювати.

Питання впливу попередньої професійної діяльності на здатність здійснювати конституційне правосуддя теж видається дискусійним. Як слушно зауважила Леді Роуз, наприклад, навички успішного адвоката не завжди тотожні

якостям хорошого судді [293]. Аналогічні застереження можуть стосуватися прокурорів чи державних службовців, професійна діяльність яких передбачає інституційну лояльність. З одного боку, виконання повноважень судді КСУ потребує значно ширшого спектра компетентностей, ніж ті, що формуються виключно через представництво інтересів у судових процесах. Водночас досвід Конституційного суду Південної Африки демонструє переваги різноманітного складу суддів із різним професійним досвідом, що забезпечує зрілість і багатовимірність судових рішень [293]. Отже, доцільно орієнтуватися не на формальну належність кандидата до певної професійної групи, а на індивідуальні професійні якості, здатність до незалежного мислення та відповідність критеріям компетентності. У цьому контексті можна стверджувати, що досвід наукової діяльності у сфері права потенційно є менш інституційно заангажованим, оскільки передбачає автономність мислення, критичний аналіз і формування доктринальних підходів, що може сприяти забезпеченню незалежності та неупередженості судді конституційної юрисдикції.

Порівняльний аналіз європейського досвіду добору суддів конституційної юстиції свідчить, що в різних країнах підходи до освітніх та професійних вимог до кандидатів відрізняються. У деяких державах допускається призначення осіб без класичної юридичної освіти або з альтернативним фаховим бекграундом (Австрія, Франція) [25, с. 118–119], тоді як в інших (Португалія, Угорщина) встановлено спеціалізовані обмеження щодо професійного досвіду – суддя чи професор, академік [264; 283]. Проте Венеційська комісія підкреслює необхідність поєднання високої юридичної кваліфікації з різноманітністю складу суду, тому що надмірна правова спеціалізація може зашкодити рівномірному і недискримінаційному збалансованому представництву різних груп суспільства (п. 2.3) [281, с. 10].

На нашу думку, вбачається доцільним розширити перелік вимог до освітнього рівня кандидатів на посаду судді КСУ, передбачивши, зокрема, можливість або пріоритетність спеціалізації у сфері міжнародного права. За

потреби може бути розглянуто питання встановлення квоти для суб'єктів призначення суддів КСУ щодо осіб, які мають відповідну спеціальність [25, с. 244]. Актуальність такого підходу зумовлена триваючим процесом вступу України до Європейського Союзу, що потребує поглибленого розуміння та належного застосування права ЄС, а також забезпечення ефективного узгодження національного законодавства з *acquis* ЄС. Наявність у складі КСУ фахівців із міжнародного та європейського права сприятиме підвищенню якості конституційного контролю в умовах євроінтеграційних трансформацій.

Отже, кваліфікація кандидата у судді КСУ є комплексною категорією, що охоплює:

- формально підтверджений рівень освіти;
- достатній стаж професійної діяльності у сфері права;
- визнаний рівень компетентності, підтверджений результатами письмового оцінювання;
- здатність до незалежного, неупередженого та глибокого конституційно-правового аналізу правових кейсів.

Чинна модель добору суддів КСУ поєднує формальну перевірку та змістовне письмове оцінювання кандидатів у судді КСУ, що відповідає європейським стандартам.

3.2. Морально-етичні критерії добору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України

Повага до прав людини є суттєвим елементом сучасного розуміння верховенства права, яке вимагає, щоб влада здійснювалася на основі закону й була під правовим контролем незалежного органу. Призначення КСУ – забезпечити верховенство права. У цьому аспекті ми маємо на увазі КСУ не як інституцію, а як спільноту обраних фахівців, які вміють і здатні забезпечити верховенство права, а також, за потреби, спроможні захистити його. Такими фахівцями є судді КСУ, які не повинні виявляти відданості законодавчій владі,

Президенту або судовій спільноті, незважаючи на те, що фактично ці суб'єкти є суб'єктами їх призначення. І закон, і мораль вимагають від суддів КСУ сформувати бар'єр, щоб протистояти спробам цих та інших суб'єктів порушувати конституційні положення. Слід враховувати, що закон не завжди може бути справедливим, а справедливе рішення не завжди законне. Зокрема, В. С. Бігун зазначає, що «справедливість як філософська, соціально-етична та морально-правова категорія, у правосудді постає як смисл, мета (добитися справедливості – значить здійснити правосуддя) і критерій змісту судочинства як форми здійснення правосуддя (звідси справедливий судовий розгляд (процес))» [3, с. 119]. «Справедливість є важливою категорією доброчесного суддівства та передбачає застосування закону нежорстким способом. Йдеться про те, щоб робити не те, що суддя вважає справедливим, а те, що вимагає дух закону. Водночас, у ситуаціях, коли закон є злочинним, дух закону має бути замінений духом верховенства права, що скеровує суддю» [33, с. 278], – зауважує Г. П. Гравер. Мудрість судді потрібна для того, щоб сумніватися у правильності того, що роблять інші, щоб на основі власного розуму і моральних переконань не лише прийняти найкращий варіант рішення, але й передбачити його позитивні наслідки для суспільства.

Як обрати тих суддів, які будуть протистояти несправедливості, яких не можна буде використати для тиску чи гноблення суспільства на догоду владному політикуму? Як запобігти обранню лояльних владі суддів конституційного суду? Як знайти тих, хто буде відстоювати добро? Відповідь на ці питання можна знайти за допомогою моральної оцінки вчинків кандидатів у судді КСУ у процесі їх добору.

Досліджуючи європейський досвід застосування критерію моральних якостей суддів конституційної юрисдикції, С. В. Фоміна ще у 2022 році звертала увагу на практику оцінювання високих моральних якостей кандидатів у судді ЄСПЛ, суду ЄС, Міжамериканського суду з прав людини. Стаття 21 Конвенції з прав людини та основоположних свобод містить умову наявності високих моральних якостей. Для судді ЄСПЛ обов'язкові вимоги незалежності,

неупередженості, доброчесності та компетентності. Важливе забезпечення гарантій від зовнішнього впливу судді ЄСПЛ та довіри, яку суд має викликати в демократичному суспільстві. Для кандидатів у судді ЄС сумнівами в доброчесності та підставами для відхилення їх кандидатур є порушення податкової дисципліни, участь у політичній агітації, суспільна недовіра. Для судді Міжамериканського суду з прав людини критерії моральної придатності включають: відсутність судимостей, дисциплінарних порушень; до позитивних критеріїв відносять наявність заохочень та нагород, громадську діяльність; аналіз інформації у пресі обов'язково перевіряється на її достовірність [202, с. 107]. Авторка виділила основні проблеми оцінки моральних якостей кандидатів у судді КСУ: 1) оціночність поняття високих моральних цінностей, оскільки неможливо повністю описати всі форми поведінки, несумісної з моральними якостями; 2) ризик довільного трактування, оскільки відсутність чітких критеріїв дає надмірну свободу суб'єктові призначення, що загрожує корупційними ризиками, непередбачуваністю для кандидата, нерівністю підходів між різними органами призначення; 3) надмірної деталізації, згідно з якого, якщо перелік небажаної поведінки буде вичерпний, усе не зазначене може тлумачитися як дозволене; 4) потреба у прозорому обґрунтуванні, тому що суб'єкт призначення має пояснити: чому кандидату відмовлено; чому іншого кандидата визнано таким, що відповідає моральним критеріям. Регламентація моральних вимог є вочевидь проблематична, проте правовий фундамент та основні вектори такого регулювання були закладені [202, с. 108], – висновує С. В. Фоміна.

«Венеційська комісія підкреслила, що судді конституційного суду повинні мати абсолютну чесність, бути високо компетентними та повністю незалежними. Вибір конкретного кандидата на посаду конституційного судді має залежати не лише від об'єктивної оцінки професійних знань кандидата, а й від його/її моральної кваліфікації та чесності.

У Канаді, наприклад, оцінка кандидатів до Верховного Суду має включати врахування не лише їхніх юридичних знань і загальних професійних здібностей,

а й соціальної обізнаності, чуйності та інших особистих якостей, зокрема почуття етики, терпіння, ввічливість, чесність, здоровий глузд, такт, скромність, пунктуальність, комунікативні навички, здатність керувати часом і робочим навантаженням, а також здатність справлятися з великим робочим навантаженням і стресом. У деяких державах (таких як Австрія, Угорщина, Нідерланди та Філіппіни) відбір нових суддів включає психологічне тестування. Психологічні тести включають тести інтелекту, здатності працювати в команді, здатності приймати рішення в умовах стресу та інші питання.

Стандарти відбору кандидатів на посади суддів КСУ мають відповідати принципу чесної гри, який вимагає від усіх сторін відбору бути нейтральними та об'єктивними, і щоб ніхто не міг маніпулювати часом та політичними можливостями. А якості, які кандидати мають продемонструвати для призначення на посаду судді КСУ, мають передбачати доброчесність, незалежність, неупередженість і компетентність, усі з яких виступають як сукупні зобов'язання, а не як альтернативні» [23, с. 22–23].

Конституція України не містить детального опису процедури добору та призначення суддів КСУ, проте чітко визначає, що кандидати в судді КСУ відбираються на конкурсних засадах і мають володіти високими моральними якостями [83] (ст. 148 Конституції України).

Наявність конституційної вимоги високих моральних якостей до кандидатів у судді КСУ передбачає законодавчий механізм її практичної реалізації, зазначає Ю.З. Констанкевич. «При цьому деталізації зазначеної умови в законі не вбачається за необхідне, позаяк неможливо окреслити усі випадки поведінки і якостей, що відповідають чи суперечать високій моралі. Розуміння цього критерію слід висувати із доктрини, суспільного бачення високих моральних якостей, а також з урахуванням позитивної практики демократичних країн з відбору конституційних чи верховних суддів та осіб до наднаціональних інституцій» [66, с. 162].

У пункті 135 Висновку CDL-AD(2013)010-е щодо проєкту нової Конституції Ісландії, прийнятого Венеційською комісією на її 94-му пленарному

засіданні (Венеція, 8–9 березня 2013 року), Комісія визнає, що «згідно зі стандартами Венеційської комісії, немає вимоги щодо детального опису процедури призначення суддів у самій Конституції. ... Тим не менш, ключове значення має забезпечення ефективних гарантій конституційними та/або відповідними законодавчими положеннями для забезпечення прозорих та незалежних процедур призначення суддів та запобігання політичним зловживанням. Цього можна досягти, перш за все, шляхом створення незалежної судової ради, яка матиме вирішальний вплив на рішення про призначення» [231].

Частина 1 статті 11 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» відтворює положення Основного закону, що суддею КСУ може бути громадянин України, який має високі моральні якості [134], а стаття 10-8 цього Закону встановлює, що моральні якості кандидата в судді КСУ перевіряються Дорадчою групою на завершальній частині конкурсної процедури за результатами: 1) розгляду та вивчення поданих кандидатами в судді КСУ документів; 2) іншої, отриманої Дорадчою групою, інформації та матеріалів; 3) підсумків їх спеціальної перевірки та 4) проведених із ними співбесід. Із дня проведення співбесід Дорадча група має оцінити моральні якості кандидатів у судді КСУ впродовж п'ятнадцяти днів. Таке обговорення проводиться Дорадчою групою в закритому режимі.

Отже, у розумінні Висновку Венеційської комісії CDL-AD(2013)010-е, за своїм статусом Дорадча група є тією незалежною судовою радою при доборі суддів КСУ, основне завдання якої – відбір незалежних та політично незаангажованих кандидатів у судді КСУ, що відповідають вимозі наявності високих моральних якостей.

Етапи оцінювання Дорадчою групою критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ визначено в статті 3 Методології оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права, які складають послідовну сукупність процесуальних та аналітичних дій: 1) ініціювання процедури та первинний збір даних; 2) самостійний збір і аналіз інформації; 3) комунікація з

кандидатом; 4) здійснення оцінювання та ухвалення рішення; 5) оформлення результатів.

На першому етапі Дорадча група розпочинає процес оцінювання з направлення кандидатам у судді КСУ запитів про надання необхідної інформації та документів. До таких належать: контактні дані; остання подана декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (якщо вона не була надана раніше); письмове підтвердження ознайомлення з Положенням і Методологією; а також копії всіх нотаріальних довіреностей або відомості з Єдиного реєстру довіреностей щодо документів, виданих кандидатом чи на користь кандидата та членів його сім'ї, чинних на момент отримання запиту або протягом останніх десяти років.

Другий етап передбачає всебічне вивчення всієї отриманої інформації та за потреби – самостійний збір додаткових даних відповідно до статті 6 Методології «Джерела інформації». Цей етап включає аналіз широкого кола джерел: відкритих державних реєстрів, судових рішень, наявних дисциплінарних проваджень, публікацій у засобах масової інформації та інших даних, що можуть свідчити про дотримання або можливі порушення кандидатом у судді КСУ стандартів доброчесності.

На третьому етапі Дорадча група здійснює безпосередню комунікацію з кандидатом. За наявності сумнівів, суперечностей або неповних відомостей Дорадча група має право звернутися до кандидата в судді КСУ за письмовими поясненнями.

Четвертий етап полягає у безпосередньому проведенні співбесід із кандидатами в судді КСУ, основною метою яких є уточнення обставин, що мають значення для оцінки моральних якостей, та розвіяння будь-яких сумнівів щодо їхніх високих моральних якостей.

П'ятий етап передбачає ухвалення та виготовлення вмотивованих рішень щодо оцінки високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ [97].

Тлумачення терміна «якість» у філософії означає «внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших». Інше

значення цього терміну розглядається як «та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь» [217]. «Мораль» тлумачиться у двох значеннях: «1) система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; 2) етика» [101]. Отже, «моральні якості» можна визначити як унікальну, сформовану протягом життя сукупність особистісних рис, які визначають внутрішній духовний світ людини, зумовлюють її поведінку та ставлення до інших людей і суспільства в цілому. Таке визначення актуальне в контексті нашого дослідження, адже ми маємо справу з кандидатами в судді КСУ як особистостями, що набули певного життєвого досвіду, з урахуванням якого вміють правильно визначати проблему та її розв'язувати. Тому Дорадча група виконує надскладне завдання на етапі оцінювання моральних якостей кандидата в судді КСУ, адже для надання висновку потрібно, по суті, зазирнути в душу кожного з кандидатів, визначити їх моральні чесноти, особистісні якості та засвоєні цінності, які забезпечать здатність ухвалювати правильні й своєчасні рішення, незалежно від зовнішніх обставин і можливих наслідків.

Як стверджує Г. П. Гравер, «етика чесноти – це теорія, яка може скеровувати, і що потрібні судді з розсудливістю, які розмірковують над своїми діями. Класичні чесноти – мужність, поміркованість, мудрість та справедливість – це всі якості, які можуть сприяти як здоровій розсудливості, так і роздумам» [33, с. 53]. Як правило, суддя КСУ має справи із ситуаціями, коли є несправедливий закон (норма чи положення закону, що не відповідає конституції) і, водночас, повний вакуум теоретичних настанов права, щό з цим робити. У такому разі «суддя має зробити особистий та індивідуальний вибір, щоб вчинити правильно і порушити домінуючу позицію, незалежно від того, чи є на боці цієї позиції закон чи ні. Суддя повинен мати здатність відчути, коли щось неправильно або несправедливо і діяти відповідно. Для цього потрібен певний сильний характер та певні моральні якості» [33, с. 269].

В електронній енциклопедії Britannica, поняття «моральна чеснота» в етиці тлумачиться як «ті якості або стани характеру, які знаходять вираження в морально добрих діях та морально добрих цілях чи намірах. Моральні чесноти –

це стійкі моделі поведінки та мислення, а не швидкоплинні емоції, аспекти інтелекту чи фізичні характеристики» [244]. Стівен Елдрідж зазначає, що Арістотелеве уявлення про моральну чесноту визначається як досконалість, що породжує дії, що становлять «золоту середину» між недоліком і надлишком. Така досконалість має бути культивована, щоб її підтримувати, і її можна втратити, якщо нею нехтувати; це не фіксована чи вроджена риса. Моральна чеснота полягає не просто у знаходженні та виконанні правильної дії, а в розвитку рис характеру, які роблять виконання правильної дії природним [244]. За Аристотелем, поміркована людина бажає того, що не є перешкодою для здоров'я, не суперечить прекрасному і не виходить за межі її можливостей. Така людина судить згідно з правильним розумом (*orthos logos*) [221].

Оскільки моральна чеснота традиційно визнається стійкою рисою характеру, що формується і підтримується через практику морально добрих дій та проявляється у здатності діяти помірковано, справедливо та відповідально, відповідність кандидата на посаду судді КСУ моральним критеріям повинна оцінюватися не за окремими вчинками чи декларативними заявами, не за випадковими чи одиничними життєвими казусами, а за сталим способом його поведінки, звичними етичними настановами та наявністю сформованих чеснот, які роблять здійснення морально правильних рішень природним і внутрішньо вмотивованим. Хоча нинішні умови життя дуже відрізняються від умов давнини, стародавня доктрина чеснот актуальна для сьогодення. Теорія чеснот дозволяє нам побачити, які звички кандидата в судді КСУ хороші. Інформація про те, які звички набуті та як ці звички набуті, стає ключовим у вирішенні питання, чи спроможний кандидат у судді КСУ робити правильні речі. Отже, моральна придатність кандидата у судді КСУ передбачає наявність у нього виділених стабільних моральних якостей (поміркованості, справедливості, чесності, доброчесності), що забезпечують здатність ухвалювати зважені та морально виправдані рішення в конституційних справах.

На виконання положень пункту 2 частини 25 ст. 10-2 Закону України «Про Конституційний Суд України», Дорадча група розробила критерії оцінювання

відповідності кандидатів у судді КСУ високим моральним якостям. Зокрема, згідно з пунктом 2 статті 2 Методології, «при оцінюванні відповідності критерію високих моральних якостей Дорадча група може брати до уваги серйозність або тяжкість, сукупність обставин і наявність умислу в будь-якому порушенні доброчесності, а в разі незначних порушень – чи пройшло достатньо часу без подальших повторних порушень. При встановленні тяжкості порушення Дорадча група братиме до уваги всі обставини, що включають, але не обмежуються такими:

- а. чи було це порушення одиничним випадком;
- б. чи не завдало це порушення жодної або незначної шкоди приватним чи публічним інтересам (у тому числі довірі громадськості);
- с. чи було би це порушення сприйняте об'єктивним спостерігачем як вияв неповаги до суспільного порядку, що впливає з нехтування правил і норм» [97].

Затверджене Методологією правило оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ вочевидь узгоджуються з класичним уявленням про те, що сукупність моральних чеснот є не швидкоплинним станом, а стійкою характеристикою, яку можна підтвердити або спростувати через оцінку сукупного життєвого та професійного досвіду особи. Отже Методологія фактично імплементує традиційний етичний критерій: оцінювання особи за стабільністю її моральної поведінки, а не за окремими епізодами, що цілком відповідає вимогам до формування корпусу суддів КСУ.

Закон України «Про Конституційний Суд України» визначає, що оцінювання кандидатів у судді КСУ «спирається на інформацію без часових або територіальних обмежень» (частина 3 статті 10-8). Формально це положення спрямоване на забезпечення максимально повного та всебічного аналізу моральної поведінки кандидата у судді КСУ і, на перший погляд, не видається спірним. Проте Ганс Кельзен у праці «Чисте правознавство» зазначив, що «погляди (а також і право) на те, *що* з моральної точки зору є добром, а *що* – злом, *що* морально виправдано, а *що* не виправдано, увесь час змінюються, і правовий порядок або певні його норми, які в певний час – оскільки були

чинними – могли відповідати тодішнім моральним вимогам, але сьогодні характеризуються як надзвичайно неморальні» [57, с. 84]. Подібна «легітимація позитивного права може прислужитися політичним цілям. Із правознавчих позицій вона неприпустима, тому що правознавство не мусить легітимувати право, і взагалі не мусить виправдовувати – ні через абсолютну, ні через відносну мораль – той нормативний порядок, який воно, правознавство, покликане лише пізнавати чи описувати» [57, с. 85]. Видається, що безконтрольне ретроспективне використання будь-якої інформації може призвести до оцінювання кандидата у судді КСУ крізь призму моральних критеріїв, які не були релевантними чи домінуючими у той період, коли відбувалися відповідні події. Отже, поняття «без часових обмежень» не може тлумачитися як право застосовувати до минулих дій кандидата у судді КСУ сучасні моральні стандарти, оскільки це суперечило б принципіві юридичної нейтральності.

Як наслідок, положення про відсутність часових обмежень повинно застосовуватися обережно й у поєднанні з принципом нормативної та моральної еволюційності. Це означає, що Дорадча група може враховувати будь-які факти минулого, але їхня оцінка має здійснюватися не шляхом автоматичного накладення сучасних моральних категорій на минулі дії, а через аналіз загальної послідовності поведінки кандидата у судді КСУ, стабільності його моральних орієнтацій і здатності демонструвати доброчесність у різних обставинах і часових контекстах. Такий підхід забезпечує методологічну коректність оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ.

У Книзі IV Нікомахової етики Арістотеля йдеться про моральні чесноти, які стосуються поведінки людини в соціальних чи політичних ситуаціях. Така чеснота, як «щедрість», стосується того, як люди поведуться стосовно пожертвування/отримання грошей та речей, цінність яких оцінюється в грошах. Дві крайнощі нестачі та надлишку – це марнотратство та скупість відповідно. Підхід Арістотеля до визначення правильного балансу полягає в тому, щоб ставитися до грошей як до будь-якої іншої корисної речі, і стверджувати, що чеснота полягає у вмінні використовувати гроші: давати їх правильним людям, у

правильній кількості, у правильний час [222]. Чеснота «пишність» подібна до щедрості, але стосується більших сум. Пишність вимагає витрат відповідно до можливостей, а, за визначенням Арістотеля, непомірні вади в цьому випадку стосуються «виставлення пихи за невідповідних нагод і невідповідним способом» [223]. Чесноту «великодушність», або «велич душі», Арістотель розглядає як «своєрідну прикрасу моральних чеснот; бо вона робить їх більшими, і вона не виникає без них» [224]. Рис великодушної людини Арістотель наводить багато, але передовсім – це честь. Така людина поводить себе доброчесно та мужньо; незалежно і самодостатньо: не шукає почесностей, влади чи матеріальних благ, але цінує повагу від достойних людей; говорить правдиво й прямо, уникає пліток, образ і дріб'язковості; щедра, але не приймає залежності від інших; стримана у поведінці, врівноважена і здатна на небагато, але значущі вчинки. Ще одна чеснота за Арістотелем, – це «чесність щодо себе: грань між хвастощами та самоприниженням», або ж самопрезентація без перебільшення і применшення. Людина може бути відносно бездоганною, якщо вона іноді нечесна щодо власних якостей, якщо це не стає постійною схильністю. Зокрема, хвастощі не дуже заслуговують на осуд, якщо метою є честь чи слава, але варта осуду, якщо мета – гроші [225].

З урахуванням етичних поглядів давньогрецького філософа Арістотеля видається, що кандидат у судді КСУ – це людина, у якій моральні чесноти перетворилися на глибинні, сталі риси характеру. Вони забезпечують незалежність судження, виваженість, внутрішню поміркованість, непідкупність, повагу до честі й гідності, здатність ухвалювати правильні, справедливі та своєчасні рішення навіть у складних і неоднозначних ситуаціях.

Наявність таких глибинних моральних чеснот і становить предмет оцінювання Дорадчою групою під час перевірки відповідності кандидата у судді КСУ критерію високих моральних якостей.

При оцінюванні моральних якостей кандидата в судді КСУ Дорадча група керується положенням частини 3 статті 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з якою «кандидат на посаду судді КСУ

може вважатися таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є доброчесним, а також стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу» [134].

Отже, моральні якості кандидата в судді КСУ перевіряються та оцінюються Дорадчою групою за чотирма критеріями, які оцінюються Дорадчою групою через два «компоненти», затверджені Методологією оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері прав.

«Доброчесність» є першим критерієм оцінювання «високих моральних якостей» кандидата у судді КСУ та, водночас, першим компонентом оцінювання цього критерію Дорадчою групою. За компонентом «доброчесність», Дорадча група вважає кандидата в судді КСУ таким, що йому відповідає, якщо він є «незалежним, чесним, неупередженим, непідкупним, сумлінним, дотримується етичних норм та демонструє бездоганну поведінку в професійній діяльності та особистому житті» [97]. Для точного розуміння змісту цих показників Дорадча група розкрила власне їх розуміння у Методології.

Передусім, доброчесність включає незалежність, що розуміється як здатність кандидата в судді КСУ ухвалювати рішення самостійно, уникаючи впливу зовнішнього тиску. Цей компонент підкреслює ключову функціональну вимогу до судді КСУ – здатність діяти самостійно навіть за умов, що можуть провокувати упередженість чи залежність.

Чесність трактується як правдивість у професійній і приватній сферах та охоплює широкий спектр поведінкових проявів – від точності у звітуванні до відсутності обману чи приховуванні важливої інформації.

Неупередженість, своєю чергою, означає здатність діяти без попередньо сформованих симпатій або антипатій, що забезпечує рівність сторін і об'єктивність рішень. Вона істотно пов'язана з незалежністю, але підкреслює психологічну й етичну нейтральність судді у процесі прийняття рішень.

Компонент сумлінності розкривається через ретельне, відповідальне та добросовісне виконання професійних обов'язків, що відображає сталість внутрішньої мотивації кандидата до якісного здійснення правосуддя. Сумнів у дотриманні професійної етики чи законодавства у минулій діяльності є підставою для прийняття рішення про невідповідність кандидата в судді КСУ цьому показнику.

Непідкупність пов'язується зі стійкістю кандидата в судді КСУ до корупційних пропозицій та будь-яких форм неправомірного впливу. Наявність корупційних правопорушень або порушень антикорупційного законодавства автоматично ставить під сумнів можливість кандидата в судді КСУ відповідати цьому критерію.

У Методології підкреслюється важливість не лише фактичної доброчесності кандидата, але й видимості доброчесності, тобто того, як його поведінка сприймається об'єктивним спостерігачем. Це положення узгоджується з міжнародними стандартами суддівської етики (зокрема, Бангалорськими принципами), у яких репутація судді та довіра суспільства вважаються не менш важливими, ніж реальні характеристики його поведінки. Такий підхід акцентує, що суддя КСУ є публічною особою і будь-які сумніви в його моральній стійкості можуть підірвати авторитет Суду загалом.

Отже, критерій «доброчесність» у розумінні Дорадчої групи охоплює не окремі риси, а консолідований комплекс моральних, особистісних і професійних якостей, що разом створюють етичний профіль кандидата в судді КСУ. Він вимагає від особи не лише незаперечної законності її дій, а й високого рівня моральної послідовності, відкритості до перевірки, здатності протистояти неправомірному впливу, бездоганної поведінки в усіх сферах життя та відповідного сприйняття такої поведінки з боку суспільства. Саме така багатокомпонентна структура доброчесності дозволяє забезпечити, щоб на посаду судді КСУ була обрана особа, чия моральна стійкість є не випадковою чи ситуативною, а глибоко вкоріненою та підтвердженою всім її життєвим і професійним шляхом.

Окрім оцінки особистісно-етичних якостей, Дорадча група визначає моральну придатність кандидата в судді КСУ на підставі трьох взаємопов'язаних критеріїв: законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата та членів його сім'ї задекларованим доходам, а також відповідності способу життя кандидата його статусу. Усі ці критерії структуровані в рамках єдиного другого компонента Методології, що дозволяє оцінювати матеріальну доброчесність кандидата комплексно та у взаємозв'язку.

У центрі цього компоненту лежить принцип відсутності обґрунтованих сумнівів щодо законності доходів, майна та стилю життя кандидата в судді КСУ. Це означає, що відповідність моральним стандартам не потребує беззаперечного доказу кожного елемента, однак вимагає, щоб сукупність обставин не давала підстав припускати існування прихованих або незаконних джерел збагачення чи привілеїв. Такий підхід узгоджується з міжнародною антикорупційною практикою, відповідно до якої репутація судді має ґрунтуватися не лише на формальному дотриманні вимог, а й на відсутності сумнівів у доброчесності судді з боку суспільства.

У Методології зазначено, що поняття «член сім'ї» тлумачиться в контексті Закону України «Про запобігання корупції», що забезпечує єдність підходів щодо фінансової прозорості, а також дозволяє оцінювати майнові відносини з урахуванням характерних для української практики схем перерозподілу активів на родичів. Окрім того, допускається врахування статків так званих «близьких осіб», якщо існують ознаки зв'язку між їхнім майном і способом життя кандидата в судді КСУ. Це положення спрямоване на запобігання прихованому збагаченню через дарування, фіктивне володіння або користування чужим майном, що не відповідає реальним доходам кандидата в судді КСУ.

Важлива також позиція щодо незаконності незадекларованих або сумнівних доходів. Будь-який дохід, який не був задекларований у передбаченому законом порядку або щодо якого існують сумніви в його законному походженні, не може визнаватися легітимним. Цей підхід відповідає принципу презумпції доброчесності, але водночас встановлює обов'язок

підтвердження походження статків у випадку, коли їхня наявність виходить за межі звичайного рівня задекларованих доходів.

Окремої уваги заслуговує положення про безоплатне набуття майна. У таких випадках Дорадча група оцінює не лише кандидата в судді КСУ, а й того, хто передав таке майно, зокрема й джерела його доходів. Це дозволяє встановити, чи не є безоплатне користування чи володіння майном прихованою формою винагороди, подарунка або неправомірного впливу. Така норма критично важлива для виявлення потенційних конфліктів інтересів та забезпечення реальної незалежності кандидата в судді КСУ.

У межах оцінки відповідності рівня життя доходам допускається використання методу встановлення непідтверджених статків, що є інструментом порівняльного аналізу реальних витрат та офіційних доходів кандидата в судді КСУ та членів його сім'ї. Цей інструмент запозичений із практики фінансового моніторингу та антикорупційного аналізу й дозволяє ідентифікувати непрямі докази незаконного збагачення, навіть за відсутності прямої інформації про джерела коштів.

Отже, три «майнові» критерії моральної доброчесності фактично формують єдиний комплекс оцінювання матеріальної прозорості кандидата, який має на меті встановити реальний рівень фінансової чесності та відповідність стилю життя кандидата етичним вимогам до судді КСУ. Такий підхід не лише відповідає вимогам українського законодавства у сфері запобігання корупції, а й інтегрує європейські стандарти публічної доброчесності, наголошуючи, що суддя КСУ повинен бути «не лише доброчесним, але й виглядати доброчесним» в очах суспільства.

Кандидат у судді КСУ визнається таким, що не відповідає критерію високих моральних якостей, якщо доведено його невідповідність або існують обґрунтовані сумніви щодо неї. Водночас будь-які висновки національних чи міжнародних органів не є автоматично визначальними для Дорадчої групи.

За результатами оцінювання Дорадча група ухвалює вмотивоване рішення, присвоюючи кандидатові в судді КСУ оцінку «відповідає» або «не відповідає»

цьому критерію. Отримання оцінки «не відповідає» означає, що кандидат у судді КСУ не проходить відповідний етап конкурсного відбору з моменту оприлюднення рішення.

Якщо кількість кандидатів, які відповідають критерію високих моральних якостей менша ніж дві особи на одну вакантну посаду, оголошується новий конкурс. Кандидати, що отримали оцінку «відповідає», надалі проходять оцінювання рівня компетентності у сфері права; за рішенням Дорадчої групи з ними можуть проводитися додаткові співбесіди.

Статтею 6 Методології визначено доволі об'ємний перелік джерел інформації, які використовує Дорадча група для збору та аналізу інформації про кандидатів у судді КСУ, що враховується при оцінюванні кандидатів на відповідність компоненту доброчесності.

Опрацювавши та всебічно проаналізувавши зібрані відомості про кандидата на посаду судді КСУ, Дорадча група умовно систематизує їх за двома основними категоріями.

Першу категорію становить інформація, яка повністю узгоджується з даними, наведеними кандидатом у поданих документах, і беззаперечно їх підтверджує. Така інформація не викликає додаткових запитань щодо її достовірності та свідчить про відповідність поданих відомостей установленим вимогам.

Друга категорія охоплює інформацію, що не відповідає даним, зазначеним у документах кандидата, або містить розбіжності, неточності, помилки чи інші обставини, які можуть впливати на оцінку їх повноти та достовірності. У таких випадках Дорадча група здійснює додатковий аналіз і перевірку з метою з'ясування причин виявлених невідповідностей.

Для цього Дорадча група керується термінами «обґрунтовані сумніви», «законні підстави для побоювань» або висновком щодо «перевіраних фактів, що можуть викликати сумніви» порядок застосування та тлумачення яких розкрито в Методології. Ключовим в даному випадку є положення про те, що «сумніви не є обґрунтованими, якщо вони не підкріплені фактами, які можна

перевірити»[97]. Визначальним у цьому контексті є положення про те, що сумніви можуть визнаватися обґрунтованими лише за наявності фактичного підґрунтя – тобто коли вони підтверджені об'єктивними та такими, що піддаються перевірці, даними. Відповідно, припущення чи суб'єктивні оцінки, не підкріплені перевірюваними фактами, не можуть вважатися достатньою підставою для формування обґрунтованих сумнівів.

Протягом 2024–2025 років Дорадча група проводила співбесіди з кандидатами в судді КСУ, записи яких доступні у мережі YouTube. Під час їх проведення порушувалися питання, зокрема, щодо характеру та змісту коментарів кандидата в мережі Facebook, дотримання принципів академічної доброчесності при оприлюдненні результатів дисертаційних досліджень і наукових публікацій, наявності фактів притягнення кандидатів у минулому до дисциплінарної чи адміністративної відповідальності тощо. Водночас підходи до визначення критеріїв оцінювання доброчесності кандидатів, передбачені Методологією та застосовані Дорадчою групою під час проведення співбесід, можуть свідчити про наявність елементів суб'єктивності в процедурі добору суддів КСУ.

Як нами вже зазначалося, Закон України «Про Конституційний Суд України» дозволяє збирати інформацію про кандидата в судді КСУ безвідносно до часових та територіальних критеріїв. «В час динамічного розвитку суспільних відносин, розуміння високих моральних якостей може бути змінним в кожен конкретний часовий період, через що, необхідно звертати увагу на суспільні настрої, – зауважує Ю.З. Констанкевич. – Внаслідок цього, критерій високих моральних якостей не може мати сталої інтерпретації, проте і застосування такої умови також не може бути свавільним» [66, с. 162]. У Методології також не визначено чіткого періоду (періодів) збору тієї чи іншої інформації про кандидата, за винятком інформації щодо копій нотаріальних довіреностей. Наприклад, у рішенні Дорадчої групи стосовно Різника Сергія Васильовича зазначено, що під час оцінювання кандидата в судді КСУ було враховано факти вчинення ним адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки

дорожнього руху протягом 2017–2023 років. На підставі ч. 2 ст. 2 Методології, Дорадча група оцінила їх з огляду на серйозність, тяжкість, сукупність обставин та відсутність істотної шкоди публічним інтересам. За результатами такого аналізу ці обставини не були визнані такими, що свідчать про невідповідність кандидата критерію високих моральних якостей [119]. Враховуючи, що співбесіда з кандидатом проводилася у 2024 році, а ст. 39 КУпАП визначено, що особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню, якщо протягом року з дня закінчення виконання стягнення вона не вчинила нового адміністративного правопорушення, – виникає питання доцільності опрацювання інформації за 2017–2022 роки.

У продовження теми строків, у межах яких перевіряється і встановлюється доброчесність / недоброчесність кандидата в судді КСУ, В. Махінчук обґрунтовано звертає увагу, що не лише питання притягнення особи до адміністративної відповідальності має чітко визначений законодавцем строк, але й будь-якого іншого виду відповідальності (дисциплінарної, кримінальної, цивільної тощо). «Зокрема, самим суворим є строк у площині кримінального права і складає до 15 років від дня вчинення відповідного злочину». Тому «постає питання, чи відповідає таке безмежне трактування та безстрокове оцінювання доброчесності принципу розумності та обґрунтованості» [95, с. 33–34]. На переконання дослідника, строки перевірки доброчесності кандидата в судді КСУ принаймні мають корелюватися зі строками притягнення до кримінальної відповідальності. Інакше цей процес стає безконтрольним та майже безмежним щодо граничних строків. В. Махінчуком пропонується встановити такий «строк у 20 років, адже такий термін визначає одне покоління, та відповідні притаманні ознаки соціально-економічного буття притаманного тому періоду часу. Адже, складно порівняти соціально-економічні фактори, наприклад трьох поколінь: 1970–1990, 1990–2010, 2010–2023 у майбутньому» [95, с. 38–39].

Дійсно, необмежені часові рамки створюють ризик нерівного підходу до оцінювання складових доброчесності через кардинальні відмінності в

суспільних умовах різних історичних періодів. У цьому контексті виникає питання про можливість адекватної оцінки доброчесності кандидатів у судді КСУ з боку іноземних членів Дорадчої групи, які ніколи не проживали в Україні та не мають власного досвіду життя в умовах радянської реальності й ранніх етапів незалежності. Крім цього, С. Рабінович слушно зауважує, що «на поведінку суддів КСУ у полі конституційної юстиції впливають групові габітуси, сформовані в їхній попередній кар'єрі в юридичному, бюрократичному та/або політичному полях» [161, с. 249]. Отже, аналіз кар'єрного шляху кандидата повинен охоплювати не лише формальне оцінювання досвіду, а й виявлення потенційних впливів відповідних професійних полів на його здатність діяти автономно від політичних чи корпоративних інтересів. Відсутність розуміння таких контекстів у іноземних експертів може ускладнювати інтерпретацію поведінкових факторів минулого кандидата. Водночас, участь міжнародних експертів може бути ефективною за умови визначення чітких часових меж оцінювання та колегіального прийняття рішень, що поєднує локальне тлумачення контексту з міжнародними стандартами доброчесності. Зокрема, українські члени Дорадчої групи здатні пояснити специфіку історичних обставин і мінімізувати ризики помилкових висновків щодо поведінки кандидата. Такий баланс забезпечує більш справедливий, обґрунтований і передбачуваний процес добору суддів КСУ.

У частині перевірки кандидатів на посаду судді КСУ щодо дотримання ними правил професійної етики, зокрема вимог академічної доброчесності, Методологія не враховує, що відповідні етичні стандарти мають визначений момент набрання чинності. Поняття «академічна доброчесність» було запроваджене в національне законодавство 28 вересня 2017 року з набранням чинності Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, яким уперше на нормативному рівні закріплено перелік порушень академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання). Відтак об'єктивним і коректним є оцінювання дотримання вимог академічної доброчесності щодо наукових

праць кандидатів, оприлюднених після 28 вересня 2017 року, тобто після формального встановлення відповідних законодавчих стандартів. Натомість Дорадча група перевіряє дотримання правил академічної доброчесності наукових доробків кандидатів безвідносно до законодавчого закріплення таких правил (наприклад, співбесіда з кандидатом у судді КСУ Я. Ленгер [39]).

У Методології відсутнє визначення поняття «об’єктивний спостерігач», що створює простір для довільного тлумачення цього критерію. Як слушно зазначає С. Бурлаков, рівень ірраціональності рішень зростає зі збільшенням невизначеності, а тому для формування більш-менш «об’єктивної» позиції щодо таких питань, як належний рівень життя кандидата чи «нерозсудлива публічна поведінка», особа має бути належно поінформованою – фактично на рівні, близькому до експертного. Водночас відсутні переконливі підстави стверджувати, що так звана «звичайна розсудлива людина» володіє достатнім рівнем поінформованості й раціональності для винесення моральних оцінок, адже саме це поняття не містить морального змісту та зводиться переважно до законослухняності й абстрактної об’єктивності. Крім того, моральне судження не може ґрунтуватися виключно на формальній раціональності, оскільки «законослухняність» не завжди тотожна моральній доброчесності [138]. Аналогічні застереження стосуються й конструкції «об’єктивного спостерігача», адже сприйняття подій значною мірою залежить від індивідуальних характеристик самого спостерігача – його соціального статусу, інтелектуального рівня, матеріального становища та інших чинників, що ставить під сумнів універсальність і нейтральність такого критерію.

Отже, для оцінки відповідності кандидата на посаду судді КСУ критеріям професійної етики та доброчесності можуть використовуватися будь-які джерела інформації без часових або територіальних обмежень. До таких джерел належать відкриті цифрові платформи, декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подані відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», а також відомості про родичів кандидата та відкриту інформацію щодо обставин їхнього приватного життя. До цього також

відносяться можливості відстежувати й аналізувати контакти та активність кандидатів у соціальних мережах, мобільних застосунках і різноманітних соціальних чи професійних групах [21, с. 236].

«Оцінювання кандидата у судді КСУ на предмет доброчесності є складним завданням через проблематику визначення яка поведінка є недоброчесною в такій мірі, що унеможливило б призначення на посаду, а яка лише негативно впливає на оцінювання за цим критерієм, в яких сферах, за які періоди та на основі яких документів, фактів, подій, слід оцінювати доброчесність» [47]. Тому, О. Івасюк також вважає, що критерії оцінювання доброчесності мають бути закріплені законодавчо, що сприятиме передбачуваності та об'єктивності конкурсних процедур.

Однак, як свідчать співбесіди, бувають й очевидні прояви неетичної поведінки кандидатів з точки зору незалежного об'єктивного спостерігача, які не мають строку давності. Наприклад, при оцінюванні кандидата в судді КСУ В. Придатка Дорадча група з'ясовувала обставини укладення ним договору довічного утримання Макаренка та подальших дій щодо його поміщення до геріатричного диспансеру, звідки його забрала родичка. «Виселення В. Придатка відбулося на виконання вже іншого рішення суду у справі № 578/1035/23. Тобто після того, як рішення набрало законної сили про те, що договір купівлі продажу будинку і земельної ділянки є недійсним, оскільки Макаренко помилявся в правових наслідках, він все-таки вважав, що передає будинок взамін того, що В. Придатко буде здійснювати догляд за ним, а цього зроблено не було» [40]. Такі обставини можуть створювати враження експлуатації уразливого становища іншої особи та недостатньої етичної чутливості, що важливо для судді, особливо судді КСУ, де очікується надзвичайно високий стандарт доброчесності.

Ще у 2022 році нами підкреслювалося, що «поняття доброчесності (чесноти) кандидата на посаду судді КСУ має визначатися безпосередньо у законі. Це буде свідченням дотримання положення п. 3.2 Європейської Хартії про статус суддів від 10 липня 1998 р., де вимагається Законом встановити конкретні обставини, за яких попередня діяльність кандидата або діяльність,

якою займаються його/її близькі родичі, можуть викликати законні та об'єктивні сумніви щодо незалежності та неупередженості кандидата, що може бути перешкодою для його призначення» [23, с. 23].

Наразі, оцінювання щодо таких суб'єктивних категорій як «добročесність», «мораль», «етика», слід віднести до дискреційних повноважень Дорадчої групи, які навіть не підлягають перевірці в адміністративному чи судовому порядку. За принципами прийняття адміністративних актів адміністративними органами та реалізацією ними в процесі їх прийняття дискреційних повноважень, Дорадча група має керуватися загальними вимогами верховенства права та пропорційності. Рішення Дорадчої групи мають бути вмотивованими й обґрунтованими, ухваленими з врахуванням позиції та пояснень кандидата в судді КСУ щодо кожного факту, який, на думку членів Дорадчої групи, сумнівний та може вплинути на прийняття негативного рішення.

Визначення відповідності кандидата вимогам доброчесності має враховувати вплив попереднього досвіду роботи, сформованого в юридичному, бюрократичному або політичному середовищах, що може зумовлювати схильність до залежностей або відтворення попередніх моделей поведінки. Тому аналіз кар'єрного шляху повинен охоплювати не лише формальний досвід, а й оцінку потенційних поведінкових ризиків.

Насамкінець, ефективне оцінювання доброчесності кандидатів у судді КСУ потребує встановлення часових меж, оскільки аналіз поведінки без визначеного періоду створює ризики суб'єктивізму та нерівності через різні соціально-історичні умови минулих періодів.

3.3. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості процедури добору суддів Конституційного Суду

Громадянське суспільство не може повноцінно функціонувати без дієвих інструментів громадського контролю. Саме тому впродовж останніх десятиліть сформовано нормативно-правову основу, спрямовану на забезпечення

прозорості та відкритості діяльності органів влади, включно із судовими інституціями [102, с. 12]. У сфері конституційного правосуддя це означає, що, попри неприпустимість будь-якого неправомірного впливу на суддів КСУ, процедура їх добору має перебувати в полі зору громадськості та інститутів громадянського суспільства, що сприяє легітимності й довірі до Конституційного Суду.

Громадський контроль визначається як незалежна від органів влади форма участі громадян, яка сприяє прозорості та підзвітності публічної влади і забезпечує баланс інтересів у суспільстві. Участь громадськості в процедурі добору суддів КСУ демонструє довіру суспільства до цього процесу, що зумовлено широким доступом громадян до конституційного правосуддя. Це підтверджується фактом, що дедалі більше рішень КСУ стосуються захисту конституційних прав людини в провадженнях за конституційними скаргами, зокрема у трудових, пенсійних та інших спорах [107, с. 51].

Суди сприймаються громадськістю як належний форум для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення відповідних спорів, і суспільство загалом довіряє їхній здатності виконувати цю функцію. Водночас рівень розуміння ролі судів і суддів та довіри до них значно варіює, особливо щодо усвідомлення обов'язку судді застосовувати закон справедливо і безсторонньо, незалежно від соціальних або політичних тисків. Надання громадянам адекватної інформації про функції судової влади та її незалежність від інших гілок влади сприяє кращому розумінню судів як фундаменту демократичних конституційних систем і меж їхніх повноважень [12], зазначено у Висновку КРЄС № 7 (2005) щодо «Правосуддя та суспільства». Отже участь громадськості в процедурі добору суддів КСУ може розглядатися як один із механізмів такого громадського контролю за цією важливою інституцією.

На переконання В. Д. Недибалюка, участь громадськості в конкурсному відборі кандидатів у судді КСУ гарантує прозорість та унеможливлення незаконного впливу на його перебіг [103, с. 55]. Крім цього І. С. Щебетун і А. І. Марценюк зауважили, що участь міжнародного компонента та

представників громадськості зможе забезпечити добір суддів КСУ які не будуть працювати в інтересах певних політичних груп замість служінню інтересам народу України та забезпеченню верховенства Конституції України [208, с. 81].

Предметом громадського контролю добору кандидатів на посади суддів КСУ можуть бути як процедура добору, так і відповідність кандидатів морально-етичним вимогам, що, власне, передбачено Законом № 2136-VIII.

Закон № 2136-VIII врегульовує порядок участі та залучення громадян і громадських об'єднань до процедури добору суддів КСУ, в якому можна виділити окремі складові, які деталізують цей процес:

1) Найперше варто зазначити, що ч. 5 ст. 10-1 Закону № 2136-VIII забороняє участь у конкурсному відборі громадян держави-окупанта або держави-агресора, а також пов'язаних із ними громадських об'єднань [134]. Метою цієї норми є захист національної безпеки та недопущення впливу пов'язаних із державою-агресором осіб чи структур на стратегічно важливі кадрові рішення.

2) Закон № 2136-VIII безпосередньо закріплює участь громадськості у процедурі добору суддів КСУ через її представництво в Дорадчій групі. Зокрема, відповідно до п. 6 ч. 6 ст. 10-2 цього Закону, до складу Дорадчої групи входить одна особа, визначена зборами представників громадських об'єднань, які щонайменше протягом останніх п'яти років здійснюють діяльність у сфері конституційної реформи, верховенства права, захисту прав людини або запобігання та протидії корупції [134].

Порядок призначення члена Дорадчої групи зборами представників громадських об'єднань визначений статтею 10-4 Закону № 2136-VIII. Такі збори мають відбутися не пізніше ніж за два місяці до завершення строку повноважень члена Дорадчої групи, а якщо його повноваження припинено достроково – їх проводять упродовж двох місяців із дня виникнення вакансії.

Збори представників громадських організацій скликаються Міністерством юстиції України, про що на його офіційному веб-сайті оприлюднюється оголошення.

У цих зборах не можуть брати участь громадські об'єднання, які пов'язані з державою-окупантом та/або державою-агресором по відношенню до України, або фінансувалися ними.

Відповідність громадського об'єднання вимогам до участі у зборах вирішує Міністерство юстиції України у десятиденний строк із дня отримання відповідних заяв та доданих до них документів. Так, згідно з частиною 4 статті 10-4 Закону №2136-VIII, «для участі у зборах громадські об'єднання у п'ятнадцятиденний строк з дня оприлюднення оголошення про скликання зборів подають до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику:

1) заяву довільної форми, підписану керівником громадського об'єднання, із зазначенням особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання на зборах;

2) копію статуту та виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) копії звітів за результатами виконання проектів із залученням міжнародної технічної допомоги;

4) рекомендаційні листи про успішний досвід співпраці від двох міжнародних чи іноземних організацій, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод протягом останніх п'яти років надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері конституційної реформи та/або верховенства права, та/або захисту прав людини, та/або запобігання і протидії корупції;

5) копії звітів за результатами фінансового аудиту не менше двох реалізованих проектів із залученням міжнародної технічної допомоги або копію звіту за результатами аудиту діяльності громадського об'єднання;

6) біографічну довідку представника громадського об'єднання, якого громадське об'єднання делегує до участі у зборах;

7) біографічну довідку кандидата до складу Дорадчої групи, якого висуває громадське об'єднання, та мотиваційний лист кандидата за його підписом, копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, за рік, що передує року, в якому було оприлюднене оголошення про скликання зборів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [134].

Протягом тридцяти днів із дня оприлюднення оголошення про скликання зборів, але не пізніш як за десять днів до дня проведення зборів, Міністерство юстиції України на офіційному вебсайті оприлюднює перелік громадських об'єднань, які відповідають вимогам до участі у зборах; їх представників, делегованих для участі у зборах, та копії поданих ними документів; перелік кандидатів до складу Дорадчої групи. Кожне громадське об'єднання наділене можливістю делегувати для участі у зборах одного представника та одного кандидата до складу Дорадчої групи.

Міністерством юстиції України визначається дата, час і місце проведення зборів громадських об'єднань, які оприлюднюються на офіційному вебсайті не пізніше ніж за десять днів до дати їх проведення.

Збори проводяться відкрито і вважаються повноважними, якщо в них узяло участь не менше п'яти представників громадських об'єднань. Порядок проведення зборів визначається рішенням зборів.

Згідно з частиною 12 статті 10-2 Закону № 2136-VIII, особа набуває статусу члена Дорадчої групи з дня ухвалення зборами відповідного рішення в порядку, передбаченому статтею 10-4 цього Закону, за якою «призначеним на посаду члена Дорадчої групи вважається кандидат, який отримав більшість голосів представників громадських об'єднань, делегованих до участі у зборах» [134]. Це рішення у п'ятиденний строк направляється Міністерству юстиції України, яке оприлюднює його на офіційному вебсайті.

3) Закон № 2136-VIII не зводить участь громадськості в доборі суддів КСУ лише до представництва в Дорадчій групі. Відповідно до ч. 27 ст. 10-2 цього Закону, за запитом Дорадчої групи до її роботи можуть залучатися додаткові експерти та представники громадських об'єднань [134]. Крім цього, практика співбесід із кандидатами свідчить, що Дорадча група враховувала інформацію,

отриману від громадських організацій, з відкритих реєстрів, НАЗК та інших джерел, під час оцінювання моральних якостей і професійної компетентності кандидатів [169]. У звіті Фондації DEJURE за 2024 рік зазначено, що експерти організації проаналізували понад 50 кандидатів і надали Дорадчій групі відомості щодо можливих ознак недоброчесності, що, за їх оцінкою, сприяло обранню двох суддів КСУ та відсіюванню недоброчесних претендентів [165]. Водночас на підставі відкритих джерел неможливо встановити реальний обсяг такого впливу громадськості на рішення Дорадчої групи, зокрема кількість врахованих чи відхилених звернень.

4) Після оприлюднення рішення про допуск кандидатів до конкурсу ч. 5 ст. 10-6 Закону № 2136-VIII надає фізичним особам і громадським об'єднанням право подавати до Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України та Дорадчої групи будь-яку інформацію чи матеріали щодо відповідності кандидата вимогам Конституції та Закону. Такі відомості можуть бути враховані під час відбору. Водночас анонімні повідомлення або матеріали з невстановленим джерелом не розглядаються [134].

5) Відповідно до ч. 4 розділу IV «Перехідні положення» Закону № 2136-VIII, у перехідний період склад Дорадчої групи формується за спеціальною процедурою: представники громадських об'єднань, НАПрН України та юридичних вишів не делегують своїх членів. Натомість до її складу входять одна особа, запропонована Європейською комісією «За демократію через право», та дві особи, запропоновані міжнародними й іноземними організаціями, що надають Україні технічну допомогу у відповідних сферах [134]. Такий «міжнародний елемент» покликаний посилити стандарти неупередженості та доброчесності під час формування КСУ, забезпечивши фахову підтримку й додаткові гарантії прозорості. Водночас ця модель передбачена лише для першого складу Дорадчої групи, попри дискусії в національному середовищі щодо її чисельності та вирішального голосу міжнародних членів.

6) Формою опосередкованої участі громадськості у доборі суддів КСУ є відкритість процедури: засідання Дорадчої групи, Конкурсної комісії та

Верховної Ради України транслюються онлайн, що забезпечує публічний контроль за перебігом конкурсу. Крім того, документи кандидатів (за винятком персональних даних) оприлюднюються на офіційних сайтах суб'єктів призначення та на сайті КСУ в розділі «Дорадча група експертів», що сприяє прозорості процесу [22].

Як слушно зазначає О. Редько, «цифрові інструменти – від офіційних вебпорталів до соціальних мереж – інтегровано в консультативно-дорадчі процеси і вони стали запорукою їх прозорості, що яскраво ілюструє реалізацію принципів відкритого врядування у сфері правосуддя. Адміністративно-правовий аспект тут полягає у належному нормативному закріпленні обов'язку дорадчих органів діяти публічно. Фактично кожен регламент чи положення про такий орган тепер містить норми про оприлюднення інформації та використання електронних засобів комунікації» [162, с. 6].

Загалом, правомірно висновувати, що основним завданням громадського контролю у процедурі добору суддів КСУ є забезпечення прозорості та доброчесності конкурсного відбору. Водночас механізми та форми його здійснення лише частково врегульовані Законом № 2136-VIII. Нині базовим документом для оцінювання моральних якостей і професійної компетентності кандидатів є Методологія [97], затверджена Дорадчою групою, до складу якої на перехідний період входять міжнародні експерти. Відтак залишається відкритим питання, чи буде збережено чинну редакцію Методології після завершення перехідного періоду та формування складу Дорадчої групи з урахуванням представника громадськості відповідно до статті 10-4 Закону № 2136-VIII [22, с. 184].

Громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ спрямований на створення незалежного, відкритого й ефективного КСУ, який забезпечить справедливість для кожного. Незалежність кандидата у судді КСУ гарантуватиме, що обраний суддею КСУ кандидат ухвалюватиме рішення на основі Конституції України без зовнішнього впливу чи законів, прийнятих парламентською більшістю в ручному режимі. В цьому аспекті незалежність

судді КСУ включає критерії його доброчесності та належної правової кваліфікації, за допомогою яких суддя КСУ буде здатним провести належну та всеохоплюючу експертизу норми закону на відповідність Конституції України. Слід зауважити, що посадові критерії, які є визначальними для обрання на посаду судді КСУ, схожі із критеріями, які висуваються до кандидатів у судді ЄСПЛ. Зокрема, частина 1 статті 21 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що «судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності» [62].

По суті, громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ упроваджено за допомогою формування Дорадчої групи як самостійного та незалежного допоміжного органу для оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів на посаду судді КСУ.

До складу Дорадчої групи входять висококваліфіковані політично нейтральні правники, які не працюють в урядових структурах чи органах місцевого самоврядування. Дорадча група виступає своєрідним фільтром і запобіжником щодо недопущення потрапляння до складу КСУ випадкових осіб. У контексті процедури добору суддів КСУ громадський контроль виступає не лише як інструмент забезпечення прозорості самої процедури, але й необхідна умова для створення довіри до КСУ, здатного захистити права громадян у конституційному судовому процесі. Змістом громадського контролю в процедурі добору суддів КСУ, а отже, й змістом діяльності Дорадчої групи є спостереження, вивчення, аналіз, перевірка кандидатів у судді КСУ та «ухвалення вмотивованих рішень щодо оцінки відповідності кандидатів у судді КСУ критеріям високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері прав» [110].

Розглядаючи діяльність Дорадчої групи експертів крізь призму концепції громадського контролю як ідеальної теоретико-правової конструкції, запропонованої А. П. Миколаєцем [98, с. 141], можна зробити висновок, що функціонування Дорадчої групи значною мірою відповідає двом базовим

критеріям, необхідним для ефективного громадського контролю: наявності чіткої інституційної структури та комплексного інструментарію реалізації контрольних повноважень. Так, Дорадча група має законодавчо закріплений статус, чітко визначений суб'єктний склад і професійну автономію експертів. Це забезпечує її незалежність від органів влади та дає змогу представляти громадський інтерес у процедурах оцінювання кандидатів у судді КСУ та ухвалення рішень. Залучення до її складу різних фахівців формує професійний склад громадських експертів, що відповідає вимозі щодо наявності активних інститутів громадянського суспільства та їх здатності виконувати контрольні функції. Чітко визначені процедури роботи, порядок доступу до інформації та внутрішня організаційна регламентація забезпечують вивірений адміністративно-правовий механізм діяльності Дорадчої групи. Інформаційна прозорість, використання електронних ресурсів і можливість публічного доступу до матеріалів Дорадчої групи узгоджуються з вимогою щодо технічної спроможності здійснювати громадський контроль.

Громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ зовнішній щодо системи публічної влади механізм, в якому суб'єкт громадського контролю в особі Дорадчої групи представляє не інтереси держави чи суб'єктів добору суддів КСУ, а інтереси суспільства, виступаючи гарантом відкритої та конкурентної процедури.

Водночас, до громадського контролю у процедурі добору суддів КСУ можуть долучатися окремі громадяни, академічні спільноти, професійні асоціації, аналітичні центри й навіть певні приватні утворення, що зацікавлені у прозорості та доброчесності добору, хоча й не належать ані до громадянського суспільства, ані до апарату публічної влади.

Громадський контроль під час добору суддів КСУ створює умови для збалансування інтересів різних соціальних груп і знижує ризик політичного впливу на процес призначення або ж лобізму. Такий контроль є формою суспільної активності, що здійснюється незалежно від органів влади й виступає

об'єктивним та невід'ємним елементом демократичної моделі конституційного правосуддя.

На відміну від державного чи міжнародного контролю, громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ має консультативний та рекомендаційний характер. Водночас він спрямований на той самий об'єкт, що й державний контроль, – на процедуру реалізації публічно-владних повноважень, пов'язаних із формуванням складу КСУ.

Отже, громадський контроль за процедурою добору суддів КСУ постає необхідним інструментом забезпечення її прозорості та формування довіри до КСУ. Ключовою формою громадського контролю визначено участь громадськості в доборі й оцінюванні кандидатів у судді КСУ через функціонування Дорадчої групи, яка є інструментом прямого впливу суспільства у сфері формування суддівського корпусу КСУ.

3.4. Вплив інтернет-технологій на добір та призначення суддів Конституційного Суду України

Мережа Інтернет у Законі України «Про електронні комунікації» тлумачиться як «глобальна електронна комунікаційна мережа, що призначена для передачі даних та складається з фізично та логічно взаємоз'єднаних окремих електронних комунікаційних мереж, взаємодія яких базується на використанні єдиного адресного простору та на використанні інтернет-протоколів, визначених міжнародними стандартами» (пункт 54 частини першої статті 2) [129]. Стаття 99 цього Закону визначає, які послуги входять універсальних електронних комунікаційних послуг. У найзагальнішому розумінні це: доступ до мережі Інтернет і послуг голосових електронних комунікацій у фіксованому місці за допомогою проводового або безпроводового зв'язку. А по суті – це доступ споживача до таких різноманітних сервісів: електронної пошти, пошукових систем, електронного навчання та освіти, інтернет-медіа, електронної комерції, інтернет-банкінгу, електронного урядування, відеоконференцзв'язку,

соціальних мереж, електронних месенджерів, технологій штучного інтелекту та ін.

За визначенням інтернет-енциклопедії Вікіпедія, «інтернет-технології – це технології створення і підтримки різних інформаційних ресурсів в комп'ютерній мережі Інтернет: сайтів, блогів, форумів, чатів, електронних бібліотек та енциклопедій. В основі Інтернет та Інтернет-технологій лежать гіпертексти і сайти, що розміщуються в глобальній мережі Інтернет або в локальних мережах електронно обчислюваних машинах» [49]. Мережева технологія, яка забезпечує зв'язок автономних користувачів між собою, дозволяє об'єднувати їх результати роботи і надавати доступ до цих результатів усім, хто в них зацікавлений. Серед основних напрямів використання мережевих технологій є технологія сховищ даних, а до послуг, пов'язаних із роботою в Internet, належить зберігання великих обсягів даних клієнта у спеціальному сховищі, яке має надійний програмний та апаратний захист. З урахуванням зазначеного, – зрозуміло, що фактично всі ми є споживачами інтернет-технологій, попри те, що інколи цього й не усвідомлюємо. Важливим у контексті нашого дослідження є розуміння й того, що кожний цифровий слід зберігається, який можна знайти через десятки років. З інтернету повністю зникнути майже неможливо, можна лише зменшити обсяг доступної інформації, захистивши приватність. «Кожен із нас формує власний цифровий портрет, що складається з даних у акаунтах, коментарях та інших публічних записах. Для деяких людей це незначно, але для інших така інформація може становити загрозу для приватності, репутації чи безпеки» [183], – зауважує П. Скарбик.

Безсумнівний факт, що «користування Інтернетом та соціальними мережами у сучасному світі є невід'ємним елементом нормального буття людей, суспільства та держави. При чому все більше останні перетворюються на «майданчики» професійної взаємодії, у тому числі і серед юристів» [207, с. 586].

Соціальні мережі сьогодні є не лише простором для спілкування, а й важливим публічним і професійним майданчиком. Саме там активно обговорювали процедуру добору суддів КСУ після конституційної кризи

27.10.2020 р., спричиненої рішенням КСУ № 13-р/2020 щодо скасування частини антикорупційної реформи [216]. До впровадження нових правил добору суддів КСУ Венеційська комісія (у Висновку від 10.12.2020 р.) не рекомендувала заповнювати вакансії суддів КСУ [11]. Попри це, 27.07.2022 р. Парламент заповнив вакансію судді КСУ з числа діючих народних депутатів [140], що викликало швидку й критичну реакцію в соцмережах. Зокрема, експерти «Кандидат Check» зазначили, що такі кроки суперечать міжнародним зобов'язанням України, адже чотирьох суддів було призначено ще до ухвалення законодавчих змін щодо реформи КСУ [50]. За словами Е. Грамацького, рішення КСУ та окремі судді КСУ дедалі частіше стають предметом журналістських розслідувань і суспільних дискусій. Міжнародні партнери України – зокрема представники ЄС, Великобританії, США та EUACI – неодноразово заявляли про наявність конституційної кризи, яку дослідник пов'язує із особистими якостями та діями самих суддів КСУ. Без незалежного, доброчесного й прозорого КСУ, який гарантує верховенство права та захист прав людини, Україна ризикує втратити довіру іноземних інвесторів [32].

Н. Кумпаненко зазначає, що соціальні мережі не лише інформують про події, а й активно впливають на формування громадської думки. Через них формуються оцінки політичної ситуації, ставлення до влади чи окремих політиків, поширюються цінності, стандарти політичної діяльності та популяризуються певні ідеї серед населення [89].

Соціальні мережі здатні впливати на добір суддів КСУ через публічний тиск і широке обговорення кандидатів. Користувачі оцінюють їхню компетентність, доброчесність, незалежність і професійність, формуючи суспільний резонанс навколо призначень. Зокрема, у Facebook Фондація DEJURE, коментуючи призначення до Дорадчої групи, заявила, що від рішень цього органу залежить, чи стане КСУ незалежним, адже наявність «зручних для влади» суддів може сформувати лояльну більшість [285]. В іншій публікації організація також висловила сумніви щодо політичної неупередженості двох кандидатів до складу КСУ [35].

Вплив соціальних мереж на процедуру добору суддів КСУ проявляється у різних формах: поширенні інформації про кандидатів і зацікавленні громадськості їх обговоренням; організації онлайн-акцій та петицій; експертних дискусіях щодо процедури відбору; трансляції співбесід і публікації інтерв'ю; а також самостійному зборі й аналізі даних про претендентів.

Такий вплив може бути як позитивним, так і негативним. З одного боку, він підвищує прозорість і публічність процесу. З іншого – через брак перевірених даних у мережі швидко поширюються чутки, маніпуляції та недостовірна інформація, що може безпідставно зашкодити репутації кандидатів. Тому важливо, щоб суспільство, журналісти й експерти спиралися на перевірені факти та мали доступ до достовірної інформації для об'єктивної оцінки кандидатів на посади суддів КСУ [21, с. 263].

Наприклад, проведені у березні 2024 року Дорадчою групою перші публічні співбесіди з кандидатами в судді КСУ за новою процедурою щодо підтвердження їх відповідності високим моральним якостям не залишилися без уваги та обговорення. У деяких доступних у мережі YouTube перших записах трансляцій співбесід із 40 кандидатами в судді КСУ довелося вимкнути можливість додавання коментарів. Імовірною причиною цього було те, що до доброчесності кандидатів у судді КСУ було багато питань у некоректній формі вираження. Проте, медійна новинна компанія BINUS.Info все ж висвітлила деякі деталі співбесід у репортажі під красномовною назвою «ТОП зашкварів зі співбесід до Конституційного суду: п'яні водії, «скелети» родичів і незнання закону». Протягом 2024–2025 років лише це відео переглянуло 298 000 користувачів. До репортажу потрапили окремі факти лише 12 кандидатів у судді КСУ, однак негативний характер коментарів глядачів (всього 1381 коментар) під цим відео зачепив не лише цих кандидатів, але КСУ як інституцію в цілому, незважаючи на те, що Дорадча група визнала таких кандидатів у судді КСУ такими, що не відповідають критерію високих моральних якостей [199].

З вищенаведеного можна висновувати, що соціальні мережі суттєво впливають на формування громадської думки та актуалізацію суспільно

значущих проблем. Вони створюють можливість для швидкого поширення інформації про питання, які раніше залишалися маловідомими або поза публічною увагою, унаслідок чого такі проблеми набувають широкого розголосу та стають важливими для суспільного обговорення.

Н. В. Маринець вдало підмітив, що «у просторі віртуального спілкування індивіди більш відкриті та не бояться розміщувати інформацію про себе та своїх близьких. Вони діляться своїми думками, коментують ті чи інші події та думки, висловлюють один одному відгуки, все це відкрито для інших користувачів соціальних мереж, і можна сказати, що вони вже формують нове суспільство, в якому немає поняття «чужі». ...Ці характеристики визначаються як віртуальні ідентичності, які не завжди є об'єктивними і часто конфліктують з реальними ідентичностями особистостей» [93, с. 65–68].

Повертаючись до проведених Дорадчою групою протягом 2024–2025 років співбесід із кандидатами в судді КСУ, записи яких доступні в мережі YouTube, проаналізуємо деякі питання до кандидатів у судді КСУ щодо формату коментаря в мережі Facebook та академічної доброчесності оприлюднених результатів дисертаційних досліджень і наукових публікацій кандидатів у судді КСУ.

Так, під час співбесіди з кандидатом у судді КСУ Савчиним Михайлом Васильовичем, проведеної 7 березня 2024 року, Дорадча група експертів поставила Кандидату запитання щодо його коментаря в мережі Facebook з огляду на те, що зміст є сенситивним для членів Дорадчої групи. Справа стосувалася подій 2019 року, коли Савчин М. В. також брав участь у конкурсі на посаду судді КСУ. У своєму коментарі до посту прес-служби Ради суддів України від 15.08.2019 року в соціальній мережі Facebook, за результатами співбесіди, проведеної цього ж дня, кандидат у судді КСУ написав: «Скоро вийде монографія, а вони навіть у вус не дують, які у Вас досягнення. Назви дисертації не правильно. Той недуданий мусив би там направляти, бо то є ганьба і неповага, яка його відповідним чином і характеризує». Вжитий діалектизм «недуданий» означає нездатний, невмілий, непридатний. На запитання

Дорадчої групи «Як Ви це прокоментуєте?» кандидат у судді КСУ відповів, що це реакція у плані критики, що вони не правильно підійшли до вивчення досьє. Проте такою відповіддю члени Дорадчої групи не були задоволені, адже таке висловлювання у бік членів конкурсної комісії не просто некоректне, а свідчить про неповагу до людини, що є фундаментальною цінністю прав людини. Відповідно, Дорадча група поставила чітке запитання: Який темперамент Ви мали продемонструвати? На це кандидат у судді КСУ відповів, що він не мав право на це і запевнив Дорадчу групу, що так більше чинити не буде [191]. На цьому інцидент був вичерпаний і під час наступних співбесід із Савчиним М. В. це питання не порушувалося.

Отже, віртуальний простір формує так звані віртуальні ідентичності, які часто вибіркові, сконструйовані або ситуативні та можуть не відображати реальні цінності, переконання й поведінку особи в офлайн-житті. Відкритість користувачів у соціальних мережах не гарантує достовірності інформації, а навпаки – створює ризик її викривлення, маніпуляції контекстом або свідомого самоконструювання образу, що відповідає очікуванням аудиторії.

Наступний приклад демонструє вплив соціальних мереж на результати співбесіди з кандидатом на посаду судді КСУ Радутним Олександром Едуардовичем, яка розпочалася із запитань про його активність у них. Дорадча група зазначила, що 16.06.2014 року на своїй сторінці в соціальній мережі Facebook кандидат у судді КСУ зробив посилання на матеріал із заголовком «Евгений Гильбо На Украине выживет не более 8 миллионов человек» відверто українофобського змісту. Крім того, у російській соціальній мережі «В Контакте» у 2014 році зроблено два пости неоднозначного змісту і один щодо ВМС Збройних Сил України, інший матеріал містить критику Євромайдану, де учасників мирних протестів на Майдані називають «путчистами», а сама тематика посту спрямована на критику обраного після мирних протестів на Майдані політичного курсу на євроінтеграцію України. Відповідно, у Дорадчої групи виникло запитання до кандидата в судді КСУ: Чи Ви підтверджуєте, що поширювали вказані матеріали у своїх соцмережах і з якою метою Ви це робили?

Щодо публікації посту в мережі Facebook кандидат у судді КСУ пояснив, що наразі він не може перейти за посиланням, оскільки цей російський ресурс заблокований з 2018 року. Ймовірно, щось привернуло його увагу, проте поширення чийогось допису не означає його повної з ним згоди. Він спробував його видалити, проте цього у Facebook зробити не можна, тому він цей пост заблокував. Щодо активності в мережі «В Контакте» Радутний О. Е. пояснив, що свого часу ця соціальна мережа переважала в Україні і він нею користувався. Запитувана публікація стосувалася періоду 2014 року і Радутний О.Е. не підтвердив, що саме він робив такі посилання. У зв'язку з тим, що на даний час до цієї платформи доступу немає, не можна довести, що це не фейки. Також, Дорадчою групою кандидатів в судді КСУ було поставлено запитання щодо його активності у російській соціальній мережі «Однокласники» та підписок на групи, які стосуються російських правоохоронних органів і збройних військових структур. На запитання «Чим Ви поясните такий інтерес до цих структур?» було отримано відповідь, що Радутний О.Е. до цих груп не вступав, а це була лише неактивована пропозиція. На запитання «Чому Ви уникаєте відповіді на питання прояснити ситуацію з інтересом до російських військових структур?» Радутний О. Е. відповів, що його позиція проукраїнська [190].

Отже, для кандидата в судді КСУ, щодо якого встановлюються підвищені вимоги до доброчесності, етичності та моральної стійкості, інформація з інтернет-середовища може бути лише допоміжним джерелом, але не самодостатнім доказом відповідності або невідповідності високим моральним якостям. Така інформація потребує критичної оцінки, перевірки з інших джерел і зіставлення з реальною професійною діяльністю, рішеннями, поведінкою та репутацією особи. Відповідно, інтернет-середовище не може розглядатися як безумовно надійний критерій оцінки моральних якостей кандидата в судді КСУ, а лише як один з елементів комплексного та збалансованого підходу до формування висновку.

Проте, контроль «цифрової пам'яті» є самостійним елементом суддівської доброчесності та набуває особливого значення для кандидата в судді КСУ з

огляду на підвищені вимоги до його моральних якостей, безсторонності та репутаційної бездоганності. Міжнародні стандарти (Висновок КРЕС № 25, Дохійські рекомендації, Бангалорські принципи) виходять з того, що будь-який цифровий контент, створений або збережений до призначення на посаду, може впливати на суспільну довіру до судової влади незалежно від часу, наміру чи контексту його появи.

Для кандидата в судді КСУ обов'язок контролю «цифрової пам'яті» означає активну та постійну поведінку, спрямовану на виявлення, оцінку та мінімізацію репутаційних ризиків, пов'язаних із минулими й поточними акаунтами в соціальних мережах. Кандидат не може обмежуватися пасивною позицією або посиленням на те, що контент був створений до початку професійної кар'єри чи без усвідомлення можливих наслідків. Навпаки, саме усвідомлення довготривалого характеру цифрової інформації зумовлює обов'язок періодичного перегляду власної онлайн-присутності.

Зміст цього обов'язку включає: регулярний моніторинг усіх наявних і минулих облікових записів; аналіз розміщеного контенту та цифрових зв'язків на предмет їх відповідності стандартам незалежності, стриманості та неупередженості; вжиття розумних і пропорційних заходів щодо видалення неприйняттого контенту або обмеження доступу до нього; утримання від створення нового контенту, який може бути сприйнятий як політично заангажований, дискредитує або такий, що підриває авторитет судової влади.

З огляду на те, що «цифрові сліди» не можуть бути повністю усунуті та можуть бути використані в майбутньому для тиску, маніпуляцій або підриву довіри до судді, контроль «цифрової пам'яті» для кандидата в судді КСУ є не лише етичним, а й превентивним обов'язком. Невжиття таких заходів або формальне ставлення до них може бути правомірно розцінене як прояв недбалості, несумісної з високими стандартами доброчесності, яких вимагає статус судді КСУ. Лише належний контроль «цифрової пам'яті» є критерієм

оцінки зрілості, відповідальності та готовності кандидата до здійснення функцій судді органу конституційної юрисдикції.

Ще один приклад демонструє вплив цифрової пам'яті на результати співбесіди з кандидатом на посаду судді КСУ. Під час співбесід із кандидатом у судді КСУ Завальнюком Ігорем Вікторовичем, проведених 17–18 травня 2025 року та 5 грудня 2025 року, Дорадча група поставила питання щодо опублікування трьох наукових статей та однієї тези конференції кандидата за темою кандидатської дисертації, захищеної 18.11.2017 року. Зокрема, Дорадча група зазначила, що наведені в авторефераті кандидатської дисертації кандидата праці «Підстави зміни форми судового розгляду справи в адміністративному судочинстві» в «Юридичному віснику» № 4 за 2016 рік, «Особливості стадії розгляду і вирішення справ у формі скороченого провадження» у «Віснику Міжнародного гуманітарного університету» № 22 за 2016 рік, «Електронне судочинство як форма спрощення судової процедури» у «*Legea si viata*» № 1 за 2017 рік та «Особливості процесуального статусу сторін у справах, що розглядаються у формі скороченого провадження» у Матеріалах міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) об'єднує те, жодної з них не було в оригінальних версіях видань, затверджених до друку.

У цих чотирьох джерелах за 2016–2017 роки електронні версії цих видань були перезаписані та відредаговані наприкінці 2024 року. Редагування полягало в тому, що в цих виданнях з'явилися статті кандидата. Кількість сторінок повних версій цих видань зросла рівно на кількість сторінок праць кандидата, які були доданими останніми. Метадані цих журналів підозріло показують період внесення змін – кінець 2024 року, що дає підстави сумніватися щодо їх існування на час захисту кандидатської дисертації.

Кандидат у судді КСУ пояснив, що про цю ситуацію йому стало відомо під час участі в іншому конкурсі до складу ВККС, і підтвердив, що цих праць дійсно не було у виданнях. У зв'язку з чим він звернувся до свого наукового керівника

та до вищого навчального закладу за відповідною інформацією, після чого ситуація була технічно виправлена, а статті з'явилися у відповідних виданнях, після чого кандидату було надано їх скан-копії.

На запитання Дорадчої групи про наявність у кандидата «вордовського» формату статей кандидат відповів, що в нього вони не збереглися, а після запиту йому їх надав науковий керівник. На запитання «Чи сам Кандидат готував ці статті, чи хтось йому допомагав?» отримано відповідь, що оскільки на той час це був його перший досвід написання наукових праць, то він надавав проєкти статей, які науковим керівником редагувалися, рецензувалися та направлялися до редакцій видань для друку [192].

За результатами цієї співбесіди Дорадча група ухвалила рішення про невідповідність кандидата критерію високих моральних якостей [153].

Зазначене потрапило в огляд Фондації DEJURE в публікації «Конкурс до Конституційного Суду: хто намагається потрапити в крісло судді?» [63].

Під час другої співбесіди з цим же кандидатом у судді КСУ, проведеної 5.12.2025 року, Дорадча група попросила прояснити цю ж ситуацію щодо опублікування праць після захисту дисертації. Кандидат пояснив, що він не мав наміру фальсифікувати статті, та відповів, що з його боку це є наслідком недостатнього контролю за роботою його наукового керівника та закладу освіти, а в заключній промові описав цю ситуацію як власну недбалість у контролі за публікаціями [189]. Водночас у цій ситуації навіть у пересічного спостерігача виникають питання: Чому на спростування проблемного питання кандидатом у судді КСУ Дорадчій групі не надано інформації з електронної пошти чи інших меседжерів або мобільних застосунків про надсилання цих статей до редакції журналу автором або науковим керівником? Чим підтверджується оплата цих публікацій автором? або ж звільнення від такої за рішенням головного редактора журналу? За результатами цієї співбесіди Дорадча група переважною більшістю голосів ухвалила рішення про невідповідність кандидата критерію високих моральних якостей [157].

У подібних до описаних вище ситуаціях велике значення має розуміння принципу «інтернет-сліди стерти не можна». Цифрові метадані, архівні копії, часові мітки та версійність файлів фіксують реальний хронологічний порядок подій, виключають можливість пояснити ситуацію лише технічною похибкою; свідчать про створення або модифікацію доказової бази заднім числом. У контексті суддівської доброчесності це має критичне значення, адже суддя КСУ теж працює з часовими межами та автентичністю документів; зобов'язаний демонструвати підвищену чутливість до будь-яких форм маніпуляції інформацією; несе персональну відповідальність навіть за неумисні, але системні порушення стандартів доброчесності.

Безумовно, «кожному потрібно розвивати завбачливе, відповідальне ставлення до оприлюднення будь-якої інформації самостійно, передачі персональної інформації уповноваженим органам чи особам, внесення матеріалів до різних баз даних, ведення соціальних мереж, надання дозволу іншим особами щодо володіння, користування та розпорядження вашими персональними даними. Інакше зайва публічність в минулому неочікувано негативно впливатиме на майбутнє» [21, с. 236].

Пункт 77 Висновку КРЕС № 25 та параграфи 4, 14, 38-39 Дохійських рекомендацій зазначають, що «розуміння того, які платформи соціальних мереж використовуються, як працюють різні платформи соціальних мереж, яким типом інформації доцільно ділитися на різних платформах соціальних мереж і які потенційні ризики та наслідки може мати участь у комунікації на такій платформі ... має допомогти суддям зрозуміти, який ступінь стриманості дозволяє їм захистити свою безпеку й виконати свої зобов'язання щодо підтримки незалежності та безсторонності, гідності своєї посади та довіри суспільства до судової влади». З урахуванням цих положень сформований міжнародний стандарт (правило) № 4 поведінки суддів у соціальних мережах: «Судді повинні бути обізнані з аспектами (зокрема, технічними) використання соціальних мереж, зокрема, знати їх види і предметну специфіку, внутрішні правила, наслідки певних дій на платформі». Звертається увага й на те, що це

правило покликане встановити загальну рамку регулювання відповідного обов'язку суддів як необхідної умови будь-якого використання суддями соціальних мереж і визначити перелік питань, які безумовно повинні бути опановані суддями для уникнення негативних наслідків для авторитету судової влади. Серед питань, які суддям варто брати до уваги, такі: які види соціальних мереж існують та яка їх предметна специфіка; які особливості їх використання і функціонування (внутрішні правила роботи соціальної мережі); які наслідки (етичні, адміністративні, юридичні тощо) дій/поведінки у відповідній соціальній мережі; які технічні особливості поширення інформації в соціальних мережах та контролю за її збереженням/видаленням; інші питання, пов'язані з соціальними мережами, які впливають на сприйняття поведінки суддів на цих платформах або використання таких мереж суддями» [61].

Постановою Конституційного Суду України від 22 липня 2025 року № 21-п/2025 затверджено Правила професійної етики судді Конституційного Суду України [113], в яких теж є правила поведінки судді КСУ в Інтернеті та соціальних мережах. У зв'язку із включенням Дорадчою групою цих Правил до переліку фахових знань, за якими Дорадча група експертів оцінює відповідність кандидатів на посади суддів КСУ критерію визнаного рівня компетентності у сфері права [154], кандидати в судді КСУ мають знати правила поведінки в мережі Інтернет, соціальних мережах та усвідомлювати наслідки своїх дій у минулому.

З огляду на те, що інформація, оприлюднена в соціальних мережах, формує стійкий цифровий слід і доступна для широкого кола осіб, кандидат у судді КСУ повинен проявляти підвищену обачність та усвідомлювати наслідки власних публічних дій, зокрема й дій, пов'язаних з ним осіб. Отже, дані з інтернет-середовища можуть бути використані як допоміжне, але релевантне джерело для оцінки доброчесності та моральних якостей кандидата, за умови їх комплексного та критичного аналізу.

Висновки до розділу 3

1. Оцінювання Дорадчою групою кандидатів у судді КСУ щодо належної кваліфікації в галузі права проводиться за трьома параметрами. Найперше, здійснюється формальна перевірка щодо обов'язкових вихідних даних, підтверджених документально. По-друге, аналізується наявна та, за потреби, додатково отримана за відповідними запитами інформація. По-третє, відбувається безпосереднє отримання показників для оцінювання та прийняття вмотивованого рішення. Третій параметр найважливіший, оскільки призначений для вирішення двох взаємопов'язаних груп питань. До однієї належить з'ясування наявності довіри до тих, хто здійснює оцінювання, тобто до членів Дорадчої групи, яка базується на таких критеріях: наявність досвіду та надійності присвоєних звань членів Дорадчої групи, придатність розроблених Дорадчою групою критеріїв оцінювання кваліфікації кандидатів у судді КСУ для досягнення мети поставленого завдання. Довіра включає також наявність регулярної комунікації з Дорадчою групою, взаємну доступність і чіткість обмінюваної інформації. До другої – безпосереднє оцінювання кандидатів у судді КСУ шляхом виконання ними письмового завдання та, у разі потреби, проведення додаткових співбесід. У зв'язку з чим з'ясовано, що належна кваліфікація кандидата в судді КСУ підтверджується не лише теоретичними знаннями законодавства, а перш за все критичним мисленням на предмет того, як ці знання застосовувати у практичній площині.

2. Перевірка кандидата в судді КСУ на відповідність морально-етичним критеріям має системний характер, оскільки статус органу конституційної юстиції зумовлює підвищені вимоги до особистої доброчесності, неупередженості та відповідальності суддів КСУ. Відповідність кандидатів цим критеріям є необхідною передумовою легітимності рішень КСУ, формування сталих правових орієнтирів для всієї правової системи України та підтримання суспільної довіри до КСУ.

3. Громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ є зовнішнім щодо системи публічної влади механізмом, в якому суб'єкт громадського контролю в особі Дорадчої групи представляє не інтереси держави чи суб'єктів добору суддів КСУ, а інтереси суспільства, виступаючи гарантом відкритої та конкурентної процедури.

4. Поведінка кандидата в судді КСУ в соціальних мережах підлягає оцінці з урахуванням стандартів, еквівалентних вимогам, які ставляться до чинного судді КСУ. Хоча кандидат формально не обіймає посаду судді, його публічна активність у цифровому просторі має відповідати принципам незалежності, неупередженості, стриманості та доброчесності.

Публічні висловлювання кандидата в судді КСУ в соціальних мережах є проявом публічної поведінки та можуть бути враховані під час оцінювання відповідності критерію високих моральних якостей. Такі висловлювання не повинні містити ознак політичної заангажованості, упередженості, образливої риторики або попереднього формування позиції щодо питань, які потенційно можуть бути предметом конституційних проваджень. Будь-яка активність кандидата в мережі Інтернет, яка може об'єктивно підірвати довіру до його безсторонності або поставити під сумнів здатність діяти незалежно від зовнішніх впливів, несумісна з очікуваними стандартами поведінки судді КСУ.

ВИСНОВКИ

У ході підготовки дисертаційного дослідження зроблено такі висновки.

1. Теоретико-правова ідентифікація наукового доробку з проблематики дослідження дозволяє застосувати предметно-хронологічний підхід до їх значення у вивченні та удосконаленні процедури добору суддів КСУ.

Результати аналізу наявних наукових досліджень свідчать, що проблематика добору суддів КСУ досліджувалася переважно фрагментарно та несистемно. До прийняття Конституції України науковий інтерес до цієї теми мав виключно історичний характер. Після 1996 року наукові дослідження процедури добору суддів КСУ, як правило, активізувалися у відповідь на політичні кризи, інституційні конфлікти або чергові зміни законодавства у сфері конституційної юстиції. Унаслідок цього більшість наукових праць зосереджувала увагу на аналізові окремих аспектів процедури добору суддів КСУ – зокрема, кваліфікаційних вимог до кандидатів у судді КСУ, ролі суб'єктів призначення суддів КСУ або відповідності національної моделі добору суддів КСУ європейським стандартам – без формування цілісної, концептуально вибудованої теорії добору суддів органу конституційного контролю та дослідження практичних аспектів процедури добору суддів КСУ.

Встановлено, що питання добору суддів КСУ з урахуванням наявних наукових доробок залишається актуальним та важливим, враховуючи: по-перше, зміни чинного законодавства про добір суддів КСУ; по-друге, наявність прогалин та колізій у чинному законодавстві щодо процедури добору та призначення суддів КСУ; по-третє, необхідність відповідності процедури добору суддів КСУ законодавству Європейського Союзу.

2. На підставі системного аналізу еволюції добору суддів КСУ в українському законодавстві зроблено висновок про складний та багатогранний характер його генезису протягом історичного розвитку незалежної України. Генезис добору суддів КСУ відзначається впливом різноманітних факторів, включаючи історичні, політичні та правові метаморфози, а також впливом

зовнішніх парадигм – від радянщини протягом 1991–1996 рр. до періодичних коливань українського політикуму в напрямку імперської російської ідеології впродовж 1996–2016 рр. і поступового переходу до західної демократії – Європейського Союзу – з 2016 р. по теперішній час.

З'ясовано, що процедуру законодавчого регулювання добору суддів КСУ в українському законодавстві можна поділити на чотири етапи.

На першому етапі (1991 – 1996 рр.) уперше відбулося законодавче закріплення порядку формування та кількісного складу КСУ. Цей етап характеризується відсутністю принципу виборності суддів КСУ, внаслідок чого (за винятком призначення голови КСУ) склад КСУ Верховною Радою так і не був обраний.

Другий етап (1996 – 2016 рр.) характеризується формуванням конституційних основ обрання та призначення суддів КСУ. На цьому етапі добір суддів КСУ Верховною Радою і З'їздом суддів України відбувався на конкурсних засадах, хоча й за мінімально виписаних умов, на відміну від одноосібного призначення суддів КСУ Президентом України шляхом видачі Указу. Проте жоден із суб'єктів призначення суддів КСУ не мав права самостійного приведення до присяги судді КСУ. За відсутності на засіданні Верховної Ради України з нагоди складення присяги суддею КСУ Президента України, Прем'єр-міністра України чи Голови Верховного Суду України, – приведення до присяги судді КСУ не допускалося і такий суддя КСУ не міг вступити на посаду.

Третій етап розпочався в результаті конституційної реформи 02.06.2016 року із законодавчого закріплення положення щодо проведення добору суддів КСУ на конкурсній основі, який по суті здійснювався за формальною процедурою кожним суб'єктом призначення суддів КСУ самостійно. Про створення єдиного органу перевірки доброчесності та професійної компетентності кандидатів у судді КСУ питання було поставлено Президентом України в 2021 році як нагальне. Проте реальних дій щодо його виконання не відбулося.

На четвертому етапі, який розпочався 28.02.2022 р., коли було подано до Європейської Ради офіційну заявку України на членство в Європейському Союзі, запроваджено процедуру добору суддів КСУ з урахуванням процесу їх попереднього відбору Дорадчою групою на основі оцінки відповідності кандидатів у судді КСУ високим моральним якостям та визнаним рівням компетентності у сфері права.

Доведено, що «добір суддів КСУ» охоплюється такими складовими поняття: 1) суб'єкти призначення суддів КСУ; 2) вимоги, які висуваються до кандидатів у судді КСУ; 3) процедура добору суддів КСУ. На перших двох етапах законодавчого регулювання процедури добору суддів КСУ переважали перші дві, більшою мірою політичні складові. Остання в українському законодавстві детально визначена лише на сучасному (четвертому) етапі. Доведено, що входження до законодавчого регулювання процедури добору суддів КСУ третьої складової з міжнародним компонентом зумовлене прагненням українського суспільства до європейських цінностей та стандартів і бажаним прийняттям України до Європейського Союзу.

3. З'ясовано, що сучасна юридична наука відходить від використання власних методів наукового дослідження, запозичуючи їх з інших галузей, таких як філософія, соціологія, політологія, психологія, філологія та ін. З урахуванням новизни й динамічності оновленої процедури добору суддів КСУ обґрунтовано застосування розширеної методології дослідження, що поєднує традиційний доктринальний аналіз з експлоративним (пошуковим), якісно-емпіричним та мульти - методологічним підходами. Методологічна база дослідження не зводиться до перерахунку використаних прийомів і підходів, за допомогою яких ми отримуємо змістовні висновки про добір суддів КСУ, а спрямована на окреслення перспективних напрямів дослідження цієї процедури.

4. Добір суддів Конституційного Суду України слід розглядати як унормовану Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України» процедуру, яка складається з низки послідовних етапів, на кожному з яких відповідні суб'єкти уповноважені виконувати поставлені перед ними

завдання з метою виявлення найкращих кандидатів для призначення (обрання) на вакантну посаду судді КСУ суб'єктами їх призначення.

Поняття «добір суддів Конституційного Суду України на конкурсних засадах» слід розуміти як «визначений порядок послідовних дій, метою яких є виявлення кращого з кандидатів у судді КСУ».

Порядок добору суддів КСУ включає такі етапи:

оприлюднення на офіційному вебсайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України оголошення про початок конкурсного відбору;

прийняття документів від кандидатів у судді КСУ уповноваженими суб'єктами та їх оприлюднення з дотриманням законодавства щодо захисту персональних та інших, охоронюваних законом, даних;

перевірка комплектності документів, поданих кандидатами в судді КСУ, та відповідності осіб, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, установленим Законом № 2136-VIII вимогам до посади судді КСУ;

призначення та проведення спеціальної перевірки кандидатів у судді КСУ, щодо яких ухвалено рішення про їх допуск до конкурсного відбору в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції»;

передача документів кандидатів у судді КСУ, щодо яких ухвалено рішення про їх допуск до конкурсного відбору, Дорадчій групі для оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів і надання списку оцінених кандидатів на посаду судді КСУ суб'єктам призначення;

оцінювання критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою;

оцінювання критерію визнаного рівня компетентності у сфері права кандидатів у судді КСУ Дорадчою групою;

формування Дорадчою групою рейтингових списків кандидатів у судді КСУ за результатами їх оцінювання й передача цих списків Конкурсній комісії, Комітету та Раді суддів України;

проведення співбесіди з кандидатами у судді КСУ та ухвалення рішення Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ.

Доведено, що Конкурсна комісія, Комітет ВРУ та Рада суддів України є суб'єктами добору суддів КСУ у зв'язку із правом приймати рішення щодо: перевірки комплектності документів, поданих особами, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, надання кандидатам у судді КСУ додаткового строку для подання та виправлення відповідних документів, ухвалення рішення про допуск або про відмову в допуску до конкурсного відбору (ст. 10-6 Закону України «Про Конституційний Суд України»); призначення та проведення спеціальної перевірки (ст. 10-7 Закону України «Про Конституційний Суд України»); ухвалення рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді КСУ за результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, з урахуванням списку оцінених кандидатів, рішень Дорадчої групи щодо оцінки відповідності кожного кандидата та співбесіди з кандидатами (ст. 10-8 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Пропонується доповнити частину 4 статті 22 Кодексу адміністративного судочинства України положенням, що Верховному Суду як суду першої інстанції підсудні справи щодо «...оскарження рішень, дій чи бездіяльності Конкурсної комісії, яку створює Президент України, Комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, Ради суддів України щодо перевірки комплектності документів, поданих особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, надання кандидатам у судді Конституційного Суду України додаткового строку для подання й виправлення відповідних документів, ухвалення рішення про допуск або про відмову в допуску до конкурсного відбору; призначення та проведення спеціальної перевірки; ухвалення рішення щодо рекомендації про призначення на посаду судді Конституційного Суду України за результатами вивчення документів і відомостей, наданих кандидатами, з урахуванням списку оцінених кандидатів,

рішень Дорадчої групи експертів щодо оцінки відповідності кожного кандидата та співбесіди з кандидатами».

Запропоновано віднести до категорій складних справ адміністративні справи, пов'язані з оскарженням рішень, дій або бездіяльності суб'єктів призначення та суб'єктів добору суддів КСУ у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду Судді, а також оцінюванням кандидатів на посаду судді КСУ Дорадчою групою експертів. Особливості провадження в таких справах визначити у статті 266 Кодексу адміністративного судочинства України, назву якої уточнити, а саме: «Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, бездіяльності Кабінету Міністрів України, суб'єктів добору та призначення суддів Конституційного Суду України, Дорадчої групи експертів». У статті 266 Кодексу адміністративного судочинства України доцільно визначити способи захисту порушеного права, які може застосувати Верховний Суд за наслідками розгляду адміністративних справ цієї категорії.

Визнано доцільним Раді суддів України затвердити на постійній основі єдині Рекомендації з оформлення та подання документів для участі в конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, для всіх конкурсів на посаду судді КСУ за квотою З'їзду суддів України.

З'ясовано, що з метою уніфікованого підходу до порядку оформлення документів кандидатами в судді КСУ, які подаються для участі в конкурсі, у Рекомендаціях з оформлення та подання документів для участі в конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, Рада суддів України встановила деякі додаткові вимоги до порядку оформлення та змісту документів кандидатів у судді КСУ, які, завдяки їх конкретизації та встановленню форм, значно спрощують кандидатам у судді КСУ процедуру подання документів для участі в конкурсі.

Запропоновано Раді суддів України виключити з Рекомендацій з оформлення та подання документів для участі в конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, положення про те, що встановлення Радою суддів України некомплектності поданих документів кандидатом у судді КСУ під час приймання документів має наслідком повернення їх кандидату в судді КСУ без розгляду, оскільки таке суперечить ч. 1 ст. 10–6 Закону № 2136-VIII.

Встановлено, що перевірка комплектності документів кандидата в судді КСУ замість Ради суддів України здійснюється неуповноваженим суб'єктом, що є порушенням ст. 10–6 Закону № 2136-VIII. Запропоновано Раді суддів України виключити з Рекомендацій з оформлення та подання документів для участі в конкурсі особами, які виявили намір обійняти посаду судді КСУ, положення про те, що невідповідність переліку та комплектності доданих до заяви документів, вказаних особою в заяві, із фактично доданим або неналежності оформлення документів, замість Ради суддів України встановлюється Відділом організаційного забезпечення суддівського самоврядування, про що складається акт.

Доведено, що правовий статус Дорадчої групи, а також основні засади її діяльності регулюються Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Положенням про Дорадчу групу експертів. Дорадча група має сукупність прав, обов'язків та відповідальності, може бути відповідачем в адміністративному суді у визначених законодавством випадках. Основними загальними принципами утворення та діяльності Дорадчої групи є: добровільність; самоврядність; відсутність майнового інтересу їх членів; прозорість, відкритість і публічність.

Конкурсні засади добору кандидатур на посаду судді КСУ визначено як законодавчо врегульовані суспільні відносини з визначення найкращих кандидатів із допущених претендентів шляхом проведення відкритої, прозорої та об'єктивної процедури оцінювання їхніх професійних, моральних і особистісних якостей, спрямованої на забезпечення формування незалежного та компетентного складу КСУ.

З'ясовано, що принципи добору суддів Конституційного Суду України не закріплені в актах законодавства України, проте впливають зі змісту його норм і сформульовані радше юридичною доктриною, ніж юридичною практикою.

До базових принципів, що визначають добір суддів КСУ, віднесено: верховенства права, прозорості, політичної нейтральності, об'єктивності, неупередженості та підзвітності.

Доведено, що принципи добору суддів КСУ включають принципи роботи не лише суб'єктів призначення суддів КСУ та Дорадчої групи, але й інших суб'єктів, уповноважених приймати ті чи інші процедурні рішення під час здійснення конкурсної процедури добору суддів КСУ.

5. Обґрунтовано, що дискреційні повноваження Дорадчої групи є ключовим елементом механізму оцінювання кандидатів на відповідність критеріям високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права. Законодавча конструкція, зокрема використання формулювання «може вважатися», закріплює для Дорадчої групи значний простір розсуду саме у площині морально-етичної оцінки кандидата. Члени Дорадчої групи не здійснюють повторної перевірки фактів, встановлених іншими органами, а надають їм оцінку в межах власної компетенції, виходячи із суспільних уявлень про доброчесність, при цьому кандидат у судді КСУ зобов'язаний спростувати обґрунтовані сумніви шляхом подання переконливих пояснень і доказів.

Встановлено, що практика розгляду Верховним Судом справ щодо оскарження рішень Дорадчої групи сформувала важливу правову позицію, якою підтверджено виключну дискрецією Дорадчої групи з питань оцінювання доброчесності кандидатів у судді КСУ. Проте дискреційні повноваження Дорадчої групи не є абсолютними та підлягають зовнішньому контролю. Отже рішення Дорадчої групи мають бути зрозумілими, мотивованими й такими, що дозволяють простежити логіку оцінювання кандидатів у судді КСУ.

Практика розгляду судових справ продемонструвала, що оціночна категорія «обґрунтовані сумніви» функціонує як самостійний оціночний інструмент, який не потребує встановлення протиправності поведінки

кандидата. Такий підхід фактично закріплює превентивну модель оцінювання, орієнтовану на захист довіри до КСУ, а не лише на констатацію юридичних порушень. У цьому аспекті дискреційні повноваження Дорадчої групи є не лише правом вибору між кількома варіантами рішення, а й інструментом формування стандартів публічної доброчесності.

6. За прикладом Франції, пропонується запровадити в Україні оновлення КСУ на третину кожні три роки кожним із суб'єктів призначення суддів КСУ, що убезпечить орган конституційної юрисдикції від політичних уподобань однієї владарюючої політичної сили та призначення одразу всіх суддів Конституційного Суду за своєю квотою на дев'ятирічний термін, зокрема:

Частину 2 статті 148 Конституції України викласти в редакції: «Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України. Конституційний Суд оновлюється на третину кожні три роки. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України забезпечують призначення по двоє суддів Конституційного Суду кожні три роки».

Статтю 9 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти в такій редакції: «Стаття 9. Склад Суду

1. Склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду.

2. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

3. Конституційний Суд оновлюється на третину кожні три роки. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України забезпечують призначення по двоє суддів Конституційного Суду кожні три роки».

За прикладом Польщі, пропонується внести до Конституції України і Закону України «Про Конституційний Суд України» зміни щодо вимоги наявності в судді КСУ та, відповідно, кандидата в судді КСУ єдиного українського громадянства, а саме:

Частину 4 статті 148 Конституції України викласти в редакції: «Суддею Конституційного Суду України може бути особа, яка має лише громадянство

України, володіє державною мовою, на день призначення досягла сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності»;

Частину 1 статті 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти в редакції: «Суддею Конституційного Суду України може бути особа, яка має лише громадянство України, володіє державною мовою, на день призначення досягла сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності».

З метою уникнення політизації КСУ, за прикладом Албанії, Австрії та Польщі, пропонується доповнити перелік вимог до особи судді КСУ, визначений частиною 5 статті 148 Конституції України, положенням щодо неможливості кандидата балотуватися на посаду судді КСУ, якщо він займав політичну посаду в державній адміністрації або керівну посаду в політичній партії протягом останніх 10 років до того, як став кандидатом.

Абзац 2 частини 3 статті 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» доповнити пунктом 4 та викласти в редакції:

«Суддею Конституційного Суду, зокрема, не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення:

1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;

2) обрана на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;

3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації або іншої політичної діяльності;

4) займала політичну посаду в державній адміністрації або керівну посаду в політичній партії протягом останніх 10 років до того, як стала кандидатом».

За прикладом Польщі, пропонується доповнити Конституцію України і Закон України «Про Конституційний Суд України» положенням щодо

неприпустимості призначення на посаду судді КСУ особи, яка займала посади, щодо яких здійснювалися та здійснюються заходи з очищення влади (люстрація) відповідно до Закону України «Про очищення влади».

7. З'ясовано, що кваліфікація кандидата в судді КСУ за критерієм відповідності рівня компетентності у сфері права відбувається у два етапи. Перший етап має формальний характер, на якому уповноважені органи суб'єктів призначення судді КСУ перевіряють документальне підтвердження кандидатом у судді КСУ наявності юридичної освіти (наукового ступеня, вченого звання) і стажу професійної діяльності у сфері права. Другий етап кваліфікації кандидата в судді КСУ слід розглядати як дію, яка засвідчує, що конкретний кандидат узмозі працювати правильно і дійсно дати очікувані результати. Таку кваліфікацію здійснює Дорадча група експертів під час оцінювання кандидатів у судді КСУ, під час якого рівень кваліфікації кандидата у судді КСУ визначається не за формальними ознаками, а ретельною перевіркою природних здібностей кандидата в судді КСУ вміти практично застосовувати здобуті знання та наявності бажання інноваційно та всебічно підходити до вирішення казусів.

Доведено переваги обрання до КСУ суддів із різним практичним досвідом у сфері права, а не виключно суддів загальної юрисдикції та науковців, оскільки суддівські призначення мають ґрунтуватися на заслугах, а не відображати політичні чи інші форми упередженості на користь або проти певних типів кандидатів.

Запропоновано розширити перелік вимог щодо наявності освітнього рівня для кандидатів у судді КСУ та за потреби визначити квоту для суб'єктів призначення суддів КСУ для осіб з такою спеціальністю, як «міжнародне право».

8. «Моральні якості» визначено як унікальну, сформовану протягом життя сукупність особистісних рис, які визначають внутрішній духовний світ людини, зумовлюють її поведінку, ставлення до інших людей і суспільства в цілому.

Доведено, що етапи оцінювання Дорадчою групою критерію високих моральних якостей кандидатів у судді КСУ складають послідовну сукупність процесуальних та аналітичних дій: 1) ініціювання процедури та первинний збір

даних; 2) самостійний збір і аналіз інформації; 3) комунікація з кандидатом; 4) здійснення оцінювання та ухвалення рішення; 5) оформлення результатів.

З'ясовано, що затверджене Методологією правило оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ узгоджуються з класичним уявленням про те, що сукупність моральних чеснот є не швидкоплинним станом, а стійкою характеристикою, яку можна підтвердити або спростувати через оцінку сукупного життєвого та професійного досвіду.

Доведено, що оцінювання таких суб'єктивних категорій, як «добročесність», «мораль», «етика», є дискреційними повноваженнями Дорадчої групи.

Обґрунтовано, що положення пункту 3 частини 3 статті 10–8 Закону України «Про Конституційний Суд» про відсутність часових обмежень має застосовуватися обережно й у поєднанні з принципом нормативної та моральної еволюційності. Дорадча група може враховувати будь-які факти минулого, але їхня оцінка має здійснюватися не шляхом автоматичного накладення сучасних моральних категорій на минулі дії, а через аналіз загальної послідовності поведінки кандидата в судді КСУ, стабільності його моральних орієнтацій і здатності демонструвати доброчесність у різних обставинах та часових контекстах. Такий підхід забезпечує методологічну коректність оцінювання моральних якостей кандидатів у судді КСУ.

9. Громадський контроль за процедурою добору суддів КСУ визначено як систему нормативно визначених заходів та процедур, які здійснюються суб'єктами громадянського суспільства по відношенню до кандидатів на посади суддів КСУ з метою забезпечення умов добору професійних і доброчесних суддів КСУ для формування ефективного та неупередженого складу КСУ.

Доведено, що громадський контроль у процедурі добору суддів КСУ упроваджено через представництво у складі Дорадчої групи, залучення додаткових експертів, представників громадських об'єднань для підтримки її діяльності; надання фізичним особам і громадським об'єднанням права надсилати до Конкурсної комісії, Комітету, Ради суддів України та Дорадчої

групи будь-яку інформацію або матеріали щодо того, чи відповідає конкретний кандидат вимогам, установленим Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України»; посилення складу Дорадчої групи протягом перехідного періоду добору суддів КСУ міжнародною складовою; трансляції засідань Дорадчої групи, Конкурсної Комісії, Верховної Ради України на онлайн-платформах у мережі Інтернет, на яких розглядаються питання конкурсного добору суддів КСУ; оприлюднення документів кандидатів у судді КСУ, за винятком персональних даних, на офіційних сайтах суб'єктів призначення суддів КСУ та офіційному сайті КСУ на сторінці «Дорадча група експертів».

10. З'ясовано, що контроль «цифрової пам'яті» є самостійним елементом суддівської доброчесності та набуває особливого значення для кандидата в судді КСУ з огляду на підвищені вимоги до його моральних якостей, безсторонності та репутаційної бездоганності. Проте отримана Дорадчою групою інформація з інтернет-середовища може бути лише допоміжним джерелом, але не самодостатнім доказом відповідності або невідповідності кандидата в судді КСУ високим моральним якостям. Така інформація потребує критичної оцінки, перевірки з інших джерел і зіставлення з реальною професійною діяльністю, рішеннями, поведінкою та репутацією особи. Отже, інтернет-середовище не може розглядатися як безумовно надійний критерій оцінки моральних якостей кандидата в судді КСУ, а лише як один з елементів комплексного та збалансованого підходу до формування висновку.

Доведено, що контроль «цифрової пам'яті» є самостійним елементом суддівської доброчесності та набуває особливого значення для кандидата в судді КСУ внаслідок підвищених вимог до його моральних якостей, безсторонності та репутаційної бездоганності. Контроль «цифрової пам'яті» для кандидата в судді КСУ є не лише етичним, а й превентивним обов'язком, який включає: регулярний моніторинг усіх наявних і минулих облікових записів; аналіз розміщеного контенту та цифрових зв'язків на предмет їх відповідності стандартам незалежності, стриманості та неупередженості; вжиття розумних і пропорційних заходів щодо видалення неприйняттого контенту або обмеження

доступу до нього; утримання від створення нового контенту, який може бути сприйнятий як політично заангажований, дискредитує або такий, що підриває авторитет держави, КСУ та судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш Ю. Г. Реформування системи призначення суддів Конституційного Суду України як напрямок зниження конфліктності у його діяльності. *Право і Безпека*. 2007. Т. 6. № 2. С. 10–14.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2007_6_2_5.
2. Берченко Г. В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25-34. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14390/1/Berchenko_25-34.pdf.
3. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. Київ., 2011. 303 с.
4. Боднарєнко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 60–65.
URL : <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2017-3/pdfs/6-bohdan-bondarenko-harantii-nezalezhnosti-suddiv-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy.pdf>.
5. Бондарєнко Б. О. Конституційно-правове забезпечення незалежності конституційного суду (європейський та український досвід) : дис. ... д-ра філософії: спец. 081. Право. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 220 с.
6. Бондарєнко Б. Формування складу Конституційного Суду як складова механізму забезпечення його незалежності. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 1. С. 26–37.
7. Бондарєнко Н. О. Проблемні питання конституційної юстиції в Україні. *Форум права*. 2011. № 1. С. 107–113.
8. Ванджурак Р. Інтелектуальна основа розсуду суб'єктів правозастосування (питання ролі когнітивних здібностей під час ухвалення дискреційних рішень). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 56–66. DOI: 10.33270/02252901.7
9. Велика українська енциклопедія: тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / уклад. : Бабка В. Л., Шумило М. М. ; за ред. д. і. н., проф.

Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 298.

11. Венеційська комісія рекомендує переглянути процедуру відбору та призначення суддів Конституційного Суду. Блог Центру політико-правових реформ. 15 грудня 2020 р. URL : https://lb.ua/blog/cplr/473082_venetsiyska_komisiya_rekomenduie.html.

12. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільств». URL : https://court.gov.ua/userfiles/visn_7_2005.pdf.

13. Висновок Венеціанської комісії щодо Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного суду України на конкурсних засадах», ухвалено Венеційською комісією на 133-му пленарному засіданні (Венеція, 16–17 грудня 2022 р.) від 19 грудня 2022 року № 1109/2022 (CDL- AD(2022)054). URL : https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/opinion_1109.pdf.

14. Висновок щодо Проекту Закону Про Конституційний Суд України: Висновок Венеційської комісії № 870/2016 від 9–10 грудня 2016 року. Європейська Комісія за демократію через право. 16 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/870_2016_2016_12_12.pdf.

15. Вітченко А. О., Вітченко А. Ю. Основи наукових досліджень у вищій школі : підруч. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2020. 272 с.

16. Володимир Зеленський підписав заявку на членство України у Європейському Союзі. URL : <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zayavku-na-chlenstvo-ukrayini-u-73249>.

17. Все, що потрібно знати про спеціальну перевірку кандидатів на посади публічної служби. 01.07.2025. Сайт Національного агентства з питань

запобігання корупції. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/vse-scho-potribno-znaty-pro-spetsialnu-perevirku-kandydativ-na-posady-publichnoi-sluzhby/>.

18. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук. Спец.: 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 1999. 203 с.

19. Голобутовський Р., Атауш А. Особливості конституційно-правового статусу Суддів Конституційного Суду України *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 10 грудня 2021 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 52–53. URL : <https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15695/1/11.pdf>.

20. Гончар О. О. Вплив соціальних мереж на процедуру добору суддів Конституційного суду України. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. с. С. 261–264.

21. Гончар О. О. Вплив цифрових слідів фізичної особи на її майбутнє. *Правові виклики сучасності: захист прав людини в цифрову еру* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Чернівці, 13 листопада 2024 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 236–239.

22. Гончар О. О. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості процедури добору суддів Конституційного Суду. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. – Чернівці, 2025. С. 180–185.

23. Гончар О. О., Остафійчук Л. А. Добросесність кандидата на посаду судді Конституційного суду України. *Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи* : збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу, присвяченого Міжнародному дню

прав людини (м. Харків, 4 грудня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 20–24. Електронне наукове видання. URL : https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/04.12.2022.pdf.

24. Гончар О. До питання організації Конституційного Суду України. Правові виклики сучасності : законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми : матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 6 грудня 2022 року) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 241–243.

25. Гончар О. О. Європейський досвід добору суддів органів конституційної юрисдикції. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 3. Т. 1. С. 112–123.

26. Гончар О. О. Належна кваліфікація як визначальна вимога до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право», 2025. Т. 1. Вип. 90. С. 238–247.

27. Гончар О. О. Правовий статус Дорадчої групи експертів з оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 червня 2025р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2025. С. 215–220.

28. Гончар О. О. Принципи добору суддів Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Т. 1. С. 142–148.

29. Гончар О. О. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час конкурсної процедури добору суддів Конституційного Суду України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів, Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 160–163.

30. Гончар О. О. Процедура добору суддів до Конституційного суду України: незалежність та довіра до судової системи. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III

Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 59–61.

31. Гончар О. О. Процедура добору суддів Конституційного Суду України в українському законодавстві. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Р. 256–300.

32. Грамацький Е. Конституційний Рамштайн: «Єдине, від чого має бути залежним суддя КСУ, – це верховенство права». *Юридична практика*. 26.01.2023 р. URL: <https://pravo.ua/konstytutsiinyi-raimshtain-iedynym-vid-chohomaie-buty-zalezhnym-suddia-ksu-tse-vid-verkhovenstva-prava-ernest-hramatskyi/>.

33. Гравер Г. П. Герої в суддівській мантиї: добросовісне (чесне) суддівство в умовах аморальних законів / пер. з норв. Миколи Фетісова, пер. з англ. Ірини Черненко – Київ: Вид-во ТОВ «Компанія ВАІТЕ» – 326 с.

34. Данко В. Й., Белов Д. М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 2022. № 73. Т. 2. С. 174–181. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.56>.

35. Двоє чинних нардепів від влади – кандидати до КСУ. Це порушує Конституцію. URL : <https://dejure.foundation/tpost/kx1skedkj1-dvo-chinnih-nardepv-vd-vladi-kandidati-d>.

36. Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.) : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с. URL : http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2021/Denisenko_monogr.pdf.

37. Дереш Ю. В., Романчук А. О. Щодо питання про призначення суддів Конституційного Суду України як передумови його незалежності та доброчесного складу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 93–97. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/18>.

38. Дорадча група експертів підвела підсумки конкурсу на посаду судді КСУ за квотою з'їзду суддів України. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/doradcha->

grupa-ekspertiv-pidvela-pidsumky-konkursu-na-posadu-suddi-ksu-za-kvotoyu-zyizdu.

39. Дорадча група експертів. Співбесіда з кандидатом на посаду судді КСУ - Яна Ленгер. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=feHKjGbIZfw>.

40. Дорадча група експертів. Співбесіда з кандидатом на посаду судді КСУ - Віталій Придатко. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=9KkgUUe0WFQ>.

41. Дрозд А. О. Інститут конституційного контролю в державах романо-германської правової системи: історико-порівняльний аналіз : дис. ... д-ра філософії: спец. 081. Право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 256 с.

42. Закликаємо Президента ветувати закон про реформу Конституційного Суду. 15.12.2022. URL : <https://www.chesno.org/post/5423/>.

43. Засада. Словник української мови : в 11 томах. Том 3, 1972. С. 300. URL : <https://sum.in.ua/s/zasada>

44. Іванів І. Вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду: порівняльно-правовий аналіз (на основі досвіду окремих держав членів ЄС). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2017. Вип. 64. С. 95–102.

45. Іванів І. Г. Правовий статус судді конституційного суду в державах ЄС та Україні : дис. ... д-ра філософії [081 – Право] / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2023. 191 с. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/68465>.

46. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. № 66. С. 24–35.

47. Івасюк О. Моніторинговий звіт за результатами проведення конкурсного відбору на посаду судді КСУ за новою процедурою. URL : <https://pravo.org.ua/analytical-materials/monitoryngovyj-zvit-za-rezultatamy-provedennya-konkursnogo-vidboru-na-posadu-suddi-ksu-za-novoyu-proceduroyu/>.

48. Іноземні члени Дорадчої групи експертів з відбору суддів Конституційного Суду: хто вони. Судово-юридична газета. 13 листопада 2023.

URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/285600-inostrannye-chleny-soveschatelnoy-gruppy-ekspertov-po-otboru-sudey-konstitutsionnogo-suda-kto-oni>.

49. Інтернет- ехнології. *Bikinedia*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97>.

50. Кандидат Check-2: де Україна перебуває у виконанні семи рекомендацій ЄС щодо кандидатства. Центр «Нова Європа». URL : <http://neweurope.org.ua/visual-materials/13214/>.

51. Кандидати на дві вакантні посади судді КСУ, допущені до конкурсного відбору за квотою Верховної Ради України, оголошеного 22.05.2024. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/kandydaty-na-dvi-vakantni-posady-suddi-ksu-dopushcheni-do-konkursnogo-vidboru-za-kvotoyu>.

52. Кандидати на посаду судді КСУ, допущені до конкурсного відбору за квотою Ради суддів України (з'їзду суддів України), оголошеного 15.04.2024. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/kandydaty-na-posadu-suddi-ksu-dopushcheni-do-konkursnogo-vidboru-za-kvotoyu-rady-suddiv>.

53. Кандидати на посаду судді КСУ, допущені до конкурсного відбору за квотою Президента України, оголошеного 13.08.2024. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/kandydaty-na-posadu-suddi-ksu-dopushcheni-do-konkursnogo-vidboru-za-kvotoyu-prezydenta>.

54. Каррі Д. П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / Пер. з англ. О. М. Мокровольського. Київ : Веселка, 1993. – 192 с.

55. Картка документа Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2846-20>.

56. Картка законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду

судді Конституційного Суду України. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9322&conv=9>.

57. Кельзен , Ганс. Чисте правознавство : з дод.: Пробл. справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.

58. Ковальчук В., Шабелько Н. Формування Конституційного Суду України як одна з умов забезпечення його легітимного функціонування. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7). С. 69–74.

59. Ковтун В.В. Щодо питання порядку призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 71–76. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/15>.

60. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

61. Коментар змісту міжнародних стандартів та міжнародно-правових актів щодо правил поведінки суддів у соціальних мережах. URL : <https://nsj.gov.ua/files/1729663451%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%B2%20%D0%B2%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B0%D1%85.pdf>.

62. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n88.

63. Конкурс до Конституційного Суду: хто намагається потрапити в крісло судді? URL : https://dejure.foundation/konkurs-do-konstytucyjnego-sudu-hto-namagayetsya-potrapyty-v-krislo-suddi/?utm_source=chatgpt.com

64. Конкурс забуКСУвав? Як відбирають суддів Конституційного Суду на першому відкритому конкурсі. *Українська правда*. 13 березня 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/03/13/7446304/>.
65. Конкурс. Словник української мови : в 11 т. Том 4. 1973. С. 261. URL : <https://sum.in.ua/s/konkurs>
66. Констанкевич Ю. З. Морально-етичні критерії як конституційна умова формування органів публічної влади в Україні : дис. ... д-ра філософії : спец. 081. Право. / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 283 с.
67. Конституційне право держав-членів Європейського Союзу : підручник / Петро Захарченко, Галина Лаврик. Полтава : ПУЕТ, 2024. 389 с.
68. Конституційний договір від 08.06.1995 № 1к/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
69. Конституція (Основний Закон) України: Закон від 20.04.1978 № 888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#o384>.
70. Конституція Болгарії. URL : https://constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2015.
71. Конституція Боснії і Герцеговини. URL : https://constituteproject.org/constitution/Bosnia_Herzegovina_2009.
72. Конституція Великого Герцогства Люксембурзького URL : https://constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009.
73. Конституція Естонії. URL : https://constituteproject.org/constitution/Estonia_2015.
74. Конституція Ірландії. URL : https://constituteproject.org/constitution/Ireland_2019.
75. Конституція Італії 1947 (ред. 2020). URL : https://www.constituteproject.org/constitution/Italy_2020.
76. Конституція Князівства Монако. URL : https://constituteproject.org/constitution/Monaco_2002.

77. Конституція Литви. URL : https://constituteproject.org/constitution/Lithuania_2019.
78. Конституція Мальти. URL : https://constituteproject.org/constitution/Malta_2016.
79. Конституція Республіки Молдова. URL : https://constituteproject.org/constitution/Moldova_2016.
80. Конституція Республіки Хорватія. URL : https://constituteproject.org/constitution/Croatia_2013.
81. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (перша редакція). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#o643>.
82. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4907>.
83. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
84. Конституція України : науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. Харків : Право; Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 808 с.
85. Конституція Чорногорії. URL : https://constituteproject.org/constitution/Montenegro_2013.
86. Кооптація. Словник української мови : в 11 т. Том 4, 1973. С. 278. URL : <https://sum.in.ua/s/kooptacija>.
87. Крайник Г. С. Конституційний Суд України – реформування у напрямі євроінтеграції України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 139–146. URL : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.23>.
88. Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття:

компаративна концептуалізація : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Логос, 2017. 680 с.

89. Кумпаненко Н. Соціальні мережі як засіб формування громадянського суспільства. URL : http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1149%3A101215-21&catid=138%3A4-1215&Itemid=170&lang=ru.

90. Левенець А. В., Донченко О. І. Дискреційні повноваження органів, які здійснюють оцінювання кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Том 27. Випуск 1 (40). 2025. С. 38–43.

91. Летнянчин Л. І. Меритократична ідея (принцип) в судовій реформі. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2024 р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2024. С. 35–43. URL : https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/suchasni_vyklyky_ta_aktualni_problemy_sudovoyi_reformy_v_ukrayini_2024.pdf.

92. Манюк П. Присяга судді конституційного суду: порівняльно-правова характеристика. *Український часопис конституційного права*. 2021. №1(18). С. 10–16. URL : <https://doi.org/10.30970/jcl.1.2021.2>.

93. Маринець Н. В. Вплив соціальних медіа на формування особистості: філософський аспект. *Філософія та публічні комунікації: інформаційний простір сучасної культури* : матеріали міждисциплінарного круглого столу, приуроченого пам'яті української журналістки, публіцистки, громадської діячки, головного редактора газети «Освіта», члена Національної спілки журналістів України Коноваленко Ольги Степанівни, 27 жовтня 2023 року. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 65–68. URL : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-349-4-19>.

94. Марусяк О. Конкурсний відбір суддів КСУ – наступний крок для євроінтеграції. 27.06.2022. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/konkursnyj-vidbir-suddiv-ksu-nastupnyj-krok-dlya-yevrointegratsiy/>.

95. Махінчук В. Добросесність як новітній фактор оцінювання кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду України. *Слово Національної школи суддів України*. 2025. № 1 (50). С. 30–44. URL : [10.37566/2707-6849-2025-1\(50\)-2](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-1(50)-2)

96. Методологія оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права: Протокол № 2 засідання Дорадчої групи експертів від 04 грудня 2023 р. (зі змінами, затвердженими Протоколом № 10 засідання Дорадчої групи експертів від 30 травня 2024 р.). URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/2024_metodologiya_dge_zminy_final.pdf.

97. Методологія оцінювання моральних якостей і рівня компетенції у сфері права Дорадчої групи експертів , ухваленої згідно протоколу № 2 засідання Дорадчої групи експертів від 04 грудня 2023 р. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/metodologiya_dge.pdf.

98. Миколаєць А. П. До визначення поняття та істотних ознак громадського контролю як форми взаємодії держави і громадськості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 139–141. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/37>.

99. Мироненко О. М. Історія Конституції України. Київ : Ін Юре, 1997. 60 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Myronenko_Oleksandr/Istoriia_Konstytutsii_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=0gpfokdbjbb7b0gttr3b6ba06.

100. Мілова Т. М. Статус суддів конституційного суду України в контексті вітчизняної реформи правосуддя: окремі аспекти. *Наукові записки* [Центрально українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Право, 2017. Вип. 2 (спецвип.). С. 41–44. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2017_2\(spetsvip\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2017_2(spetsvip)).

101. Мораль. Словник української мови: в 11 т. Том 4, 1973. С. 799. URL : <https://sum.in.ua/s/moralj>.

102. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері громадського контролю в системі судоустрою України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія Право. Вип. 86: ч. 4. С. 11–16. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.1>.

103. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації Основного Закону. *Форум Права*. 2019. 54 (1). С. 52–59. URL : <http://doi.org/10.5281/zenodo.2634681>.

104. Нестеренко Д. О. Припинення повноважень та звільнення суддів Конституційного Суду України як гарантія їх незалежності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Серія Право. Вип. 76. Ч. 1. С. 103–108. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.15>.

105. Озерський І. В. Фаховий відбір кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України у світлі проекту Закону України Про Конституційний Суд України (реєстр.№ 5336-1 від 17.11. 2016 р.). *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 4. С. 35–38.

106. Остафійчук Л.А. Юридична відповідальність за неповагу до суду : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 230 с.

107. Петришин О. В. Проблеми конституціоналізації судової влади та судової реформи. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (27 жовтня 2023 р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2023. С.46–51.

108. Питання конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України: Указ Президента України від 29.02.2024 р. №139/2024. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1392024-4998>.

109. Питання конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України: Указом Президента України від 29.02.2024 № 139/2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2024#n93>.

110. Положення про Дорадчу групу експертів, затверджене Протоколом № 1 засідання Дорадчої групи експертів від 12 листопада 2023 р. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/2024_06_polozhennya_pro_dge_zminy_final.pdf.

111. Порядок проведення співбесіди з кандидатами на посаду судді Конституційного Суду України стосовно осіб, яких призначає Президент України, затверджений рішенням Конкурсної комісії від 24 лютого 2025 року (протокол № 5). URL : <https://www.president.gov.ua/administration/informaciya-pro-provedennya-spivbesidi-z-kandidatami-na-posa-957>.

112. Порядок. Словник української мови: в 11 т. Том 7. 1976. С. 302. URL : <https://sum.in.ua/s/porjadok>.

113. Постанова Конституційного Суду України про затвердження Правил професійної етики судді Конституційного Суду України від 22.07.2025 № 21-п/2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0021710-25#Text>.

114. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України». URL : <blob:https://itd.rada.gov.ua/f41f4b3a-ccdd-4079-8b35-37ae387c66b5>.

115. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення конкурсного відбору на посаду судді Конституційного Суду України» № 14149 від 24.10.2025 року. URL : <blob:https://itd.rada.gov.ua/d3ce4dc1-36a1-4023-9be0-72160a0a8266>, <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/58513>.

116. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 №2073-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

117. Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України : Закон України від 23.02.2014 № 763-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/763-18/ed20140302#n5>.

118. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

119. Про відповідність кандидата на посаду судді Конституційного Суду України Різника Сергія Васильовича критерію високих моральних якостей: рішення № 1.18, ухвалене Протоколом № 5 засідання Дорадчої групи експертів

від 23 березня 2024 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_5_riznyk.pdf.

120. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»: Закон України від 17.05.2012 № 4711-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4711-17/ed20140302#Text>.

121. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України: Закон України від 07.10.2010 № 2592-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2592-17/ed20101013#Text>.

122. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 № 2846-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-IX#Text>.

123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 № 2846-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-IX#Text>.

124. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України: Закон України від 27.07.2023 № 3277-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3277-20#Text>.

125. Про внесення змін до Закону України «Про комітети Верховної Ради України»: Закон України від 22.12.2005 № 3277-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3277-15/ed20060120#Text>.

126. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19/ed20160930#n6>.

127. Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України: Закон України від 08.10.2010 № 2600-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2600-17#Text>.

128. Про внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон України від 19.06.1991 № 1213а-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213%D0%B0-12#Text>.

129. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

130. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

131. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80/ed20060120#Text>.

132. Про Конституційний Суд України: Закон України від 03.06.1992 № 2400-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2400-12#o28>.

133. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. (Перша редакція). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/ed20170713#Text>.

134. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n44>.

135. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80/ed19961016#Text>.

136. Про Конституційний Суд: Закон Республіки Молдова від 13.12.1994 № 317- XIII. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136748&lang=ro.

137. Про Концепцію нової Конституції України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 19.06.1991 № 1213-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-12#Text>.

138. Про підходи до визначення критеріїв оцінювання доброчесності суддів та кандидатів на посаду судді розповів член ВРП Сергій Бурлаков на міжнародному форумі. URL : <https://hcj.gov.ua/news/pro-pidhody-do-vyznachennya-kryteriyiv-ocinyuvannya-dobrochesnosti-suddiv-ta-kandydativ-na>.

139. Про порядок введення в дію Закону України «Про Конституційний Суд України»: Постанова Верховної Ради України від 03.06.1992 № 2401-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2401-12#Text>.

140. Про призначення Совгирі О. В. на посаду судді Конституційного Суду України: Постанова Верховної Ради України від 27 липня 2022 року № 2442-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-20#Text>.

141. Про проект нової Конституції України: постанова Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2525-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2525-12#o754>.

142. Про реагування на факти порушення судьями Конституційного Суду України присяги судді: постанова Верховної Ради України від 24.02.2014 № 775-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-18#Text>.

143. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.

144. Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 № 2862-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12/ed19921215#Text>.

145. Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14/ed20020207#Text>.

146. Продайвода В. І. Адміністративно-правові засади запобіганню зловживанню повноваженнями: досвід країн Європейського Союзу та перспективи для України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. ПРАВО. 2025. Вип. 42. С. 24–34.

147. Проект Закону про Конституційний Суд України від 07.06.2017 року № 6427-д. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6427-%D0%B4&skl=9.

148. Проект Закону про Конституційний Суд України від 1.11.2016 року № 5336. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=60382.

149. Проект Закону про Конституційний Суд України від 17.11.2016 року № 5336-1. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60542.

150. Проект Закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1582306>.

151. Проект Конституції України, опублікований у пресі 26 жовтня 1993 р. URL : <https://constituanta.blogspot.com/2012/10/1993.html>.

152. Протокол № 16 засідання Дорадчої групи експертів від 18 лютого 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_16_vid_18.02.2025.pdf.

153. Протокол № 17 засідання Дорадчої групи експертів від 29 травня 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_17_upd-2_2025.pdf.

154. Протокол № 18 засідання Дорадчої групи експертів від 15 вересня 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_18_2_zminy_do_metodologiyi_15_veresnya.pdf.

155. Протокол № 16 засідання Дорадчої групи експертів від 18 лютого 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/retyngovyyu_parlament_2.pdf.

156. Протокол № 19 засідання Дорадчої групи експертів від 18 листопада 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_19-3_sey.pdf.

157. Протокол № 20 засідання Дорадчої групи експертів від 20 грудня 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_20_fin_2025.pdf.

158. Протокол № 6 засідання Дорадчої групи експертів від 20 квітня 2024 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_6_vid_20042024.pdf.

159. Протокол № 8 засідання Дорадчої групи експертів від 11 травня 2024 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/protokol_no_8_vid_11.05.2024.pdf.

160. Рабінович С. Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання

конституційності й законності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 63–73.

161. Рабінович С. Чи можлива деполітизація конституційного правосуддя України? *Ideology and politics journal*. 2021. № 2(18). С. 235–259. URL : <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2021.02.00010>.

162. Редько О. Цифровізація консультативно-дорадчих процесів у судовій владі: адміністративно-правовий аспект. *Академічні візії*. 2025. Вип. 48. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2320>.

163. Рекомендації для відбору суддів КСУ поки не виконано: Голова Венеційської комісії оприлюднила листа до Руслана Стефанчука, документ. *Судово-юридична газета*. 25 січня 2023 р. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/260260-rekomendatsii-po-otboru-sudey-ksu-poka-ne-vypolneny-glava-venetsianskoy-komissii-obnarodovala-pismo-ruslanu-stefanchuku-dokument>.

164. Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні : дис. ... д-ра юрид. спец. 12.00.02 / Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2021. 473 с.

165. Річний звіт Фундації DEJURE. URL : <https://drive.google.com/file/d/1TADHS3HN4SZ-Kt73wi6QE4MCn3LpXBeM/view?pli=1>.

166. Рішення Верховного Суду від 09 грудня 2024 року по справі №990/286/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123794332>.

167. Рішення Верховного Суду від 15 серпня 2024 року по справі № 990/136/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121059342>.

168. Рішення Дорадчої групи 1.27. Протокол № 15 засідання Дорадчої групи експертів від 28 січня 2025 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/1.27_soldatenko_dobrochesnist.pdf?utm_source=chatgpt.com.

169. Рішення Дорадчої групи 1.28. Протокол № 15 засідання Дорадчої групи експертів від 28 січня 2025 року. URL : https://web.ccu.gov.ua/sites/default/files/tkachenko_dobrochesnist.pdf?utm_source=chatgpt.com.

170. Рішення Дорадчої групи від 28.01.2025 № 1.21. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/1.20_nedobrochesnist_morozova_proyekt_rishennya.pdf.

171. Рішення Дорадчої групи від 28.01.2025 № 1.28. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/tkachenko_dobrochesnist.pdf.

172. Рішення Дорадчої групи експертів від 07.11.2024. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/tkachenko_rishennya_fin.pdf.

173. Рішення Дорадчої групи експертів від 23.03.2024 № 1.21. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/rishennya_shchodo_tkachenka_o.v._1.pdf.

174. Рішення Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 04.07.2025 № 04-26/04-2025/155093 URL : <https://bit.ly/4IHmXVN>.

175. Рішення КСУ від 07.07.2009 № 17-рп/2009 у справі щодо за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-09#Text>.

176. Рішення Ради суддів України від 02 червня 2025 року №25. URL : <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-vid-02062025-no-25-p-74fff965be.pdf>.

177. Рішення Ради суддів України від 09 грудня 2024 року №41. URL : <https://rsu.gov.ua/ua/documents/175>.
178. Ромах О. В. Тріангуляція як метод забезпечення валідності результатів якісних досліджень. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, V(19), I.: 119, 2017. С. 62–64. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Triangulation-as-a-method-to-validate-qualitative-researches-O.-V.-Romakh.pdf>.
179. Савенко М. Д. Історія конституційної юстиції України. *Наукові записки НаУКМА*. 2002. Т. 20. Спеціальний випуск : у двох частинах. Ч. 2. С. 355–359. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/ff4a125f-e869-48ba-8499-23bd3ec94904>.
180. Савчин М. Конституційна юстиція в умовах сучасної трансформації права. *Право України*. 2022. № 1. С. 39–80. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/09128a02-d1f7-4c83-9361-0509a154a1c3/content>.
181. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30–38.
182. Серебро М. В. Тріангуляція в методології юриспруденції. *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / відп. ред.. Г. О. Ульянова*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 72–74.
183. Скарбик П. Як мінімізувати цифровий слід та захистити приватність онлайн. URL : <https://itechua.com/articles/293701>.
184. Словник української мови: в 11 т. Том 4, 1973. С. 128. URL : <https://sum.in.ua/s/kvalifikacija>.
185. Словник української мови: в 11 т. Том 5, 1974. С. 117. URL : <https://sum.in.ua/s/nalezhnij>.
186. Список кандидатів допущених до участі у конкурсі на посаду судді КСУ за квотою Президента України: URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/spysok-kandydativ-dopushchenyh-do-uchasti-u-konkursi-na-posadu-suddi-ksu-za-kvotoyu>.

187. Список кандидатів на дві вакантні посади судді Конституційного Суду України, допущених до конкурсного відбору Радою суддів України (з'їздом суддів України). URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/kandydaty-na-posadu-suddi-ksu-dopushcheni-do-konkursnogo-vidboru-radoyu-suddiv-ukrayiny>.

188. Список кандидатів на три вакантні посади судді Конституційного Суду України, допущених до конкурсного відбору Верховною Радою України. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/kandydaty-na-posadu-suddi-ksu-dopushcheni-do-konkursnogo-vidboru-verhovnoyu-radoyu-ukrayiny>.

189. Співбесіда з кандидатом на посаду судді КСУ - Ігор Завальнюк. 5 грудня 2025 р. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=qs4gkTbJm5s>.

190. Співбесіда з кандидатом на посаду судді КСУ - Радутний Олександр. URL : https://www.youtube.com/watch?v=8SXzjKS_brA&t=11s.

191. Співбесіди з кандидатами на посаду судді КСУ від 7 березня 2024 року. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=urvZtAvrsOo&t=11457s>.

192. Співбесіди з кандидатами на посаду судді КСУ. 17-18 травня 2025 р. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=qs4gkTbJm5s><https://www.youtube.com/watch?v=iTeHkxjIGNQ&t=12213s>.

193. Справа «Михайлюк та Петров проти України» (Заява № 11932/02) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text.

194. Справа «Овчаренко та Колос проти України» (Заяви № 27276/15 і № 33692/15). URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-230336%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-230336%22]}).

195. Стецюк Н. В. Впровадження законодавства про процедуру конкурсного відбору суддів Конституційного Суду України, відповідно до рекомендацій Венеційської комісії. *Сучасний конституціоналізм та євроінтеграційні процеси в Україні* : збірник матеріалів учасників П'ятої міжнародної науково-практичної конференції. Львів: БОНА, 2023. С. 217–221.

196. Терміновий висновок Венеціанської комісії від 23.11.2022 р. №1109 / 2022 (CDL-PI(2022)046) про проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на

посаду судді Конституційного суду України на конкурсній основі.
URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2022\)046](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2022)046).

197. Ткаченко О. Обгрунтовані сумніви. *Закон і бізнес*. URL : https://zib.com.ua/ua/165108-riven_nedobrochesnosti_avtora_yak_kandidata_do_chleniv_vrp_t.html.

198. Томкіна, О. О. Конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 534–536. URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22703/1/0053219.pdf#page=535>.

199. ТОП зашкварів зі співбесід до Конституційного суду: п'яні водії, «скелети» родичів і незнання закону. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=jmSm7G6RVGw>.

200. Умови проведення письмового оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України щодо встановлення рівня компетентності у сфері права, затверджені протоколом № 5 Дорадчої групи експертів від 23 березня 2024 р. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/umovy-provedennya-pysmovogo-zavdannya_ukr.pdf.

201. Устав на Република Северна Македонија. URL : <https://ustavensud.mk>.

202. Фоміна С. В. Європейський досвід застосування критерію моральних якостей суддів конституційної юрисдикції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право, 2022. Вип. 72. Ч. 1. С.104–108. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.18>.

203. Хто стає суддями Конституційного Суду і чому вони не захищають Конституцію? URL : <https://dejure.foundation/khto-staye-suddiamy-ksu/>.

204. Цимбалістий Т. Становлення і сутність інституту конституційної юстиції. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 5–6. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/7894>.

205. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. До питання права і влади крізь призму герменевтичного дискурсу. *Науковий юридичний журнал*. 2017. № 3. С. 27–36.

206. Шаповал В. М. Конституційний Суд України. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2008. 568 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyny_Sud_Ukraini.

207. Шило О. Г., Панова А. В., Скідан Н. В. «Дружба» правників у Facebook: pros and cons. The 13th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects» (July 28–30, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. p. 586–595.

208. Щебетун І. С., Марцелюк А. І. Проблемні питання формування Конституційного Суду: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право, 2021. Вип. 64. С. 77–81. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.14>.

209. Щербанюк О., Бзова Л. Реформування процедури добору суддів Конституційного Суду України як умова інтеграції до Європейського Союзу: контекстуальні та концептуальні міркування. *Право України*. 2023. № 7. С. 12–23. URL : [10.33498/lopu-2023-07-012](https://doi.org/10.33498/lopu-2023-07-012).

210. Щербанюк О.В. Вступ до актуальної теми. *Право України*. 2023. № 7. С. 9–11. URL : https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2023-7-pravo_2023_7.pdf.

211. Щербанюк О. В. Стратегія реформування конституційного судочинства в сучасних умовах. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 22 червня 2021 р. С. 190–195. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1966>.

212. Щодо реформування Конституційного Суду: терміновий Висновок Венеційської комісії від 11 – 12 грудня 2020 р. № 1012/2020 (CDL-AD(2020)039). URL : <https://rm.coe.int/urgent-opinion-of-the-vc-on-the-reform-of-constitutional-court-uk/1680a116c9>.

213. Юзьков Леонід Петрович. URL : <https://constitutionalist.com.ua/iuzkov-leonid-petrovych/>.

214. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 2 : Д-Й. – 1999. – С. 195.

215. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ: Укр. енцикл., 1998. URL : <https://leksika.com.ua/10591004/ure/kvalifikatsiya>.

216. Якими були наслідки минулорічної конституційної кризи та як уникнути таких подій у майбутньому обговорили представники органів влади і громадськості. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/yakymy-buly-naslidky-mynulorichnoyi-konstytutsijnoyi-kryzy-ta-yak-unyknuty-takyh-podij-u-majbutnomu-obgovoryly-predstavnyky-organiv-vlady-i-gromadskosti/>.

217. Якість. Словник української мови: в 11 т. Том 11, 1980. С. 638. URL : <https://sum.in.ua/s/jakistj>.

218. Abbadia Jessica. What is triangulation in research: The path to reliable results. 10/08/2023. URL : <https://mindthegraph.com/blog/what-is-triangulation-in-research/>.

219. Advisory Group of Experts assessed the competencies of candidates to the CCU : 5 out of 8 passed further. Anti-Corruption Action Centre. 2024. URL : <https://antac.org.ua/en/news/advisory-group-of-experts-assessed-the-competencies-of-candidates-to-the-ccu-5-out-of-8-passed-further/>.

220. Argyrou A. Making the Case for Case Studies in Empirical Legal Research. *Utrecht Law Review*. Special Issue: Methodology of Legal Research, 2017. Volume 13. Issue 3. P. 96–113. URL : <https://utrechtlawreview.org/articles/409/files/submission/proof/409-1-1104-2-10-20171211.pdf>.

221. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 19, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1934. URL : <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0054%3Abekker+page%3D1117b>.

222. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 19, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1934. URL : <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0054%3Abook%3D4%3Achapter%3D1%3Asection%3D1>.

223. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 19, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1934. URL : <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0054%3Abekker+page%3D1122a>.

224. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 19, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1934. URL : <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0054%3Abekker%20page%3D1123b>.

225. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 19, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1934. URL : <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0054%3Abekker%20page%3D1127a>.

226. Aslı Bâli. Unpacking Turkey's "Court-Packing" Referendum. November 05, 2010. URL : <https://www.merip.org/2010/11/unpacking-turkeys-court-packing-referendum/>.

227. Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/.

228. Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) StF: BGBl. Nr. 1/1930 (WV) idF BGBl. I Nr. 194/1999 (DFB). URL : <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138>.

229. Bzova L., Shcherbanyuk O. Reform of the procedure for selecting judges of constitutional courts and judicial dialogue: European experience. *Lex Humana*. 2025. 17(2). P. 108–130. URL : <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/3378>.

230. Case of Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland. (Application no. 4907/18). URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210065%22%5D%7D>.

231. CDL-AD(2013)010-e Opinion on the Draft New Constitution of Iceland Adopted by the Venice Commission at its 94th Plenary Session (Venice, 8-9 March 2013) URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)010-e).

232. CM(2012)40-final - Guidelines of the Committee of Ministers on the selection of candidates for the post of judge at the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 28 March 2012 at the 1138th meeting of the Ministers' Deputies) URL : <https://search.coe.int/cm#%7B%22CoEIdentifier%22:%5B%2209000016805cb1ac%22%5D%2C%22sort%22:%5B%22CoEValidationDate%20Descending%22%5D%7D>.

234. Constitución Española. URL : <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>.

235. Constituição da República Portuguesa. URL : <https://www.parlamento.pt/Legislacao/paginas/constituicaorepublicaportuguesa.aspx>.

236. Constituția României. URL : <https://www.constitutiaromaniei.ro/>.

237. Constitution de la Principauté d'Andorre. URL: <https://cdn.accf-francophonie.org/2019/03/andorre-constitution.pdf>

238. Constitution de la Principauté d'Andorre. URL : <https://cdn.accf-francophonie.org/2019/03/andorre-constitution.pdf>.

239. Constitution of the Fifth French Republic du 4 octobre 1958. URL : <https://cdn.accf-francophonie.org/2024/04/constitution-1958-vingt-cinquieme-revision.pdf>.

240. Constitutional Court Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia, № 64/07 – official consolidated text, 109/12, 23/20, and 92/21. URL : <https://www.us-rs.si/legal-basis/statutes/?lang=en>.

241. Constitutional Court Law. 14 June 1996. URL : <https://likumi.lv/ta/en/en/id/63354>.

242. Constitutional Court of Korea. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Constitutional_Court_of_Korea.

243. Danmarks Riges Grundlov. URL : <https://www.ft.dk/da/dokumenter/bestil-publikationer/publikationer/grundloven/danmarks-riges-grundlov>.

244. Eldridge, S. (2025, April 11). moral virtue. Encyclopedia Britannica. URL : <https://www.britannica.com/topic/moral-virtue>.

245. Exploratory. Wikipedia. URL : <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Exploratory&oldid=1058841232>.

246. Federal Constitution of the Swiss Confederation. URL : <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>.

247. Follow-up Opinion to the opinion on the draft Law on amendments to certain legislative acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a competitive basis (Draft Law no. 9322 of 25 May 2023), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023), (CDL-AD(2023)022). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)022-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)022-e).

248. G. Marković, On the methods of selection of judges of constitutional courts, Collection of Papers “Controversies of The contemporary Law“, E. Sarajevo 2022, P. 371–395. URL : https://www.pravni.ues.rs.ba/Download/Zbornik-Protivrjecja_savremenog_prava/Tom_I/20_Goran_Markovic.pdf?utm_source=chatgpt.com.

249. Gesetz über das Bundesverfassungsgericht (BVerfGG). URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/BJNR002430951.html#BJNR002430951BJNG000102305>.

250. Goddard, W., & Melville, S. (2001). *Research Methodology: An Introduction* (2nd ed.). Johannesburg, 2196, South Africa: Juta and Company. P. 82–85. URL : <https://people.computing.clemson.edu/~goddard/texts/researchMethod/part4.pdf>.

251. Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. URL : [https://nl.wikisource.org/wiki/Grondwet_voor_het_Koninkrijk_der_Nederlanden_\(2023\)/Gehele_tekst](https://nl.wikisource.org/wiki/Grondwet_voor_het_Koninkrijk_der_Nederlanden_(2023)/Gehele_tekst).

252. Harding A. The Fundamentals of Constitutional Courts. International IDEA Constitution Brief, October, 2016. URL : <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/the-fundamentals-of-constitutional-courts.pdf>.

253. How Trump-appointed justices have dramatically shifted the liberal-conservative balance in the U.S. Supreme Court: analysis by dr. Türker Ertaş, 07.07.2022. URL : https://www.montesquieu-instituut.nl/id/vltle3iglwwm/nieuws/how_trump_appointed_justices_have?colctx=vln dhjpg1ks5.

254. Jakab, András, What is Wrong with the Hungarian Legal System and How to Fix it (July 13, 2018). Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL) Research Paper No. 2018 – 13. URL : <https://ssrn.com/abstract=3213378> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3213378>.

255. Judgment of the court (Grand Chamber). 18 December 2025. URL : <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=307225&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=7946135>.

256. Karan Choudhary. Which Method Should I Select for My Legal Research – Doctrinal, Empirical, Multi-Method or Something Else? Teisè, 2024. vol. 132, P. 135–144. URL : <https://doi.org/10.15388/Teise.2024.132.10>

257. Kazai, Viktor Z.: A Constitutional Dignitary Conceived in the Orbán-Regime: The Portrait of Tamás Sulyok, VerfBlog, 2024/3/11. URL : <https://verfassungsblog.de/a-constitutional-dignitary/>.

258. Kongeriket Noregs grunnlov. URL : https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4.

259. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL : <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

260. Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform. URL : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152/.

261. Kushtetuta e Republikës së Kosovës. URL : https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2017/05/Kosowo_alb_010117.pdf.

262. La composition des cours constitutionnelles – Science et technique de la démocratie, no. 20 (1997). URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-STD\(1997\)020.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-STD(1997)020.aspx).

263. La Constitution de la République d’Albanie. URL : <https://accf-francophonie.org/la-constitution-de-la-republique-dalbanie-entree-en-vigueur-le-28-novembre-1998/>.

264. Law of the Constitutional Court: Law no. 28/82, of 15 November. URL : <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/content/files/en/lawoftheconstitutionalcourt.pdf>

265. Law on the Constitutional Court of Montenegro. URL : https://www.ustavnisud.me/ustavnisud/skladiste/blog_2/objava_105/fajlovi/Law%20on%20the%20Constitutional%20Court%20of%20Montenegro.pdf.

266. Loi du 27 juillet 1997 portant organisation de la Cour constitutionnelle. URL : <https://accf-francophonie.org/cour/cour-constitutionnelle-du-luxembourg/>.

267. Magyarország Alaptörvénye. URL : <https://media.alkotmanybirosag.hu/2017/05/alaptorveny.pdf>.

268. Mustafa L., Asrul Ibrahim N. Reconstruction of Norm in Selection System of Constitutional Court Judge Candidates from the Perspective of the Paradigm of Prophetic Law. *Legality: jurnal ilmiah hukum*. № 30 (1) March-2022. P. 116–130.

URL : https://ejournal.umm.ac.id/index.php/legality/article/download/20744/10657/67127?utm_source=chatgpt.com.

269. Nazirova E. Sh., Tursunov J. A. Analysis of Scientific Research Methodology. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 2023. 3(8), August. P. 17–24.

270. Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, European Commission, Brussels, 17.06.2022 COM(2022) 407 final. P. 20. URL : https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

271. Proces výběru a nominace kandidátů do Ústavního soudu. URL : <https://www.hrad.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/aktualni-tiskove-zpravy/proces-vyberu-a-nominace-kandidatu-do-ustavniho-soudu-16970>.

272. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. CDL-AD(2011)003rev. URL : <https://rm.coe.int/1680700a61>.

273. Sadurski, Wojciech: The CJEU Versus the Constitutional Tribunal in Poland: On the CJEU's Judgment in Case C-448/23 (European Commission v. Republic of Poland), VerfBlog, 2025/12/20. URL : <https://verfassungsblog.de/the-cjeu-versus-the-constitutional-tribunal-in-poland/>.

274. Sethi A. Politicising Constitutional Court Appointments in Europe. *European Constitutional Law Review*. 2025;21(2):193-229. URL : [doi:10.1017/S1574019625000045](https://doi.org/10.1017/S1574019625000045)

275. Shadow Report on Chapter 23 “Justice and Fundamental Rights» of the European Commission's Report on Ukraine in 2023. URL : https://uba.ua/documents/1PR/PR%20%26%20Communications%202023/Zvit_09_09_2024_fin%20%282%29.pdf.

276. Special act of 6 january 1989 on the Constitutional Court. URL : <https://www.const-court.be/en/court/basic-text#2-legislation-organique>.

277. Statut des membres. Site du Conseil Constitutionnel.
URL : <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-membres/statut-des-membres>.

278. Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. URL :
<https://www.althingi.is/lagas/nuna/1944033.html>.

279. Suomen perustuslaki. URL :
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L10P107>.

280. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur.
URL : <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>.

281. The composition of Constitutional Courts. CDL-STD(1997)020. URL :
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e).

282. The Constitution of the Czech Republic. URL :
<https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20128>.

283. Törvény az Alkotmánybíróságról. 2011. évi CLI. URL :
<https://alkotmanybirosag.hu/alkotmanybirosagi-torveny/>

284. United Kingdom 1215 (rev. 2013). URL :
https://constituteproject.org/constitution/United_Kingdom_2013.

285. URL : <https://www.facebook.com/dejurefoundation/posts/pfbid0pS2Vuk3ZP1bjEDPP4kCCHj6gtwSTR1PZy1UXShF1NmA4tWC1Z8WjPqvjRMXHCRM6l>.

286. Ustav Republike Srbije. URL : https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html.

287. Ustava Republike Slovenije. URL : <https://www.us-rs.si/pravna-podlaga/ustava/>.

288. Ustava Slovenská republika. URL : <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>.

289. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.
URL : https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Ustavni_zakon_o_Ustavnom_sudu_Republike_Hrvatske_-_procisceni_tekst_Narodne_novine_br._49-02.pdf.

290. Ustawa z dnia 13 września 2024 r. o Trybunale Konstytucyjnym
URL : https://orka.sejm.gov.pl/proc10.nsf/ustawy/253_u.htm.

291. Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym.
URL : https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SiteAssets/Lists/Status_prawny/AllItems/Ustawa%20o%20SN%20tj%2023%20kwietnia%202024.pdf.

292. Verfassung des Fürstentums Liechtenstein vom 5 Oktober 1921 URL :
<https://www.stgh.li/rechtsgrundlagen>.

293. What makes a good Judge? The Right Hon Lady Rose of Colmworth DBE.
16 June 2022. URL : https://supremecourt.uk/uploads/barnards_inn_reading_lady_rose_speech_2022_807c8d91ed.pdf.

294. Zákon z 24. októbra 2018 o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL : <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/314/>.

295. ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. URL :
<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/FEK%20211-A-24-12-2019%20NEO%20SYNTAGMA.pdf>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Гончар О. О. Належна кваліфікація як визначальна вимога до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право», 2025. Т. 1. Вип. 90. С. 238–247.

2. Гончар О.О. Європейський досвід добору суддів органів конституційної юрисдикції. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 3. Т. 1. С. 112–123.

3. Гончар О.О. Принципи добору суддів Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2025. № 6. С. 142–148.

Розділ монографії:

4. Гончар О. О. Процедура добору суддів Конституційного Суду України в українському законодавстві. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Р. 256–300.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гончар О. О. Вплив цифрових слідів фізичної особи на її майбутнє. *Правові виклики сучасності: захист прав людини в цифрову еру* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 13 листопада 2024 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 236–239.

6. Гончар О. О. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час конкурсної процедури добору суддів Конституційного Суду України. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 160–163.

7. Гончар О. О. Правовий статус Дорадчої групи експертів з оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України. *Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 червня 2025р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2025. С. 215–220.

8. Гончар О. О. Вплив соціальних мереж на процедуру добору суддів Конституційного суду України. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О. В. Кіріак (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 261–264.

9. Гончар О., Остафійчук Л. Процедура добору суддів до Конституційного Суду України: незалежність та довіра до судової системи. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 59–61. (Внесок авторів: Гончар О. провів пошук джерельної бази об'єкта дослідження, виокремив та сформував ідею дослідити значення прозорості та об'єктивної процедури добору суддів до Конституційного Суду України як процесу забезпечення незалежності судової влади та формування довіри до інституту конституційної юстиції з боку громадськості, написав текст роботи та сформував висновки; Остафійчук Л. здійснила критичний перегляд підготовленого проєкту тез конференції як науковий керівник, здійснила орфографічні та стилістичні виправлення).

10. Гончар О. О. До питання організації Конституційного суду України. *Правові виклики сучасності : законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 6 грудня 2022 року) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріак (відпов. секр.) та ін.]. – Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 241–243.

11. Гончар О. О., Остафійчук Л. А. Добросесність кандидата на посаду судді Конституційного суду України. *Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи* : збірник тез доповідей та повідомлень за матеріалами круглого столу, присвяченого Міжнародному дню прав людини (м. Харків, 4 грудня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 20–24. Електронне наукове видання. (Внесок авторів: Гончар О. провів пошук джерельної бази об'єкта дослідження, дослідив зарубіжний досвід застосування критерію добросесності в доборі кандидатів у судді судів конституційної юрисдикції; Остафійчук Л. належить ідея дослідити складові поняття «добросесність кандидата на посаду судді Конституційного Суду України», проаналізовано законодавство України та висновки Венеційської комісії щодо утворення Дорадчої групи експертів, до повноважень якої належить оцінювання відповідності кандидатів у судді Конституційного Суду України критеріям високих моральних якостей і визнаного рівня компетентності в сфері права, сформовано висновки).

12. Гончар О. О. Громадський контроль як інструмент забезпечення прозорості процедури добору суддів Конституційного Суду. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2025. С.180–185.

ДОДАТОК Б**Відомості про апробацію результатів дисертації**

1. Круглий стіл «Гарантії та забезпечення прав людини в Україні: становлення, розвиток та перспективи (м. Харків, 4 грудня 2022 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

2. III Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (м. Чернівці, 6 грудня 2022 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

3. III Міжнародна конференція «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

4. IV Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми» (м. Чернівці, 24 листопада 2023 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

5. V Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Правові виклики сучасності: захист прав людини в цифрову еру» (м. Чернівці, 13 листопада 2024 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

6. VIII Міжнародний правничий форум «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

7. Міжнародна науково-практична конференція «Конституційні засади належної правової процедури: виклики євроінтеграції» (м. Чернівці, 13–14 червня 2025 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.

8. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (м. Чернівці, 31 жовтня 2025 року), форма участі – дистанційна з публікацією тез.